

ШКОЛА, БЕЗПЕЧНА ДЛЯ ДИТИНИ

дослідження рівня
безпеки у школах
Львівської громади

Проект реалізовано Дослідницькою агенцією Fama на замовлення та у співпраці із Центром гідності дитини УКУ. Погляди авторів, викладені у цій публікації, не обов'язково відображають погляди Центру.

Над звітом працювали:

- **Христина Шабат**, керівниця Центру гідності дитини УКУ
- **Валентина Гавришко**, керівниця проєктів та програм Центру гідності дитини УКУ
- **Юлія Курилюк**, менеджерка з комунікацій Центру гідності дитини УКУ
- **Мар'яна Малачівська-Данчак**, к.с.н., CEO Дослідницької агенції Fama
- **Станіслава Топчій**, головна аналітикиня Дослідницької агенції Fama
- **Богдана Борушак**, старша аналітикиня Дослідницької агенції Fama
- **Юлія Бубнюк**, аналітикиня Дослідницької агенції Fama
- **Данило Судин**, к.с.н., експерт-методолог Дослідницької агенції Fama
- **Дарія Петровська**, фахівчиня з візуалізації даних Дослідницької агенції Fama
- **Лілія Кривецька**, менеджерка проєктів Дослідницької агенції Fama

Центр гідності дитини розпочав свою роботу у січні 2021 року в Українському Католицькому Університеті. Це ключовий експертний, освітній та науковий центр з протидії сексуальному насильству над дітьми в Україні. Місія Центру – У Церкві та суспільстві творити культуру, де гідність дитини є безумовною цінністю. Сприяти формуванню безпечного середовища і запобіганню сексуальному насильству. Сьогодні Центр діє у чотирьох напрямках: науковий, академічний, робота з духовенством і церковним середовищем, публічне просвітництво. Наше завдання, щоб кожна дитина почувалась в безпеці, а кожен дорослий розумів як побачити дитину чи зраненого однолітка, який потребує допомоги. Ми прагнемо, щоб тема сексуального насильства над дітьми більше не була табуованою, а усі, хто працюють з дітьми мали відповідні безпекові навички, імплементовані політики та знали як діяти в кризових ситуаціях.

Дослідницька агенція Fama розробляє дослідницькі рішення у сфері публічного врядування, бізнесу та політики, реалізовує масштабні між-дисциплінарні комплексні дослідження спільно з українськими та міжнародними партнерами. За чотирнадцять років діяльності агенція реалізувала понад 550 проєктів для понад 100 партнерів. Серед них і розробка методологій ad hoc, побудова системи M&E, дослідження повного циклу з поєднанням соціологічного, економічного та правового підходів, підготовка планів дій, інформаційних продуктів та публічних подій. Агенція є серед десяти національних компаній, акредитованих Соціологічною Асоціацією України (САУ) та є учасниками програми грантової підтримки українських підприємств від Європейського банку реконструкції та розвитку.

ЗМІСТ

04	ПЕРЕДМОВА
06	ВСТУП
07	ПРО ІНДЕКС ОЦІНКИ РІВНЯ БЕЗПЕКИ В ШКОЛІ
08	КЛЮЧОВІ ЗНАХІДКИ
12	ПРО ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПРОЄКТ Якісний модуль Кількісний модуль
14	ПРОФІЛЬ УЧАСНИКІВ ДОСЛІДЖЕННЯ Діти Батьки
18	ЩО ТАКЕ ШКОЛА, БЕЗПЕЧНА ДЛЯ ДИТИНИ? Діти Батьки Учителі Адміністрація
31	ОЦІНКА БЕЗПЕКИ В ШКОЛАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ГРОМАДИ Результати оцінки рівня безпеки в школах Діти Особисте відчуття безпеки Фізична безпека Нефізична безпека Що впливає на відчуття небезпеки? До кого учні звертаються в разі проблеми Батьки Особисте відчуття безпеки Фізична безпека Нефізична безпека Що впливає на відчуття небезпеки в школі? До кого учні звертаються в разі проблеми
75	ЩО МОЖЕ ЗРОБИТИ ШКОЛИ БІЛЬШ БЕЗПЕЧНИМИ? Діти Батьки

ПЕРЕДМОВА

Мар'яна Малачівська-Данчак,
засновниця Дослідницької агенції Fama

Сьогодні, в часі повномасштабної війни, нам так важливо зберегти дітям буденність, щоб вони відчували щасливе дитинство без тривог та стресу. Базовим в цих питаннях, звісно ж, є безпека. Фізична та психоемоційна безпека є фундаментальними складовими здорового та гармонійного розвитку молодого покоління. Вона впливає на академічні досягнення, соціальну адаптацію та загальне благополуччя дітей.

Аби усвідомити глибину проблеми бракувало оцінки рівня безпеки в школах. У межах цього проєкту команда Дослідницької агенції Fama на замовлення та у партнерстві з Центром гідності дитини УКУ за фінансової підтримки UNICEF напрацювали комплексну методологію оцінки рівня безпеки в українських школах та провели перший замір у школах Львівської громади. Дослідження провели за участі самих школярів, а також їхніх батьків. Ми застосували комплексний підхід, використовуючи як кількісні, так і якісні методи збору даних, щоб забезпечити максимальну точність та надійність отриманих результатів.

Результати дослідження свідчать про те, що школярі часто пов'язують відчуття безпеки у школі із комфортом, і насамперед – психологічним. Запорукою безпеки у розумінні дітей є злагоджені дружні стосунки з іншими школярами, учителями та іншими працівниками школи. Взаємна повага та довіра нівелює ймовірність появи булінгу або будь-якого насильства, а також забезпечує ефективне реагування на різні труднощі.

”Для мене знати, що я можу до когось звернутися. І ще, коли я одягнусь, як захочу, ні в кого не виникне бажання фетбулінгу. Якщо я чогось не знаю, мене не назвуть дурною”, – учениця, 10 клас, приватна школа

У підсумку 68% опитаних учнів зазначають, що відчують добре ставлення до себе в школі, майже дві третини декларують, що мають до кого звернутись в школі по допомогу у разі потреби. А водночас кожна десята дитина відчуває постійну тривогу протягом навчального дня, а кожна третя – обере діяти самостійно у небезпечних ситуаціях замість того, аби звернутись по допомогу до старших.

Ми висловлюємо щирі подяку всім учасникам дослідження за їхній внесок і підтримку. Ми щиро сподіваємося, що напрацьоване нами рішення допоможе краще розуміти ситуацію управління з освітньої сфери, відтак приймати обґрунтовані рішення для того, наші дітки почували себе більш комфортно та безпечно.

Христина Шабат,
керівниця Центру гідності дитини УКУ

Бути та почуватися в безпеці не одне і те ж.

Чи почувуються учні безпечно в школах? І що думають про поняття безпеки в школі батьки?

У травні 2023 ми провели експериментальний воркшоп для дітей під час “дуже дорослої” конференції. На ньому ми запитали дітей, що таке для них безпека під час війни отримали дуже несподівані відповіді. Поки дорослі протягом двох днів обговорювали укриття і ремонти, діти говорили, що для них важливо, щоб їх чули, розуміли і поважали їхню думку.

Тож ми вирішили дослідити комплексно, що саме діти та дорослі розуміють під відчуттям безпеки в навчальному середовищі та які є спільні та відмінні позиції.

Ми дуже віримо, що отримані результати та механізм вимірювання відчуття безпеки, який ми отримаємо після цього дослідження, стануть помічниками для інших громад та допоможуть вибудувати справді ефективні системи превенції насильства над дітьми, які будуть працювати в найкращих інтересах дитини та в партисипативному підході.

Ми бачимо з дослідження, що діти мають величезну довіру до класного керівника, як безпечного дорослого, але в той самий час бояться кабінету директора. Ми бачимо, що дітям важливий стосунок, а дорослі багато уваги приділяють фізичному простору.

Ми бачимо, що потрібно мислити глибше, але бути в безпеці і почуватись в безпеці наближались один до одного.

На сьогодні нам відомі реальні показники по Львівській громаді, які можуть і мають спровокувати хвилю змін у підході до формування безпечного середовища.

Вже зовсім скоро ми створимо ефективний та доступний механізм самооцінки для громад, яким зможе скористатись кожен.

Андрій Закалюк,
начальник управління освіти департаменту розвитку Львівської міської ради

Якою є безпечна школа? Чому вона не обмежується приміщеннями, які повинні відповідати певним нормам? На ці та багато інших запитань можна знайти відповіді на сторінках цього звіту.

За допомогою дослідження вдалося ідентифікувати уявлення учасників освітнього процесу, передусім – учнів та батьків школярів, про те, наскільки безпечним і комфортним є освітнє середовище для них. А окрім того, дослідження допомогло з'ясувати, які фактори у просторі чи у взаємовідносинах впливають на відчуття безпеки у дитини в школі.

Результат дослідження – це універсальний інструмент для оцінки шкіл, за допомогою застосування якого відбуватимуться якісні зміни у освітньому процесі.

Усі запитання, які містить анкета, пройшли процедуру фахової експертизи у Львівському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти. Описані ситуації, використані твердження та поняття – схвалені педагогами і психологами, тобто визнані зрозумілими, доступними і безпечними для сприйняття дітей та підлітків.

Опитування не потребувало підготовки і не передбачало інспектування певної школи. Його завданням було зосередитись на відчуттях дитини щодо комфорту та безпеки в школі в цілому.

Дослідницька агенція Fama, Центр гідності дитини УКУ та Управління освіти департаменту розвитку Львівської міської ради гарантують конфіденційність, не збираючи персональних даних учня і не передаючи інформацію про учня або школу третім особам.

ВСТУП

Навчання у школі – особливий період в житті дитини, який значною мірою визначає її подальший життєвий шлях. В школі учні не лише набувають знання і вміння з різних предметів, а й вчаться розуміти інших і самих себе. Для того, аби цей процес відбувався гармонійно та безперешкодно, у школах мають бути створені відповідні умови. І однією з базових таких умов є безпека дітей.

Особливо питання безпеки загострилось внаслідок повномасштабного вторгнення. Забезпечення конституційного права дітей на освіту, а разом з тим збереження їхнього життя та здоров'я стає серйозним викликом, коли під ворожими обстрілами опиняються освітні заклади. За даними МОН¹ більше 4000 закладів освіти постраждали за весь час повномасштабної війни. У цьому переліку, зокрема, й школи.

Незважаючи на високу актуальність вивчення безпеки дітей у школах, в українському дослідницькому просторі зберігається певна невизначеність щодо самого поняття. В цілому відчувається нестача як теоретичних, так і емпіричних досліджень на цю тему. Особливо бракує комплексної оцінки рівня безпеки в українських школах. Власне, питання про те, *що* таке безпека в школі та *наскільки* безпечними є українські школи, стали відправними для цього дослідження.

Ключове завдання, яке постало перед дослідниками, – створити комплексну методологію оцінювання рівня безпеки у школах. Напрацюванню методології передувало тривале розвідувальне дослідження, присвячене українському та закордонному досвіду таких замірів, а також наявним політикам у цій сфері. Ця розвідка охопила не

лише методичні підходи до оцінки безпеки в школах, а й концептуальні підходи до розуміння цього феномену.

Водночас визначити рівень безпеки в українських школах неможливо без урахування того, яким чином її трактують учасники освітнього процесу – учні, батьки школярів, учителі та працівники шкільних адміністрацій. А оскільки в центрі цього процесу – дитина, то саме її відчуття слугують ключовим мірилом безпеки.

Результати дослідження можуть бути використані для впровадження нових та вдосконалення наявних інструментів регулювання безпеки в українських школах. Водночас розроблена методологія вимірювання безпеки може слугувати універсальним інструментом самооцінки закладів середньої освіти.

Звіт складається із трьох розділів. У першому розділі наведено результати якісного модулю дослідження. Він присвячений уявленням основних учасників освітнього процесу про те, якою є школа, безпечна для дитини: з яких компонентів вона складається, а чому в ній точно немає місця. У другому розділі містяться результати кількісних досліджень за участі школярів та батьків учнів Львівської громади. Тут йдеться про те, як школярі оцінюють власну безпеку у школі, та які думки щодо безпеки дітей у школі поширені серед їхніх батьків. Крім того, розділ інформує про те, які саме небезпеки викликають у дітей та батьків найбільше занепокоєння, а які мають менший зв'язок із відчуттям безпеки. У третьому розділі звіту інтегровано думки учасників дослідження, висловлені в межах обох його модулів, про заходи, які здатні покращити безпеку у школах Львівщини.

¹Джерело: <https://saveschools.in.ua/>

ПРО ІНДЕКС ОЦІНКИ РІВНЯ БЕЗПЕКИ В ШКОЛІ

Індекс оцінки рівня безпеки в школі – комплексний показник, розроблений для оцінки того, наскільки середовище школи безпечне, згідно зі спостереженнями та досвідом різних учасників освітнього процесу.

Для розрахунку показника розроблено кількісний інструментарій, до складу якого увійшло 57 індикаторів.

Перед напрацюванням інструментарію наша команда реалізувала два етапи дослідження – кабінетне – з метою вивчення міжнародного досвіду вимірювання рівня безпеки та якісне – з метою опису уявлень про безпеку учасників освітнього процесу в українському контексті. Отримані дані стали основою індексу.

У цьому дослідженні ми трактуємо безпеку як комплекс елементів шкільного простору та взаємодії різних учасників освітнього процесу, що не створюють загрози фізичному й психічному здоров'ю дітей та протидіють потенційним загрозам.

Показник розраховано на основі частоти засвідчення або пережиття небезпечних ситуацій, ігнорування небезпек учасниками освітнього процесу та перебування в небезпечному неконтрольованому просторі.

Структура індексу оцінки рівня безпеки в школі:

		Фізична безпека	Нефізична безпека
Відсутність загроз	Частота спостереження ситуацій	- Травмування - Інфікування - Зовнішніх загроз	- Економічного насильства - Психологічного насильства - Сексуального насильства
Реагування на загрози	Реагування на ситуації	- Травмування - Інфікування - Зовнішні загрози	Нефізичного насильства
Безпечний простір	Наявність елементів простору	- Заходів безпеки та контролю - Технічний стан приміщень - Чистота приміщень	Контролю та протидії нефізичному насильству

Індекс оцінки рівня безпеки в школі охоплює три аспекти:

- **Відсутність загроз.** Учасники освітнього процесу не спостерігають дій інших (учнів, учителів та інших працівників школи), а також зовнішніх загроз, які створюють потенційну небезпеку для дитини в школі.
- **Реагування на загрози.** Учасники освітнього процесу не спостерігають ігнорування чи неуспішного втручання в небезпечні ситуації.
- **Безпечний простір.** Учасники освітнього процесу фіксують наявність необхідних для безпеки та контролю елементів шкільного простору.

Безпеку розділяємо на дві категорії:

- **Фізична безпека.** Відсутність у школі ситуацій, що несуть загрозу фізичному здоров'ю дитини.
- **Нефізична безпека.** Відсутність у школі ситуацій, що несуть загрозу психічному здоров'ю дитини.

Небезпечне
середовище в школі

1

2

3

4

5

Безпечне
середовище в школі

КЛЮЧОВІ ЗНАХІДКИ

ЯК ТРАКТУЮТЬ БЕЗПЕКУ?

Про уявлення щодо визначення безпеки в школі ми спілкувалися з акторами освітнього процесу і в межах якісного, і в межах кількісного модулів.

Уявлення дітей та батьків про поняття безпеки в школі водночас схоже та відмінне. Багато аспектів безпеки в межах якісного модуля згадували як опитані учні, так і батьки школярів Львівської громади. **У згадках дітей переважали саме аспекти нефізичної безпеки:** доброзичливі стосунки з учителями й однокласниками, відсутність булінгу, наявність друзів тощо. У межах кількісного дослідження учні мали можливість надати власне визначення безпеки в школі – 68% відповідей дітей стосувалися нефізичної безпеки.

Примітно, що наявні певні відмінності між сприйняттям безпеки учнями різних класів. Змальовуючи умови безпечного перебування в школі, молодші учні часто ототожнюють поняття безпеки з комфортом.

32% згадок опитаних школярів пов'язані з елементами фізичної безпеки. Значна частина таких згадок стосувалася укриттів та відсутності повітряних тривог. Це свідчить про вплив війни на уявлення школярів щодо безпеки.

ЧИ ПОЧУВАЮТЬСЯ ДІТИ В БЕЗПЕЦІ?

Близько третини (36%) учнів Львівської громади почуваються спокійно в школі більшість часу. Натомість частка дітей, які відчують постійну тривогу під час навчального дня становить 7%.

Дівчата почуваються в школі дещо більш тривожно, аніж хлопці. Також наявний зв'язок між особистим відчуттям спокою та емоційним і фізичним станами дитини – тривожні діти ймовірніше оцінюють свій настрій та самопочуття негативно й навпаки.

У межах дослідження ми не виявили зв'язку між рівнем тривоги та внутрішніми переміщеннями через повномасштабне вторгнення. Учні, що переїхали до Львівської громади після 24 лютого 2022 року, оцінили своє відчуття безпеки в школі, так само як і місцеві.

4% опитаних батьків висловили думку про те, що їхня дитина знаходиться в небезпеці у школі.

Для батьків уявлення про безпеку також здебільшого стосується нефізичного виміру – 60% відповідей на відкрите питання щодо визначення безпеки можна віднести до нього. Утім, нефізичну безпеку батьки здебільшого трактують як набір заходів для запобігання нефізичного насильства: наявність нагляду, правил поведінки в школі, просвітницьких заходів щодо булінгу, сексуального насильства, особистих кордонів тощо.

Багато відповідей батьків на запитання щодо визначення безпеки в школі стосувалися й фізичного виміру. Примітно, що батьки здебільшого фокусують увагу на запобіганні загроз війни: пов'язують із безпекою наявність укриттів, їхній технічний стан, вентильовання, достатню кількість місць для сидіння в підвалах тощо. Припускаємо, що в умовах повномасштабного вторгнення фокус уваги батьків школярів змістився на загрози більшого масштабу, не обмеженого стінами школи.

Учителі та інші працівники школи здебільшого в межах якісного модуля описували безпеку в школі через наявність превентивних заходів для збереження фізичного та психічного здоров'я дітей.

Зонами, що зумовлюють в учнів найбільше відчуття тривоги, виявилися кабінет директора (21% опитаних учнів задекларували відчуття тривоги в зоні), туалети (16%) та укриття (15%). За винятком кабінету директора, під час якісного модуля дослідження тривоги в цих місцях школярі здебільшого пояснювали їхнім поганим технічним станом.

Особливу увагу звертають на стан укриттів. Під час глибинних інтерв'ю з учнями лунали згадки про аварійний стан шкільних підвалів, задуху, а подекуди й узагалі відсутність сховків (хоча частка таких невелика). До прикладу, деякі школярі змушені проводити повітряні тривоги в коридорах або шкільному гардеробі.

Натомість найбільш спокійними середовищами школи для опитаних учнів стали класи та підвір'я. Відповідно 2% та 4% зазначили, що відчують тривогу, перебуваючи там.

На думку батьків, найменш безпечними зонами школи є туалети (10% опитаних батьків вважають цю зону школи небезпечною) та шкільне подвір'я (10%). Частіше небезпеку в шкільних вбиральнях декларують ті респонденти, які вказують на відсутність у туалетах надійних непрозорих перегородок та дверцят.

Діти відчують себе дещо спокійніше під час перерв, аніж під час уроків. А ось батьки вважають навпаки. Дехто з учасників якісного модуля висловлювався, що перерви – час для конфліктів та сварок між дітьми. Утім, як побачимо згодом, нефізична загрозна поведінка з боку вчителів більш поширена в школах Львівської громади, аніж із боку дітей.

Здебільшого опитані школярі відчуваються спокійно з більшістю учасників освітнього процесу. У межах кількісного модуля дослідження учням було запропоновано оцінити рівень своєї тривоги, коли

вони перебувають поряд із представниками різних груп людей: однокласників, старшокласників, учителів тощо. Серед запропонованих осіб порівняно найбільше тривоги в дітей зумовлюють сторонні люди, що перебувають на території школи – тривогу поруч із ними вказали 19% опитаних. Перебування поряд із завучами та директорами також доволі часто супроводжується тривогою – 16% та 14% дітей відповідно зазначають, що відчуваються тривожно в їхній присутності. Натомість зоною комфорту у спілкуванні для учнів виступає найближче оточення – класний керівник та однокласники.

Батьки здебільшого вважають, що серед учасників освітнього процесу жоден не викликає в дітей тривоги. Відносно найбільшу загрозу для учнів в уявленні батьків становлять старшокласники. Для порівняння, частка тих, хто негативно оцінює безпеку дітей поруч із більшістю учасників освітнього процесу, становить 1-2%, поруч зі старшокласниками – 6%.

НАСІЛЬКИ БЕЗПЕЧНІ ШКОЛИ ЛЬВІВСЬКОЇ ГРОМАДИ?

За результатами кількісного дослідження дітей індекс оцінки рівня безпеки в школах Львівської громади склав 3.82 ± 0.03^2 . Показник розраховано на основі частоти засвідчення небезпечних ситуацій в школі або випадків їхнього ігнорування. **Таким чином, реальні загрози або їхнє не запобігання в школах Львівської громади, за спостереженнями опитаних, трапляються здебільшого не дуже часто.** Один із десяти учнів Львівської громади вважає, що перебуває в небезпеці в школі.

Показник рівня безпеки в школах, за оцінками опитаних батьків, дещо вищий і складає 4.25 ± 0.04 .

Рівень фізичної безпеки й опитані діти, й батьки оцінюють нижче за рівень нефізичної. Припускаємо, що в школі більш імовірно травмуватися, аніж зазнати булінгу, цькування чи іншої форми психологічного насилля.

Примітно, що учні старшої школи засвідчують менше небезпеки, аніж учні середньої.

Більшість опитаних школярів Львівської громади вказала на наявність усіх елементів простору для створення фізичної безпеки. Та були і випадки необізнаності про важливі складові: зокрема, 3% учнів указали, що в їхній школі відсутні аварійні виходи, 14% не знають про їхню наявність; 5% зазначили, що не мають у школі укриття, ще 3% не знають про те, чи воно є.

Серед ситуацій фізичної небезпеки, створених учнями, найчастіше за останній рік засвідчували різні форми фізичного насилля: бійки, штовхання, підніжки тощо. Один із п'яти школярів бачив або ставав жертвою подібних ситуацій щодня за останній рік. Решта запропонованих ситуацій траплялася з опитаними вкрай рідко.

Ситуації фізичної загрозової поведінки з боку вчителів або інших працівників школи опитані учні спостерігали нечасто. Зокрема, більше половини жодного разу за останній рік не бачили, щоб учителі робили учням боляче в будь-який спосіб.

На думку 22% опитаних школярів, їжа в шкільній їдальні завжди або дуже часто виглядає несвіжою. Близько 13% зазначили, що завжди або часто можна було безперешкодно покинути межі школи або подвір'я та до школи могли легко потрапити сторонні люди.

Батьки здебільшого мало обізнані про небезпечні ситуації в навчальному закладі їхньої дитини. Більше половини нічого не знають про небезпеки, що траплялися за останній рік. Найбільшу обізнаність опитані декларували про випадки бійок, штовхань та інших форм фізичного насилля між учнями: 12% зазначили, що такі казуси трапляються в школі дитини щодня або принаймні раз на тиждень.

²на шкалі від 1 до 5, де 1 – небезпечне середовище, 5 – безпечне середовище. Детальніше про індекс див. [ПРО ІНДЕКС ОЦІНКИ РІВНЯ БЕЗПЕКИ У ШКОЛІ](#)

За спостереженнями учнів, на ситуації фізичної небезпеки (травмування або бійки) вчителі чи інші шкільні працівники реагують переважно часто або завжди. Проте за останній рік, за словами учнів, траплялися й випадки, коли погане самопочуття дитини було проігноровано з боку працівників школи. Зокрема 8% школярів зазначили, що вчителі або інші працівники жодного разу не реагували на погане самопочуття дитини, якщо таке ставалося. Окрім цього, 5% опитаних вказали на те, що жодного разу за останній рік учителі чи інші працівники школи не втрутилися в учнівську бійку та не посприяли справедливому вирішенню ситуації. Батьки та діти подібним чином оцінюють реагування на небезпечні ситуації.

На противагу фізичній безпеці, учні дещо рідше вказували наявність елементів простору для створення нефізичної безпеки. Зокрема, кожен п'ятий зазначив, що в школі відсутні роздільні роздягальні та туалети з надійними непрозорими перегородками та дверцятами. Останні частіше відсутні за спостереженнями учнів середньої школи, аніж старшої.

5% школярів задекларували відсутність кабінету психолога. Примітно, що один із п'яти учнів не знає про його наявність. Зазначимо, що під час якісного модуля і від дітей, і від батьків лунали згадки про бездіяльність психолога – отримати персональну консультацію виявлялося неможливо. Це, зі свого боку, пов'язано з тим, що в різних освітніх закладах психологи мають відмінний перелік обов'язків і подекуди він обмежується проведенням періодичної групової роботи з учнями на певні теми, наприклад, щодо булінгу. Решту ж часу психолог не зобов'язаний проводити в школі, тож учні не мають доступу до фахівця для отримання персональної консультації.

Більшість із запропонованих ситуацій нефізичної небезпеки з боку інших учнів трапляється, за спостереженнями опитаних, рідко: більше половини школярів не помічали жодної з них за останній рік. Найчастішими виявилися випадки вживання ненормативної лексики серед школярів – 45% учнів стикалися з цим щодня. Дещо частіше за решту

ситуацій засвідчували присоромлення школярів, наприклад, за допомогою вигадування принизливих прізвиськ – 8% помічали подібне щодня, 10% – раз або декілька разів на тиждень. **Утім, один із двадцяти школярів засвідчує принаймні один із випадків систематичного цькування з боку учнів щодня.**

Натомість ситуації нефізичної загрозової поведінки (наприклад, психологічного насилля) з боку вчителів діти спостерігають частіше, аніж з боку інших учнів. Це може, зокрема, пояснити вищий рівень тривоги під час уроків, аніж перерв. 20% опитаних школярів за останній рік щодня бачили, як учителі не випускали учнів у туалет під час уроків та / або кричали на них. 16% щодня засвідчували випадки фаворитизму зі сторони вчителів. Один із десяти опитаних вказав, що шкільні вчителі щодня не вірили, коли хтось з учнів казав правду та / або ставилися неввічливо у відповідь.

Учні 5-9 класів дещо частіше спостерігають або зазнають форм економічного насилля (відбирання та псування особистих речей) від однокласників та жорстких методів виховання з боку вчителів (практики ставити в кут чи виганяти з класу, заборона на використання туалету під час уроку тощо).

Примітно, що батьки менш обізнані про ситуації нефізичної загрозової поведінки як із боку інших учнів, так і з боку вчителів. Близько половини опитаних нічого не чули про запропоновані небезпечні ситуації протягом останнього року. Утім, обізнані батьки частіше фіксують створення нефізичних загроз з боку вчителів, аніж з боку інших учнів.

36% опитаних школярів вважають, що всі конфлікти в школі вирішують справедливо. Зачасту на ситуації нефізичного насилля реагують. Утім, на противагу реагуванню на травмування чи бійки, вирішення ситуацій психологічного насильства учні спостерігають дещо рідше. Так, один із десяти школярів за останній рік не бачив, щоб будь-хто з учасників освітнього процесу втручався та справедливо вирішував ситуації цькування чи публічного приниження.

ЩО ВПЛИВАЄ НА ВІДЧУТТЯ БЕЗПЕКИ?

Загалом, існує прямий зв'язок між особистим відчуттям спокою дітей протягом навчального дня та індексом оцінки рівня безпеки в школі. Іншими словами, учні, що засвідчують небезпечні ситуації або ігнорування безпеки, почуваються в школі більш тривожно й навпаки.

Найбільша загроза в школі криється саме в нефізичному насиллі. Згідно з опитуванням

школярів, оцінка рівня нефізичної безпеки має сильніший зв'язок з особистим відчуттям безпеки дітей у школі, ніж оцінка фізичної безпеки. Таким чином, учні, що бачать або переживають психологічне, економічне чи сексуальне насильство в школі, більш імовірно відчуватимуть тривогу під час навчального дня, аніж ті, що бачили або переживали травмування чи бійки.

Опитування батьків демонструє протилежні результати. Фізична небезпека має міцніший зв'язок із батьківською тривогою за дітей у школі.

Примітно, що для учнів загрозлива поведінка з боку вчителів та інших працівників школи має сильніший зв'язок із відчуттям безпеки дітьми, аніж загрозлива поведінка з боку інших учнів. Припускаємо, що стривожені в школі діти більш імовірно стикаються з ситуаціями фізичного або психологічного насилля з боку вчителів.

Серед конкретних ситуацій, які мають статистично значущий зв'язок з особистим відчуттям безпеки дитини в школі з боку вчителів: випадки

ігнорування та уникання дітей, зокрема неввічливе ставлення у відповідь, недовіра до слів учнів, фаворитизм, крик на учнів, присоромлення.

У площині взаємодії між учнями, найсильніший зв'язок із відчуттям безпеки мають ситуації ігнорування, уникання, а також присоромлення через принизливі прізвиська.

Отже, припускаємо, що для відчуття безпеки в школі учням важливо перебувати в екологічному середовищі однокласників і мати рівне та справедливе ставлення від учителів. Натомість для батьків більш важливе фізичне здоров'я дітей та наявність заходів запобігання фізичних загроз.

КОМУ УЧНІ ДОВІРЯЮТЬ ПРОБЛЕМИ В ШКОЛІ?

61% опитаних учнів зазначили, що в школі є люди, яким вони можуть довірити свою проблему. Лише одиниці вказували, що їх ігноруватимуть.

Примітно, що класний керівник має найбільший авторитет у вирішенні проблем серед усіх інших учасників навчального процесу й подекуди готовність повідомити про проблему йому переважає за готовність звернутися з таким же питанням до батьків / опікунів чи друзів. До прикладу, До

прикладу, у випадку, якщо учень стане жертвою побиття чи цькування з боку інших, 69% опитаних звернуться до класного керівника, натомість до батьків чи опікунів – 57%.

Серед учнів не є поширеною практика звернення з проблемами нефізичної безпеки до шкільних психологів – у такому випадку до нього звернеться лише один із десяти учнів.

ЩО МОЖЕ ПІДВИЩИТИ БЕЗПЕКУ В ШКОЛАХ?

Уявлення учнів щодо заходів підвищення безпеки в школі різняться. Значна частка учасників дослідження не змогла дати відповідь на це запитання. Найбільшої згоди дійшли щодо осучаснення ремонту – **78% учнів відчуватимуть себе більш спокійно за умови кращого стану приміщення школи.** Близько половини також зазначили, що безпеку в школі підвищать спеціально підготований учитель, який стане посередником у конфліктах між учнями, та безперешкодний доступ до консультацій у психолога.

На думку учнів, спеціально підготований учитель, відповідальний за безпеку, матиме більше позитивного впливу на безпеку в школі, аніж поліцейський – 59% проти 31% відповідно вказали, що ці особи підвищать їхній спокій.

Батьки найвище оцінили такі безпекові заходи, як: можливість отримати безперешкодний доступ до консультацій у психолога, заняття з психологами чи вчителями про емоції, образи та вирішення конфліктів між людьми, заняття з учителями або фахівцями про дотримання техніки безпеки.

Більш дієвим, на думку батьків, видається спеціально підготований учитель, відповідальний за безпеку, аніж поліцейський – 69% вказали на необхідність першого, натомість мати поліцейського вважають за необхідне 54% опитаних батьків. У порівнянні із запропонованими заходами представника поліції в школі оцінили як найменш ефективний захід.

ПРО ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПРОЄКТ

Проект реалізувала Дослідницька агенція Fama на замовлення та в співпраці з Центром гідності дитини УКУ у 2023-2024 роках за підтримки UNICEF.

Дослідження передбачало кілька етапів дослідження: якісного та кількісного модулів.

ЯКІСНИЙ МОДУЛЬ

Метод збору даних: комбінація фокус-групових дискусій та глибинних інтерв'ю.

Цільова аудиторія дослідження – учасники освітнього процесу Львівської громади, серед яких:

 Учні. Проведено 12 глибинних інтерв'ю з учнями молодшої, середньої та старшої шкіл.

 Батьки. Проведено 3 фокус-групові дискусії з батьками учнів, що навчаються в молодшій, середній та старшій школі.

 Учителі. Проведено 2 фокус-групові дискусії: одну – з учителями молодших класів, одну – з учителями середньої та старшої школи.

 Адміністративний персонал. Проведено 9 глибинних інтерв'ю з персоналом школи, зокрема: 1 інтерв'ю із педагогом-організатором, 4 – із заступницями директорів, 3 інтерв'ю з

директорами та одну фокус-групову дискусію з практичними психологами.

Участь у дослідженні була добровільною; про тему розмови повідомляли на етапі рекрутингу.

Дослідницька агенція Fama гарантувала конфіденційність учасникам дослідження. Тому всі цитати респондентів, якими ілюструється наратив на частині звіту, анонімізовані.

Загалом було проведено 21 глибинне інтерв'ю та 6 фокус-групових дискусій. Збір даних у межах якісного модуля здійснювали в період з 6 по 20 березня.

Під час проведення інтерв'ю проводили аудіо- чи відеозапис. Усі мультимедійні матеріали переведено в текст для подальшого аналізу. Аналіз даних здійснено через конденсацію сенсів та перехресний аналіз випадків.

КІЛЬКІСНИЙ МОДУЛЬ

ОПИТУВАННЯ ДІТЕЙ

Збір даних реалізовано за допомогою анкетування у випадково відібраних школах у період з 22 квітня по 10 травня 2024 року.

Географія дослідження: Львівська громада (Львів та населені пункти громади). Громаду було розділено на страти, за районами міста Львів та населеними пунктами, що межують із районами.

Ми застосували багатоступеневу пропорційну стратифікаційну вибірку з використанням маршрутного методу та квотуванням на останньому щаблі. Квотування було здійснено за параметрами страти, типу навчального закладу та класу.

Школи в кожній страті (у районі та населених пунктах громади), що потрапили до вибірки, обрано ви-

падковим чином. Загалом опитування проведено у 40 школах.

До страти Залізничного району випадковим чином потрапили навчальні заклади м. Рудно та с. Рясне-Руське, до Личаківського – заклади м. Винники, с. Лисиничі та с. Підбірці, до Шевченківського – заклади м. Дубляни, смт. Брюховичі, с. Зашків, с. Зарудці, с. Гряда, с. Малехів, с. Великі Грибовичі та с. Малі Грибовичі.

Учнів в обраних школах відібрано з кожного класу випадковим чином. Розмір вибіркової сукупності становить 2000 учнів.

Похибка репрезентативності вибірки з довірчою ймовірністю 0.954 не перевищує:

- 1.3% – для показників близьких до 10 % або 90%;
- 2.2% – для показників близьких до 50%;
- 0.9% – для показників близьких до 5% або 95%;
- 1.9% – для показників близьких до 25% або 75%;
- 0.4% – для показників близьких до 1% або 99%.

Похибку для середніх значень у звіті вказано з довірчою ймовірністю 0.954.

ОПИТУВАННЯ БАТЬКІВ

Збір даних здійснювався за допомогою online-форми у період з 19 квітня по 3 травня 2024 року.

Поширення анкети відбувалося за підтримки партнерів – Центру гідності дитини та Управління

освіти Львівської міської ради.

Розмір вибіркової сукупності становить 800 батьків. Масив зважено за параметрами району та типу школи.

★ Примітка щодо порівняння даних

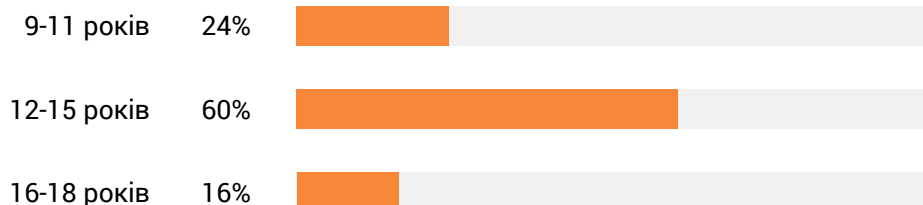
Для реалізації досліджень учнів та батьків застосовано різні методи збору даних та дизайни вибірок. Вибір учнів у школах здійснювався за чітким принципом із дотриманням усіх процедур випадкового відбору. Натомість опитування батьків, за браком доступу до цієї когорти, проходило онлайн без дотримання процедур ймовірнісного відбору. Оскільки опитування є анонімним, неможливо ідентифікувати приналежність батьків до певних навчальних закладів. Наша команда застосувала можливі способи врівноваження отриманих даних, зокрема, за допомогою зважування за параметрами генеральної сукупності учнів Львівської громади. Результати дослідження батьків мають тенденційний характер, себто вказують на загальну тенденцію настроїв батьків Львівської громади. Таким чином, у звіті ми не порівнюємо відповіді батьків та учнів детально і не рекомендуємо вважати різницю між оцінками учнів та батьків обов'язково значущою.

ПРОФІЛЬ УЧАСНИКІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

ДІТИ

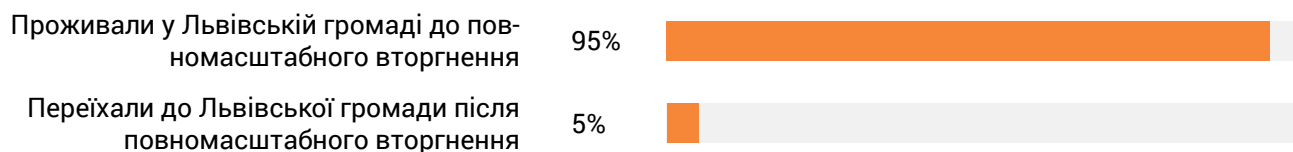
ВІК

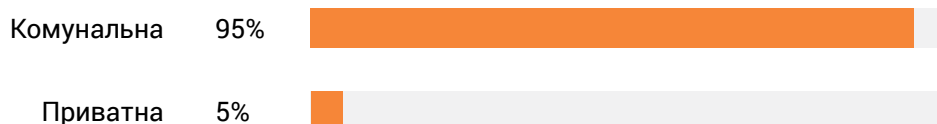
СТАТЬ

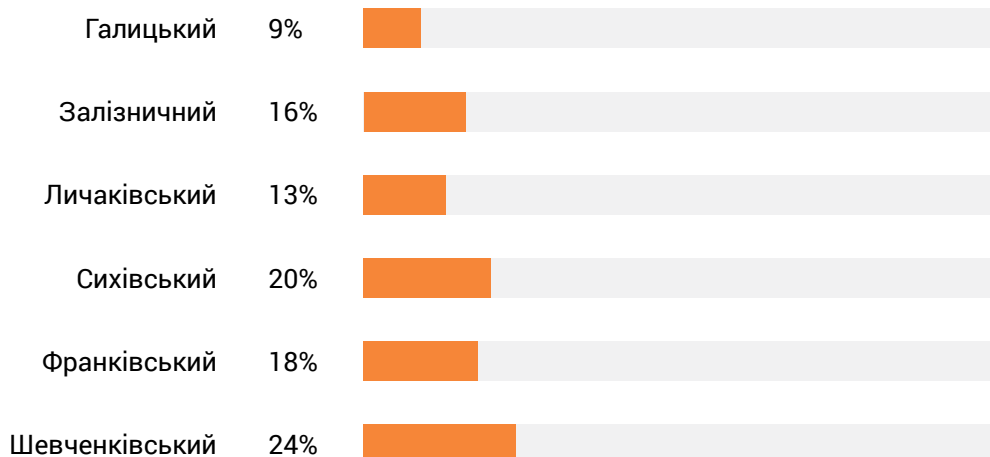
ВНУТРІШНЄ ПЕРЕМІЩЕННЯ

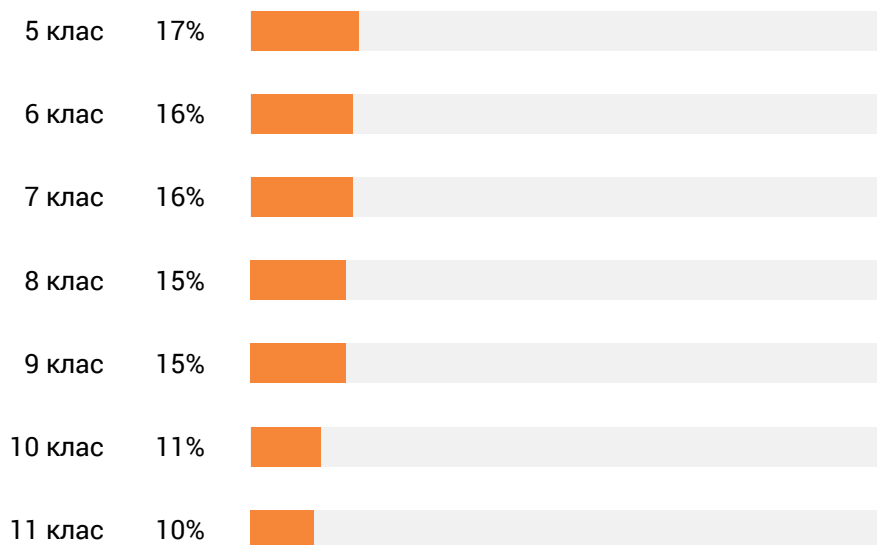
ТИП НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

РАЙОН³ РОЗТАШУВАННЯ ШКОЛИ

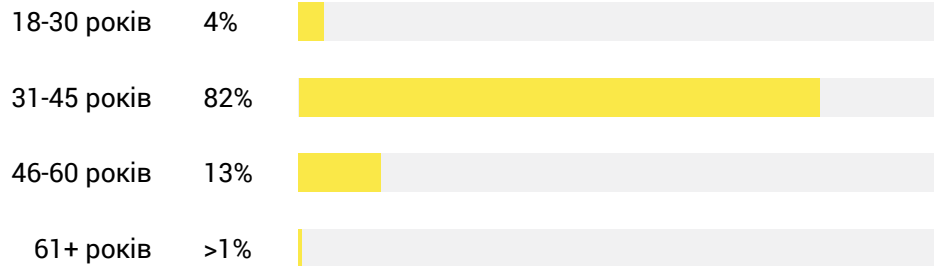
³Тут і надалі в тексті звіту поняття "район" ми використовуємо на позначення страти, яка охоплює адміністративний район Львова та населені пункти Львівської МТГ, які з ним межують.

КЛАС**РІВЕНЬ ШКОЛИ**

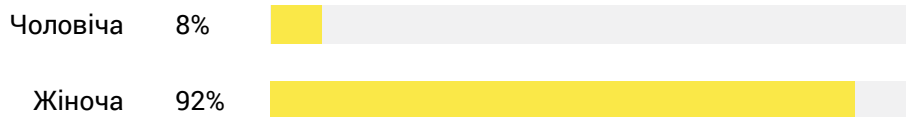

БАТЬКИ

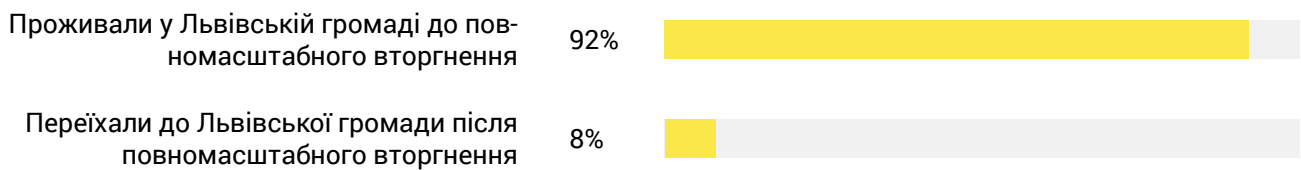
ВІК

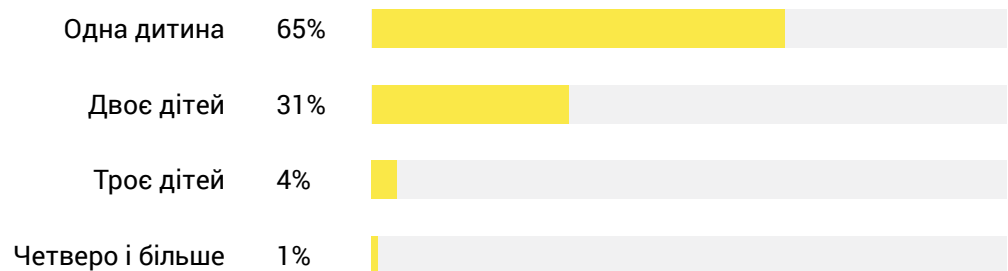
СТАТЬ

ВНУТРІШНЄ ПЕРЕМІЩЕННЯ

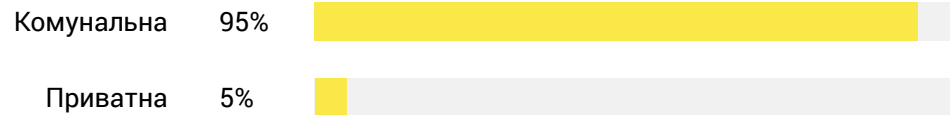
КІЛЬКІСТЬ ДІТЕЙ, ЯКІ ЗАРАЗ НАВЧАЮТЬСЯ У ШКОЛІ

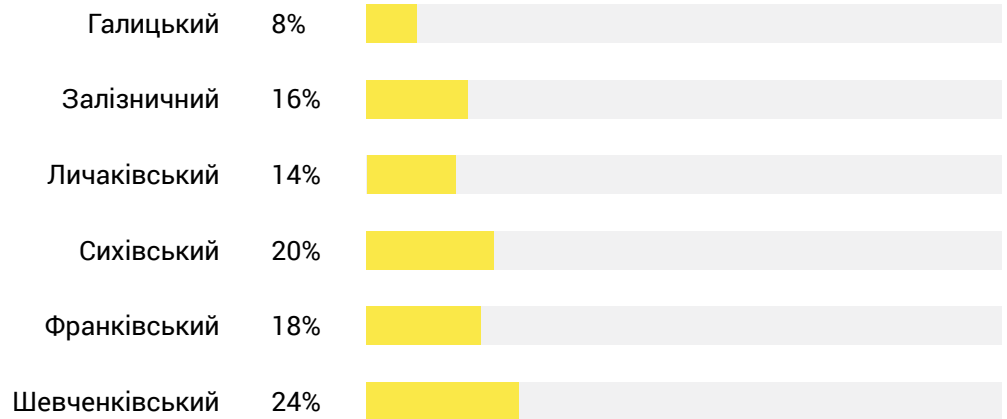
НАВЧАННЯ ДІТЕЙ У ОДНІЙ ЧИ РІЗНИХ ШКОЛАХ [серед респондентів, які мають більше двох дітей]

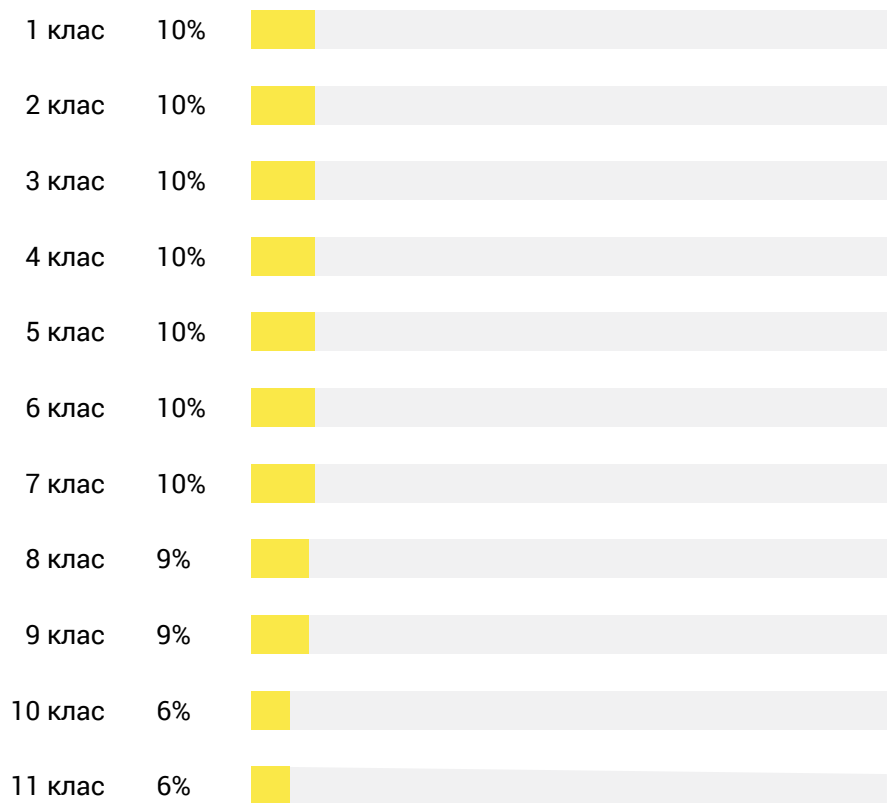
ТИП НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ДІТЕЙ

РАЙОН РОЗТАШУВАННЯ ШКОЛИ

КЛАС

РІВЕНЬ ШКОЛИ

ЩО ТАКЕ ШКОЛА, БЕЗПЕЧНА ДЛЯ ДИТИНИ?

01

ЩО ТАКЕ ШКОЛА, БЕЗПЕЧНА ДЛЯ ДИТИНИ?

Здійснити оцінку безпеки в школах неможливо без урахування того, яким чином визначають безпеку учасники освітнього процесу, насамперед – школярі, батьки учнів, учителі та шкільні управлінці. Важливо розуміти, на яких компонентах безпеки акцентують представники цих трьох груп: у чому їхні погляди на безпеку в школі подібні, а в чому – відмінні. У цьому розділі зібрано основні уявлення учасників освітнього процесу про те, що ж таке безпечна школа.

У межах якісного модуля дослідження ми попросили респондентів описати їхні уявлення про те, що таке безпека в школі. Усі опитані учасники освітнього процесу трактують її з певними відмінностями, надаючи різну вагу окремим компонентам, які створюють умови безпеки для дитини. Утім, у деяких питаннях опитані учні, батьки школярів, учителі та представники шкільних адміністрацій одностайні. Для кожного учасника освітнього процесу безпека у школі в сучасному контексті – це **захищеність від небезпек, пов'язаних із війною, зокрема ракетних обстрілів**. Окрім того, ознакою безпечного шкільного середовища одностайно називають **малий ризик травмуватись** у ньому. Усі респонденти наголошували, що діти в школі мають бути захищені від будь-якої шкоди для фізичного здоров'я: погіршення зору, виснаження, незбалансованого харчування тощо.

Усі групи учасників освітнього процесу компонентом безпеки називали також **відсутність булінгу та будь-якого насильства** стосовно учнів. Важливою передумовою для цього вважають проведення превентивних освітніх заходів. Кожен з учасників освітнього процесу важливим елементом безпеки визначає **готовність учнів звернутись по допомогу до вчителів або інших працівників школи**, а також **оперативне реагування на такі звернення**.

Що ж до відмінностей в уявленнях, вони полягають здебільшого в кількості загроз, які називали учасники дослідження. Опитані учні більшу увагу зосередили на наявності дружніх стосунків у школі: для них важливо як мати друзів серед учнів, так і приятелювати з учителями. Значно рідше школярі розмірковували про загрози для фізичного здоров'я, часто обмежуючи безпеку в цьому аспекті відсутністю травмування та пасивного куріння. На ймовірні зовнішні загрози учні зважали вкрай рідко, за винятком ракетних небезпек.

Батьки окреслили значно ширше коло різних небезпек, які можуть спіткати дітей, коли ті в школі. Для батьків важливо, щоб у школі було створено умови, які мінімізують імовірність різних негараздів: від удару струмом до публічного приниження. Відчуття безпеки тісно пов'язано з розумінням того, що дітям нададуть усю необхідну допомогу

в разі необхідності, поки самі батьки знаходяться далеко й не можуть цього зробити. Це стосується різних ситуацій: травмування, конфліктів, цькування, а також загального погіршення емоційного стану.

Погляди на безпеку опитаних учителів та працівників адміністрацій мають багато спільного, а водночас певною мірою відрізняються від уявлень батьків та учнів. Ці учасники освітнього процесу приділяли значну увагу превенції зовнішніх загроз: удома, на вулиці, в інтернеті тощо. Іншим важливим компонентом безпеки називали наявність синергії між батьками учнів, учителями та управлінцями на шляху до спільної мети – гармонійного та ціннісного виховання дитини.

У комплексі, безпеку в школі трактують як відсутність загроз фізичного та нефізичного характеру (у середовищі та взаємодії з різними учасниками освітнього процесу), відсутність або захист від зовнішніх загроз (особливо ракетних обстрілів), наявність превентивних заходів і реагування на небезпечні ситуації в школі та, безперечно, взаємна довіра між учасниками освітнього процесу.

У таблиці нижче представлено узагальнені уявлення учасників дослідження про різні елементи школи, безпечної для дитини:

	 Учні	 Батьки	 Вчителі	 Адміністративний персонал
Фізична безпека	✓	✓	✓	✓
Наявність надійного укриття в школі	✓	✓	✓	✓
Створені умови для зменшення ризиків випадкового травмування в школі		✓	✓	✓
Інклюзивність шкільного простору		✓	✓	✓
Відповідність шкільного приміщення стандартам протипожежної безпеки (наявність аварійних виходів, вогнегасників тощо)		✓		✓
Обмежений доступ сторонніх людей до школи		✓	✓	✓
Обмежений доступ учнів за межі шкільної території		✓	✓	✓
Відсутність фізичного насильства з боку учнів, учителів або інших працівників школи	✓			
Реагування на випадки травмування з боку вчителів або інших працівників школи		✓	✓	✓
Надання медичної допомоги в школі в разі травмування		✓	✓	✓
Превенція фізичного насильства серед учнів		✓	✓	✓
Запобігання небезпек за допомогою інструктажів із техніки безпеки та безпеки життєдіяльності		✓	✓	✓
Підтримка та зміцнення фізичного здоров'я впродовж навчального процесу (достатня кількість фізичної активності, здорове харчування тощо)	✓	✓	✓	✓

⁴Символ "□" позначає згадку учасників якісного модулю дослідження про певний компонент безпеки в школі.

	 Учні	 Батьки	 Вчителі	 Адміністративний персонал
Нефізична безпека				
Дружні стосунки в класі, наявність друзів	✓		✓	
Відсутність булінгу з боку учнів, учителів або інших працівників школи	✓	✓	✓	✓
Превенція булінгу серед учнів	✓	✓	✓	✓
Відсутність психологічного, сексуального та інших видів насильства з боку учнів, учителів або інших працівників школи	✓	✓	✓	✓
Превенція психологічного та сексуального насильства щодо учнів	✓	✓	✓	✓
Реагування з боку вчителів на прояви психологічного неблагополуччя дітей		✓	✓	✓
Надання фахової психологічної допомоги дітям, які цього потребують		✓	✓	✓
Готовність учнів повідомити про свою проблему вчителям, психологам або працівникам шкільних адміністрацій	✓	✓	✓	✓
Реагування та сприяння справедливому вирішенню конфліктних ситуацій із боку вчителів або інших працівників школи	✓	✓	✓	✓
Підтримка та зміцнення психічного здоров'я протягом навчального процесу	✓	✓	✓	✓
Відсутність у школі вчителів, які цькують учнів		✓	✓	✓
Підтримка психологічного благополуччя вчителів	✓		✓	✓
Наявність партнерських стосунків між батьками учнів, учителями та працівниками шкільних адміністрацій		✓	✓	✓

сутність психологічного насильства, хороші стосунки з різними учасниками освітнього процесу, наявність осіб, до яких можна звернутися в разі проблеми тощо, мають більший вплив на загальне відчуття безпеки, адже їх учні згадають частіше, ніж відсутність загроз для фізичного здоров'я.

[дані наведено за результатами аналізу отриманих відповідей на відкрите запитання у процесі кількісного модуля дослідження: "Що для тебе означає почуватися в безпеці в школі?"]

Word cloud containing the following text elements:

- Відсутність страху
- Охорона школи та шкільної території
- Нагляд вчителя та дотримання правил безпеки з боку учнів
- Привітні стосунки з учнями в школі
- Можливість звернутись до психолога
- Якісне та смачне харчування в школі
- Зменшення навантаження
- Рівне ставлення до всіх учнів
- Якісно облаштовані вбиральні
- Відсутність повітряних тривог, замінувань
- Справедливе розв'язання конфліктів
- Доступ до інтернету
- Дотримання техніки безпеки, відсутність небезпечних предметів
- Друзі в школі
- Відсутність сторонніх людей
- Хороший технічний стан школи та подвір'я
- Відсутність контролю та нагляду
- Людина в школі, яка надасть допомогу або підтримку у проблемній ситуації
- Дистанційне навчання
- Відсутність засудження, прийняття думки, зовнішності учня
- Відсутність куріння в школі
- Хороші оцінки
- Відсутність булінгу з боку учнів
- Системи сповіщення про небезпеку та засоби захисту
- Реагування на сигнали повітряної тривоги
- Наявність хорошого класного керівника
- Доброзичливі стосунки з учителями
- Дружня атмосфера в класі
- Повага з боку інших учнів та вчителів
- Огорожа та камери відеоспостереження
- Медичний працівник завжди у школі
- Відсутність булінгу з боку вчителів
- Бути на зв'язку з батьками
- Поліція в школі
- Спокій та гарний настрій у школі
- Відсутність бійок
- Заходи щодо психічного здоров'я
- Відсутність скупчень людей у вбиральнях
- Надійне та комфортне укриття
- Можливість відпочивати в школі
- Привітність з боку працівників школи

стосується як фізичного простору школи, так і взаємодії з іншими учасниками освітнього процесу. Для учнів важливо, щоб шкільне середовище було зручним, а стосунки з учителями та однокласниками – доброзичливими.

Водночас траплялись такі унікальні визначення безпеки, як відсутність думок про те, що школа може вибухнути. Трамбування безпеки в такий

спосіб може сигналізувати про вплив війни на уявлення учнів про загрози, з якими можна стикнутись у школі.

Фізичну безпеку в школі опитані школярі найчастіше пов'язують із **відсутністю ризиків травмування**. Діти часто стикаються з випадковими травмами в різних зонах школи, наприклад, на сходах, коридорах або на шкільному подвір'ї. Частину цих нещасних випадків, за словами учнів, спричиняють недоліки фізичного простору школи. Тож безпечним середовищем вважають таке, де створені відповідні умови, які мінімізують імовірність травмувань, як-от: підтримка належного технічного стану приміщень, використання спеціальних м'яких покриттів на спортивних майданчиках та ін.

”Я би зробив більш безпечними сходи й вулицю. Там дуже сильно можна поранитись. Наприклад, поле, в нас там асфальт, а не така штучна трава. То там можна ну дуже поранитись. І сходи більш безпечні зробити”, – учень, 3 клас, комунальна школа.

Крім цього, опитані учні зазначають, що джерелом випадкових ушкоджень може бути й необережна поведінка інших школярів. У такому разі безпеку визначає наявність нагляду за учнями з боку працівників школи та їхнє реагування на потенційно небезпечну поведінку, наприклад, на біганину під час перерв.

Серед безпечних умов перебування в школі опитані учні згадують про **фізичну захищеність від ракетних обстрілів**. Відчуття захищеності респонденти пов'язують із наявністю на території школи надійного укриття та своєчасним реагуванням на сигнали повітряних тривог.

Відчуття безпеки в школі обумовлює також **відсутність фізичного насильства з боку інших учнів або працівників школи**. Учасники якісного модуля дослідження зазначають, що особисто не стикалися із ситуаціями побиття чи іншими випадками цілеспрямованого нанесення ушкоджень із боку інших осіб у школі. Однак деякі респонденти згадують про те, що засвідчення бійок між учнями викликало в них відчуття страху й тепер вони остерігаються контакту з цими школярами. Опитані учні висловлюють і думку про те, що фізичне насильство з боку вчителів, навіть незначне, є неприпустимим у школі.

Можливість підтримувати належний стан власного здоров'я слугує для учнів ще одним показником безпеки у школі. Так, деякі респонденти зазначають, що **відсутність куріння** у школі мала б позитивний вплив на їхнє відчуття безпеки. Про випадки пасивного куріння згадують здебільшого учні середньої та старшої школи в контексті його

потенційної шкоди та фізичного дискомфорту під час перебування у місцях, де палять.

Учні середньої школи артикулюють потребу у **помірному навантаженні**. Велика кількість часу, проведеного у школі та за виконанням домашніх завдань, слугує причиною для фізичного та психологічного виснаження. Поряд зі зменшенням навантаження для учнів важливо мати достатньо **можливостей для відпочинку** упродовж навчального процесу. З огляду на це, вважають за доцільне відведення окремого часу для прогулянок на вулиці та створення спеціальних зон у школі для спокійного відпочинку, де можна побути в тиші тощо.

Що ж до нефізичного аспекту безпеки, то опитані школярі відводять йому значно більше уваги, ніж відсутності фізичних загроз та дискомфорту користування фізичним простором школи. Для учнів різного віку індикатором безпеки є доброзичливі стосунки з іншими учасниками освітнього процесу й господарським персоналом школи.

Серед чинників нефізичної безпеки – **можливість бути собою, не ризикуючи стикнутись із булінгом із боку учнів**. На цьому наголошують учасники дослідження, які самі ставали жертвами цькування через особливості своєї поведінки, зовнішності тощо, а також ті, хто засвідчували такі випадки.

”Для мене знати, що я можу до когось звернутися. І ще, коли я одягнуся, як захочу, ні в кого не виникне бажання фетбулінгу. Якщо я чогось не знаю, мене не назвуть дурною”, – учениця, 10 клас, приватна школа

Школярам важливо не бути засудженими за власні хобі та зацікавлення, які, зокрема, можуть суперечити захопленням більшості учнів у їхньому оточенні. Також безпека – це відсутність булінгу щодо фізіологічних особливостей учнів, наприклад, через конституцію тіла.

Від цькувань подекуди потерпають і “інклюзивні діти”, як їх називають опитані, через особливості своєї поведінки. Респонденти згадують про подібні ситуації як за участі учнів, так і з боку вчителів. На думку учасників дослідження, **більш безпечні умови для школярів з особливостями психофізичного розвитку можна створити завдяки підвищенню обізнаності** про причини їхньої поведінки серед учнів та вчителів.

Просвітницькі заходи здатні зменшити ризик булінгу не лише стосовно дітей з ООП, а й інших груп школярів. Учні зазначають, що брак знань у деяких сферах, як-от статевий розвиток, часто стає причиною для цькувань.

Важливим компонентом нефізичної безпеки опитані школярі називали **відсутність психологічного**

тиску з боку вчителів. Серед ознак добрих стосунків з учителями – **спокійний тон спілкування**. За словами учнів, спілкування за допомогою крику не сприяє кращому засвоєнню інформації, радше це працює навпаки. А для деяких респондентів крик створює стресову ситуацію та викликає в них гостру реакцію.

”Я, наприклад, дуже емоційна дитина. І коли на мене кричать (це можна просто крикнути), я вже це сприймаю дуже близько до себе. Тобто в мене можуть початися сльози, початися паніка”, – учениця, 10 клас, комунальна школа

Іншими характеристиками безпечної взаємодії з учителями опитані школярі називають **відсутність публічних принижень, висміювання або дорікань** через особливості успішності або поведінки. Учасники дослідження вказують на те, що стикались або засвідчували подібні випадки і для

них це створювало значний стрес. Небезпечною такою поведінку вчителів називають і через те, що спроба принизити, висміяти учня часто має продовження в середовищі однокласників чи інших свідків цієї ситуації.

Ознакою безпечних стосунків між учителями та учнями є **рівне ставлення до всіх: відсутність фаворитизму чи упередження**. Така думка учнів ґрунтується на особистому досвіді дискримінації.

Окрім відсутності згаданих проявів тиску на учнів, **відкритість учителів до спілкування з дітьми, чуйність до їхніх проблем та потреб** також визначає безпеку в школі. Деякі вчителі вибудовують доволі холодні, відсторонені стосунки з дітьми. Учасники дослідження наголошують на тому, що для них важливо мати можливість звернутись до вчителя за потреби, не відчуваючи страху чи дистанції.

БАТЬКИ

Батьки школярів, які взяли участь у кількісному етапі дослідження, як і учні, мали можливість надати власне визначення безпеки дитини в школі.

Згадки про нефізичні елементи безпеки, подібно до учнів, переважають над фізичними – 60% проти 40%.

Уявлення батьків про безпеку в школі

[дані наведено за результатами аналізу отриманих відповідей на відкрите запитання під час кількісного модуля дослідження: “Що для Вас означає безпека дитини в школі?”]

Безпека – це:

Опитані батьки учнів оперують значно ширшим спектром складових, що визначають безпеку в школі. Комплексність поглядів батьків на безпеку в школі може бути пов'язана з їхньою більшою обізнаністю щодо можливих ризиків для дітей у різних ситуаціях.

Батьки школярів частіше, ніж учні, згадували про елементи фізичної безпеки. Частина загроз, які найбільше турбують батьків, пов'язана з чинниками зовнішнього середовища, а також елементами простору школи та шкільного подвір'я. Тоді, як про ризики фізичного насильства з боку різних учасників освітнього процесу респонденти згадують вкрай рідко.

Значну увагу опитані батьки школярів приділяють проблемі **захищеності дітей під час повітряних тривог**. З огляду на це, важливим елементом шкільного приміщення називають укриття. Утім, станом на тепер не всі школи оснащені надійними сховищами. Зокрема, про їхню відсутність зазначають респонденти, чиї діти відвідують школи в сільських населених пунктах.

Водночас самої лиш наявності укриття в підвальному приміщенні не завжди достатньо. Опитані батьки акцентують на таких його важливих характеристиках, як: задовільний технічний стан, наявність вбиралень, достатня кількість місць для сидіння тощо. На цих та інших компонентах укриття батьки наголошували, зокрема, через те, що їхня наявність зменшує ризики для фізичного здоров'я дітей.

В аспекті забезпечення дітей від загроз обстрілів не менш важливим за укриття є **наявність напрацьованої системи реагування на сигнали повітряної тривоги**. Діти мають чітко знати послідовність дій у випадку тривоги.

„Якщо говорити про фізичну безпеку. Ну от, чого мені якось не вистачає – це якогось напрацьованого механізму, знову ж таки, щоб дітей якось тренували, як себе якось психологічно почуватись, коли, наприклад, тривога. Знову ж те, що діти починають усі кричати, хаос, паніка. Мені здається, це зовсім не ок“, – ФГД, батьки, молодша школа

Неможливість доступу сторонніх людей до школи та шкільної території – ще один невід'ємний атрибут безпеки школярів, на думку їхніх батьків. З огляду на це, важливою є наявність огорожі шкільної території, дієвої охорони та систем відеонагляду. Відсутність огорожі, за словами опитаних батьків, призводить до того, що територією шкільного подвір'я можуть користуватись сторонні люди, зокрема, як майданчиком для виходу собак.

У контексті контролю доступу сторонніх людей до школи та шкільного подвір'я опитані батьки відзначають дієвість систем відеонагляду. Камери відеонагляду виконують важливу функцію і в аспекті нагляду за дітьми в різних зонах школи, оскільки наявність відеозапису слугує вагомим „доказом“ у розв'язанні конфліктних ситуацій.

Надійна огорожа та охорона школи та шкільної території, за словами батьків, відіграють важливу роль і в **убезпеченні дітей від загроз, які знаходяться за межами шкільного подвір'я**. Наголошують на тому, що охорона повинна запобігати перебуванню дітей поза школою під час навчального дня.

Крім загроз, які пов'язані з війною, та загроз зовнішнього середовища, опитані батьки школярів згадують і про пожежі. Батьки підкреслюють, що одним із ключових критеріїв при виборі школи для їхніх дітей була **відповідність технічних умов навчального закладу стандартам протипожежної безпеки**.

„Як ми тільки пішли в 1 клас, мене цікавила безпека пожежна, чи є вогнегасники, чи вони є в потрібній кількості, чи вони не є протерміновані, як часто вони там їх обслуговують“, – ФГД, батьки, середня школа

Безпеку в школі, на думку батьків, також гарантує наявність постійного нагляду за дітьми з боку учителів. Передусім аргументують це тим, що відсутність нагляду створює сприятливі умови для виникнення конфліктів, булінгу та випадкового травмування. Залишені наодинці під час перерв діти також позбавлені можливості звернутись до дорослого з тим, щоб повідомити про проблему, поділитись переживаннями тощо.

„Вчителька під час перерви, от вона виходить, вона хоче відпочити. І от, що мене теж так, я помітила, і моя дитина 3 класі – діти лишаються наодинці, самі по собі, і в них дуже виникають конфлікти часто. І, власне, моя дитина в 3 класі, каже: “Мамо, хлопчик вдарив”. Або там вона плакала і їй нема до кого звернутися“, – ФГД, батьки, молодша школа

Учасники дослідження значну увагу приділяють оцінці **безпеки шкільного простору від травмування**: класів, коридорів, спортивних майданчиків тощо. Серед умов, які формують безпечний простір, є: цілісність підлогових покриттів (відсутність дірок та шпарин), відсутність слизьких поверхонь та випиральних елементів на підлозі (наприклад, обмежувачів для дверей), ненадійних меблів тощо. Безпеку фізичного простору школи забезпечує також надійне ізолювання електропроводки. За словами опитаних батьків, варто регулярно здійснювати інспектування шкільних приміщень щодо недоступності дротів для школярів, адже подекуди випадковим чином діти самі виявляють небезпечні ділянки під час розваг.

Водночас батьки наголошують, що ризики травмування дітей через елементи простору школи можна лише мінімізувати. Абсолютно безпечне середовище для учнів створити неможливо – че-

рез свою активність діти можуть отримати ушкодження “на рівному місці”. Тож, важливу роль відіграє **оперативне та ефективне реагування на такі випадки**.

Однією з умов безпечного перебування в школі називають **наявність медичного працівника**. Крім самого факту наявності медпункту, батькам важливо розуміти, що у випадку травмування чи погіршення самопочуття дитини нададуть фахову допомогу.

„Мені дуже сподобалось, що школа самостійно відкрила спочатку питання. Привела дитину в спокій, в безпеку, оглянув лікар, який розуміється на тому, і тільки тоді вони до нас звернулись, що є така ситуація, [але] все під контролем, “будь ласка, приїдьте і ми вам допоможемо продовжити цю процедуру”. У нас було щось подібне зі старшою дитиною в звичайній школі, там було зовсім інакше: “Посиди, почекай, зараз батьки приїдуть”, – ФГД, батьки, старша школа

Не лише простір школи, а й освітній процес, на думку батьків, має бути побудовано таким чином, щоб не шкодити фізичному здоров'ю дитини. З огляду на це, важливими характеристиками процесу навчання називають **помірне навантаження та достатню кількість вільного від занять часу**, зокрема, для активного відпочинку. Батьки школярів зазначають і про те, що вважають за доцільне **зменшення використання планшетів та комп'ютерів** на уроках, оскільки це має суттєвий негативний вплив на зір учнів.

Батьки школярів згадують і про необхідність **збалансованого харчування** в школі. Одним із чинників безпеки харчування називають врахування особливих потреб у їжі, наприклад, через наявність алергії на певні продукти. У межах кількісного модуля дослідження опитані батьки висловлювали думку про те, що варто обмежити діяльність буфетів у школах, де переважають борошняні вироби.

Описуючи компоненти нефізичної безпеки в школі, батьки частіше згадують про взаємини між учителями та учнями, ніж про стосунки між самими дітьми. Однією з ключових умов безпеки учнів у школі вони вважають психологічний комфорт під час взаємодії з учителями, особливо **відсутність психологічного тиску на дітей**.

Психологічна **безпека, на думку батьків, виключає маніпуляції, залякування та погрози** в бік дітей та інші форми спілкування вчителів, які порушують кордони дитини. Неприпустимим є й публічне приниження учнів, обговорення їхньої успішності, поведінки, зовнішності тощо в присутності інших учнів або працівників школи. Стосунки вчителя та учня мають ґрунтуватись тільки на засадах поваги до гідності дитини.

У межах кількісного модуля дослідження опитані батьки висловлюють думку про те, що безпечна школа – це місце, де учні можуть **вільно висловити свою думку, повідомити про свої потреби** тощо. Відсутність жорстких обмежень та засудження інакшості, на думку респондентів, є необхідним підґрунтям для гармонійного розвитку особистості.

Батьки школярів також надають великого значення наявності **довіри в стосунках між учителями та учнями**. У разі виникнення певних особистих проблем або конфліктів з іншими людьми в школі, учні мають знати про те, що вони можуть звернутись по допомогу до вчителів. Останні, зі свого боку, також мають довіряти учням та не ігнорувати їхніх проблем.

Реагування на конфліктні ситуації між учнями, випадки булінгу тощо, на думку батьків, є одним із найважливіших показників безпеки в школі. Ігнорування конфліктів створює небезпеку появи напруги й погіршення стосунків між учнями.

”Ми маємо з’єднаний клас 10. Діти різні, вони не вчилися до цього 5 років разом, у них є конкуренція в лідерстві. У кожному класі був якийсь там свій лідер, формальний і неформальний. І в них є непорозуміння, які вони, на жаль, вирішують самостійно. Мені іноді здається, що класний керівник робить вигляд, що проблеми немає. Ну, це насправді не така вже й проблема, але в них у результаті не є такими дружніми відносинами, якими би нам хотілося”, – ФГД, батьки, старша школа

Утім, форма реакції також має значення: насварити та публічно принизити агресора в класі – не

сприяє позитивному вирішенню ситуації. На думку батьків, у таких випадках варто вислухати всі сторони конфлікту, провести індивідуальні бесіди з учнями без тиску, а також за потреби залучити до цього процесу психолога. Водночас **активну роботу психолога з учнями** батьки також вважають складовою безпеки в школі.

”Психолог в основному працює з батьками, вона проводить нам школу батьківства. Там періодично, раз на 2 тижні, навчає нас спілкуватися зі складними підлітками або з підлітками взагалі. Цінний досвід, добра робота. Але, щобя, наприклад, знала, що моя дитина отримала психологічну травму, якесь зранення і пішла, звернулася, мала до кого. Ні, в жодному випадку, точно знаю, що вона це принесе додому”, – ФГД, батьки, старша школа

Якщо ситуації булінгу точно потребують втручання шкільних дорослих, то щодо конфліктів думки батьків розбігаються. Аргументами на користь невтручання слугує те, що конфлікти – невід’ємна частина спілкування і, вирішуючи проблемні ситуації самостійно, учні вчать враховувати думку інших, доходити згоди тощо.

Не менш важливим за реагування на гострі ситуації є їхнє **запобігання**. Саме тому, визначаючи безпеку, батьки школярів приділяють значну увагу наявності **просвітницьких заходів як щодо фізичного, так і щодо психологічного здоров’я дитини**. Наприклад, вважають за доцільне проведення лекцій щодо емоційного інтелекту, захисту особистих кордонів, протидії булінгу та сексуального насильства тощо.

УЧИТЕЛІ

Підхід до визначення безпеки, який демонструють опитані учителі, певною мірою відрізняється від уявлень про безпеку, висловлених опитаними учнями та батьками школярів. Відповіді учителів переважно стосуються психологічної безпеки учнів: за їхніми словами, вона перебуває у їхній зоні відповідальності.

Водночас значної уваги опитані вчителі надають **захисту дітей від зовнішніх загроз, передусім – ракетних обстрілів**. Учителі зазначають, що не можуть гарантувати абсолютної безпеки в цьому аспекті, адже не мають жодного впливу на джерело загрози. Це, зі свого боку, зумовлює сильне занепокоєння через небезпеку для дітей, особливо в умовах відсутності захисної інфраструктури – надійного укриття. Крім наявності укриття, учителі акцентують на важливості оперативного

реагування на сигнали повітряної тривоги. Зокрема, наголошують на тому, що діти мають бути проінструктованими про правила поведінки під час повітряної тривоги, а ключове завдання учителів під час тривоги – уважно стежити за їхнім дотриманням.

Окрім небезпеки обстрілів, учителі згадують і про інші загрози для фізичного здоров’я та життя, від яких неможливо тотально убезпечити школярів. Із ними учні можуть зіткнутись, як перебуваючи в школі (наприклад, пожежа, замінування тощо), так і за її межами, як-от ДТП. Однак цілком реалістичним завданням школи, на думку учителів, є запобігання негативних впливів таких ситуацій. Таким чином, **безпеку дітей значною мірою обумовлює їхня обізнаність із правилами техніки безпеки**, зокрема щодо правил дорожнього руху, поведіння

з невідомими предметами, а також поінформованість щодо дій у разі надзвичайних ситуацій.

Убезпечити дітей від випадкового травмування у школі або на шкільному подвір'ї – складне завдання для учителів. Передбачити, а відтак і відвернути усі ситуації, які можуть призвести до ушкоджень, за словами педагогів, неможливо. Водночас самого лише інформування про потенційні загрози може бути недостатньо, оскільки, на думку опитаних, школярі часто недооцінюють негативні наслідки своїх дій.

”Коли в нас будували котельню газову, діти пішли без дозволу на перерві, поки я вийшла, пішли туди, де відбувалося будівництво. Хлопчик впав і розбив собі ну так... біля голови. Не сильно, не складно, але це для мене було дуже тривожно. Хоч я і забороняла, і просила, бо це будівництво, це фізична така знаєш безпека була. Ти і пояснюєш, і бесіди проводиш з дітьми, і вони розуміють, але, з другої сторони, вони не усвідомлюють, наскільки [суттєвою] може бути така небезпека”, – ФГД, вчителі початкових класів

Натомість зменшити такі ризики можливо за наявності нагляду за дітьми, а також завдяки облаштуванню фізичного простору школи, насамперед – **використанню безпечних меблів**, які не сприяють травмуванню.

Надаючи більшої ваги психологічній безпеці учнів у школі, одним із основних її індикаторів опитані учителі називають можливість учня бути собою, проявляти себе як особистість. Це, зі свого боку, вимагає наявності декількох важливих передумов, зокрема обізнаності учнів про власні кордони та кордони інших учнів, а також уміння учнів ідентифікувати та висловлювати власні емоції.

”Так само варто наголосити, коли ми говоримо про безпеку, це про вміння керувати своїми емоціями. Банально, коли хтось чинить із тобою погано, то учні наші знають, що фрази “мені це не подобається”, “припини це”, “це завдає мені шкоди” вони не бояться сказати. І не думають, що це погано”, – ФГД, вчителі початкових класів

Значну увагу в цьому аспекті учителі зосереджують на побудові **дружніх стосунків у класі**, розвитку в дітей навичок запобігати та вирішувати конфліктні ситуації тощо.

Психологічну безпеку значною мірою визначає **відсутність булінгу серед учнів**. Педагоги зазначають, що детально обізнані про його негативні наслідки, тому приділяють значну увагу превенції конфліктів, які можуть перерости у справжнє цькування.

Суттєвий вплив на створення безпечних умов у школі, на думку учителів, має **наявність чітких**

правил поведінки учнів у школі, зокрема в аспекті взаємодії між учнями. Ці правила можуть бути формальними, закріпленими на рівні школи та відображеними в її статуті. У деяких школах практикують формування правил, які поширюють на учнів конкретного класу – їх можуть розробляти, узгоджувати й ухвалювати самі учні.

Крім доброзичливих взаємин між учнями, важливим компонентом безпеки називають **наявність дружніх та довірливих стосунків між учнями та вчителями**. Такі стосунки дають можливість учням висловлювати свої переживання, повідомляти про проблеми чи конфлікти, що сприяє швидкому реагуванню та вирішенню складних ситуацій.

”Я вважаю, що з стосунки повинні бути стосунки і товариські, і вчитель і учень, в залежності від ситуацій, але ні в якому разі дитина не повинна боятись вчителя, щоб підійти і сказати все, що вона думає... Якщо стосунки безпечні, тоді дитина не боїться прийти з будь-якою проблемою до вчителя.” – ФГД, вчителі початкових класів

Іншою складовою безпеки, за словами учителів, є **систематичні заходи щодо запобігання появи різних загроз** як для психологічного, так і для фізичного здоров'я школярів. Наприклад, бесіди із залученням психологів щодо вирішення конфліктів, запобігання булінгу та різних форм насильства або проведення згаданих інструктажів з техніки безпеки, нерідко також із залученням профільних фахівців.

Просвітницькі заходи важливі не лише для запобігання різних небезпек, але і в аспекті **підтримки та зміцнення здоров'я учнів**. Серед таких заходів згадували розмови про шкоду тютюнопаління, лекції на тему статевого розвитку, а також тренінги, присвячені керуванню власними емоціями.

Опитані учителі акцентують увагу і на необхідності індивідуальної роботи психологів з учнями. Цю потребу, зокрема, зумовлює травматичний вплив війни на психологічний стан школярів, особливо тих, які є дітьми військовослужбовців. За словами учителів, на погіршення самопочуття впливає тривала відсутність зв'язку з рідними, які служать. Крім того, учителі спостерігають підвищену тривожність в школярів, які пережили певні травматичні події – втрату когось із батьків, вимушене переміщення тощо. Утім, суттєвою перешкодою для надання психологічної допомоги у школах слугує брак відповідних фахівців.

Окрім достатньої кількості психологів, створення безпечних умов у школі учителі пов'язують із **наявністю асистентів дітей з особливими освітніми потребами**. Нестача таких асистентів подекуди може зумовлювати загрози для фізичного здоров'я дітей з ООП. Наприклад, коли без допомоги

спеціаліста вони не можуть перейти в укриття під час повітряної тривоги.

”І також зараз, коли ми говоримо про дітей з особливими освітніми потребами, діти, які мають потребу підтримки, то там є 3 дитини в класі, а є лише 1 асистент. Якщо би можна було допомогти дітям з особливими освітніми потребами, які дуже потребують, навіть укриватися в укриття, вони тоді ідуть між двома стінами, і вони вже є відділені від класу”, – ФГД, вчителі початкових класів

Учасники дослідження також наголошують на важливості **вдосконалення навичок учителів та підтримці його психоемоційного стану**. Опитані учителі артикують запит на індивідуальні заняття з практичними психологами з тим, щоб вміти більш ефективно реагувати на конфліктні ситуації, прояви булінгу тощо. Потреба в роботі з психологом зумовлена також необхідністю вміти врівноважити свій емоційний стан, щоб уникати “зривів” на дітей. На думку опитаних, учитель молодшої школи в сучасних умовах, особливо в надзвичайних ситуаціях, має вміти керувати власними емоціями й з огляду на те, що учні відчувають стурбованість класного керівника і також стають неспокійними.

”Знаєте, мені колись учень сказав. Я усміхалася, а в мене були вдома проблеми такі, хвороби там, батько... Але на роботі ти усміхаєшся. А він до мене: “Марія Ярославівна, Ви усміхаєтеся, Ваші очі плачуть”. Розумієте, от тут важливо бути самому спокійною емоційно, врівноваженою, усміхненою, а діти це дуже відчувають”, – ФГД, вчителі початкових класів

Іншим компонентом безпеки в школі, на думку вчителів, є **наявність контакту та взаємодія з батьками школярів**. Учасники дослідження наголошують на тому, що стосунки вчителів та батьків повинні бути партнерськими, що проявляється в спільних поглядах на виховання дітей, порозумінні та вирішенні конфліктних ситуацій через діалог.

”Я завжди прошу батьків: “Якщо ви відчуваєте або бачите якусь ситуацію, яка неприємлива для вас чи для дитини, насамперед не йдіть скандалити, а прийдіть до вчителя порозмовляти, зрозуміти причину. Вчитель покличе психолога, порозмовляє з дитиною сам, вияснить всю ситуацію. Бо суть не в тому, щоб когось покарати, а суть в тому, щоб попередити іншого. І лише так в партнерстві, в дружбі такій... Потрібно виховувати дітей і дивитися в одну сторону і батькам, і вчителям”, – ФГД, вчителі початкових класів

АДМІНІСТРАЦІЯ

Представники шкільних адміністрацій часто пов'язують поняття безпеки із захистом учнів від небезпек зовнішнього середовища. Як і решта опитаних учасників освітнього процесу, шкільні управлінці відводять значну увагу **захисту учнів під час повітряних тривог**. Серед елементів такого захисту називають надійне укриття, системи сповіщення, а також чіткий механізм реагування на сигнали про небезпеку.

Іншою запорукою безпеки, на думку опитаних, слугує **обмеження доступу сторонніх осіб до території школи**. Отже, серед атрибутів безпечної школи – надійна охорона, наявність огорожі та систем відеонагляду. Деякі респонденти висловлюють думку про те, що перебування батьків учнів на території школи також створює певні ризики. До прикладу, наявність сторонніх осіб, включно з батьками учнів, не дозволяє оцінити кількість людей, які заходять у школу в певний момент часу. Із цим пов'язані певні труднощі, зокрема, під час повітряних тривог, коли усім відвідувачам, учням та працівникам необхідно забезпечити місце у шкільному сховищі.

Перебування учнів у межах шкільної території протягом навчального дня також забезпечує їх від

багатьох загроз, на думку учасників дослідження. Відтак, важливими називають систему контролю на виході зі школи та нагляд за учнями під час прогулянок на вулиці.

Говорячи про безпеку, працівники шкільних адміністрацій згадують і про фізичний простір школи. Передусім директори та заступники наголошують на **дотриманні правил пожежної безпеки**. Школа має бути оснащеною достатньою кількістю придатних для використання вогнегасників, тривожними кнопками, системами сповіщення та аварійними виходами.

Необхідною характеристикою безпечного шкільного приміщення називають його **хороший технічний стан**. Сучасний ремонт у школі, на думку опитаних, забезпечує комфортні умови перебування в школі та зменшення ризиків травмування для учнів. Однак ремонтні роботи можуть стати і джерелом небезпек для фізичного здоров'я дітей, тож важливо, аби вони не відбувались під час навчального процесу. Безпечне перебування в шкільному приміщенні, за словами опитаних, також пов'язане з дотриманням належного температурного режиму.

Не менш важливою, на думку учасників дослідження, є **доступність шкільної будівлі для дітей з інвалідністю**. Непристосованість простору до потреб таких учнів обмежує їхні можливості навчатись у школі на рівні з іншими та подекуди впливає на рішення їхніх батьків про відтермінування вступу дитини до школи.

”В цілому це починається з самого приміщенням, яке має бути в процесі проектування, будівництва, напевно, що розраховане на те, що будуть навчатися діти, діти з різними особливостями, зокрема, знову-таки, зараз, я думаю, що Львів – одне з міст, які ставлять в приклад своє ставлення до людей з інвалідністю. Кожен навчальний заклад має бути з рівним доступом для всіх людей”, – директор, приватна школа.

На думку опитаних адмінпрацівників шкіл, значну роль у створенні безпечних умов для учнів відіграють учителі. Від рівня їхньої компетенції часто залежать перебіг та наслідки потенційно небезпечних ситуацій, з якими стикаються учні. Відтак, **постійне вдосконалення навичок педагогів** опитані працівники шкіл зараховують до важливих складових безпеки. Серед напрямів професійного розвитку вчителів згадували надання домедичної допомоги та розв'язання конфліктних ситуацій між учнями.

Ефективніше виявляти та відвертати загрози для психічного здоров'я учнів можливо і завдяки тісній співпраці учителів та практичних психологів. Зокрема вона охоплює просвітницькі заходи та тренінги для вчителів щодо підтримки власного психічного здоров'я, ненасильницької комунікації з іншими учасниками освітнього процесу тощо. Водночас опитані працівники шкільних адміністрацій та психологи наголошують на важливості спільних дій у напрямку протидії булінгу. Ключем до запобігання негативним наслідкам цькування, на думку психологів, є вчасне реагування учителів на його прояви та залучення фахівців до вирішення конфліктів або проведення профілактичних заходів з учасниками.

Опитані управлінці, подібно до вчителів, надають великого значення **довірливим стосункам між учнями та працівниками школи**. На їхню думку, індикатором безпеки слугує наявність розуміння в школярів того, що будь-яку їхню проблему, навіть найдрібнішу, буде помічено та вирішено.

Безпеку учнів у школі обумовлює також **наявність фахового психолога**. Серед завдань такого фахівця – проведення індивідуальної та групової роботи з учнями та подекуди з батьками школярів. Потреба в роботі дітей із психологами суттєво загострилась внаслідок повномасштабного вторгнення. Зокрема, дещо частіше підтримка фахівця необхідна учням, які є внутрішньо переміщеними особами, а також тим школярам, чий батьки захищають Україну на фронті.

”Маємо чудового психолога, яка в принципі має вже повністю розписаний свій графік роботи. У нас є 15 діток з особливими потребами і вона має за це ще додатково півставки психолога, відповідно проводить будь-яку роботу адаптаційну з новими дітками, які внутрішньо переміщені, з дітками з особливими потребами: вона працює з сім'ями, які потребують допомоги, в складних життєвих обставинах знаходяться, і в принципі з всіма охочими. Соціальний педагог також усі інструктажі, ролики, навчально-виховні такі якісь моменти бере на себе додатково.” – директорка, комунальна школа

Представники шкільних адміністрацій, окреслюючи сутність безпеки у школі, часто охоплюють не лише елементи простору, стосунки між різними особами в школі, а й те, що відбувається за її межами – вдома. Респонденти зазначають, що **негаразди вдома неодмінно позначаються на відчутті безпеки** дитини в школі. Водночас проблемні стосунки дітей та батьків впливають на поведінку дитини, яка може стати джерелом небезпек для решти учнів в оточенні. Тому одним із завдань адміністрації, за словами респондентів, є **реагування на проблеми учнів у сім'ї** та за потреби – звернення до соціальних служб.

ОЦІНКА БЕЗПЕКИ У ШКОЛАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ГРОМАДИ

02

ОЦІНКА БЕЗПЕКИ В ШКОЛАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ГРОМАДИ

Розуміння того, що таке безпека в школі, дає змогу з'ясувати, в якому напрямку дивитися і на що звертати увагу. У цьому розділі зібрано основні результати кількісної оцінки рівня безпеки в школах Львівської громади.

РЕЗУЛЬТАТИ ОЦІНКИ РІВНЯ БЕЗПЕКИ В ШКОЛАХ

★ довідка

Індекс оцінки рівня безпеки в школі – комплексний показник, розроблений для оцінки, наскільки середовище школи безпечне, згідно зі спостереженнями та досвідом різних учасників освітнього процесу.

Показник розраховано на основі частоти засвідчення або пережиття небезпечних ситуацій, ігнорування небезпек із боку учасників освітнього процесу та перебування в небезпечному неконтрольованому просторі.

Індекс оцінки рівня безпеки в школі охоплює три аспекти:

- **Відсутність загроз.** Відсутність дій учасників навчального процесу (учнів, учителів та інших працівників школи), а також зовнішніх загроз, які створюють потенційну небезпеку для дитини в школі..
- **Реагування на загрози.** Запобігання та вирішення небезпечних ситуацій із боку учасників навчального процесу – учнів, учителів та інших працівників школи.
- **Безпечний простір.** Наявність необхідних для безпеки та контролю елементів шкільного простору.

Безпеку розділяємо на дві категорії:

- **Фізична безпека.** Відсутність у школі ситуацій, що загрожують фізичному здоров'ю дитини.
- **Нефізична безпека.** Відсутність у школі ситуацій, що загрожують психічному здоров'ю дитини.

Індекс має п'ять поділок на шкалі:

За результатами досліджень, проведених серед школярів та батьків учнів Львівської громади, індекс оцінки рівня безпеки для обох груп перевищує середнє значення. Отже, ситуації небезпеки або їхнє ігнорування в більшості шкіл трапляються не дуже часто. Що цікаво, батьки Львівської громади оцінили безпечність шкіл дещо вище за учнів – 4.25 проти 3.82. Якщо припустити, що різниця в показниках валідна, подібні результати можуть вказувати на кілька тенденцій⁵:

- Батьки мають нижчу обізнаність з випадками небезпеки в школі, аніж діти, що перебувають у цьому просторі щодня.
- Батьки можуть недооцінювати рівень безпеки в межах школи, фокусуючись на більш глобальних загрозах, як-от: повномасштабне вторгнення та постійні обстріли мирних міст з боку країни-агресора.
- Діти переоцінюють рівень небезпеки в школах.

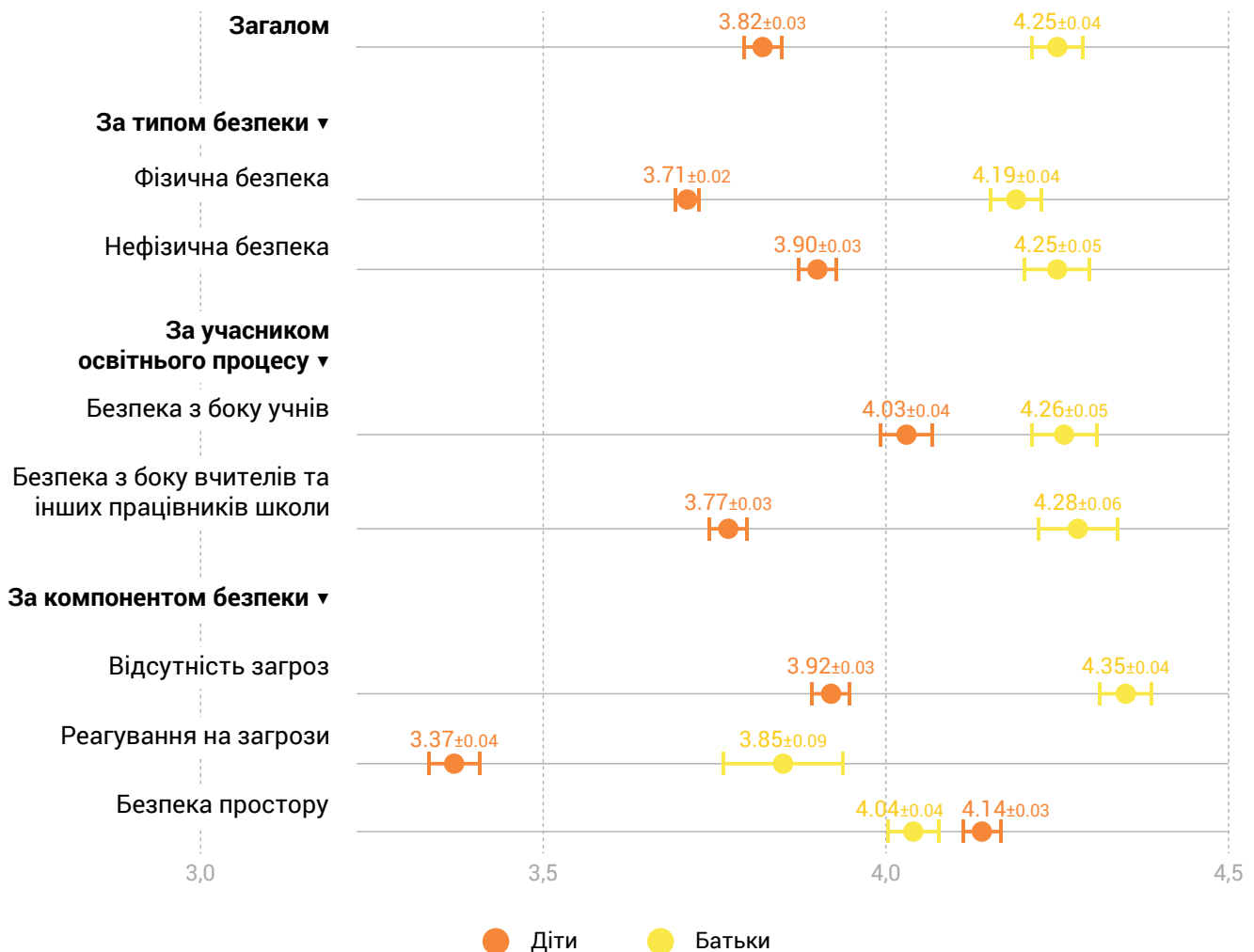
Середній рівень оцінки нефізичної безпеки в школах Львівської громади дещо вищий від фізичної. Припускаємо, що в школі більш імовірно травмуватися фізично, аніж зазнати булінгу, цькування чи іншої форми психологічного насилля. Тенденція подібна і в спостереженнях дітей, і батьків.

Загрозливу поведінку з боку вчителів за останній рік і діти, і батьки спостерігали частіше від загроз із боку інших учнів.

Що ж до компонентів безпеки, то найнижчий показник фіксуємо в реагуванні на загрози. Згідно з оцінками учасників дослідження, на різні небезпечні ситуації можуть реагувати не завжди, подекуди випадки не помічають, ігнорують або ж не успішно втручаються в конфлікти.

Натомість найвищу оцінку отримав рівень безпеки простору. За спостереженнями і дітей, і батьків, у школах Львівської громади наявні всі або більшість компонентів безпечного простору.

Індекс оцінки рівня безпеки в школі

⁵Детальніше про методологічні труднощі порівняння результатів опитування дітей та батьків див. [ПРО ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПРОЄКТ](#)

★ довідка

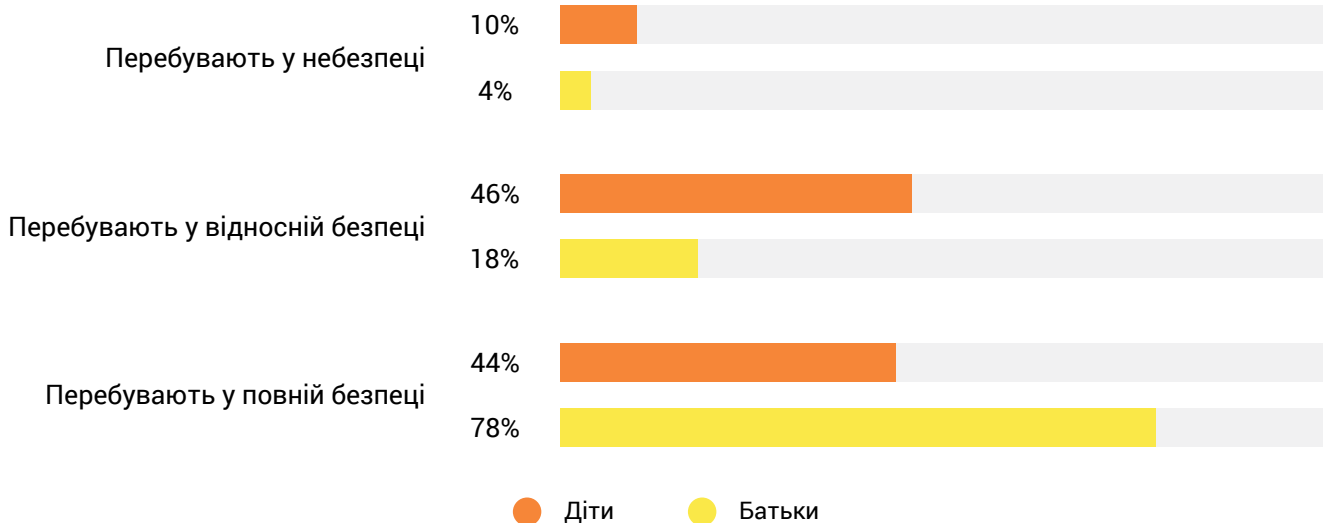
На основі індексу оцінки рівня безпеки в школі ми поділяємо респондентів на три групи (відповідно до частоти засвідчення загрозливих ситуацій та кількості елементів простору для створення безпечного середовища):

- **Перебувають у небезпеці** [1-2.99] – група учасників дослідження, що регулярно (щодня або щотижня) засвідчують більшість небезпечних ситуацій, ігнорування з боку учасників освітнього процесу небезпек та перебувають у небезпечному неконтрольованому просторі школи (декларують наявність трьох або менше позицій із перелічених елементів).
- **Перебувають у відносній безпеці** [3.00-4.00] – група учасників дослідження, що засвідчують деякі небезпечні ситуації та ігнорування нерегулярно (здебільшого раз на місяць) та перебувають у частково безпечному контрольованому просторі школи (декларують наявність від трьох до восьми позицій із перелічених елементів).
- **Перебувають у повній безпеці** [4.01-5.00] – група учасників дослідження, що засвідчують небезпечні ситуації чи ігнорування нерегулярно або й ніколи та перебувають у повністю безпечному контрольованому просторі школи (декларують наявність понад восьми позицій із перелічених елементів).

За результатами дослідження учнів, один із десяти школярів Львівської громади перебуває в небезпеці в школі. Згідно зі спостереженнями опитаних батьків, частка дітей, що піддаються за-

грозам або ж перебувають у посередній безпеці в школах, суттєво нижча – такі відповіді дали 4% та 18% батьків відповідно.

Групи опитаних за оцінкою рівня безпеки в школі

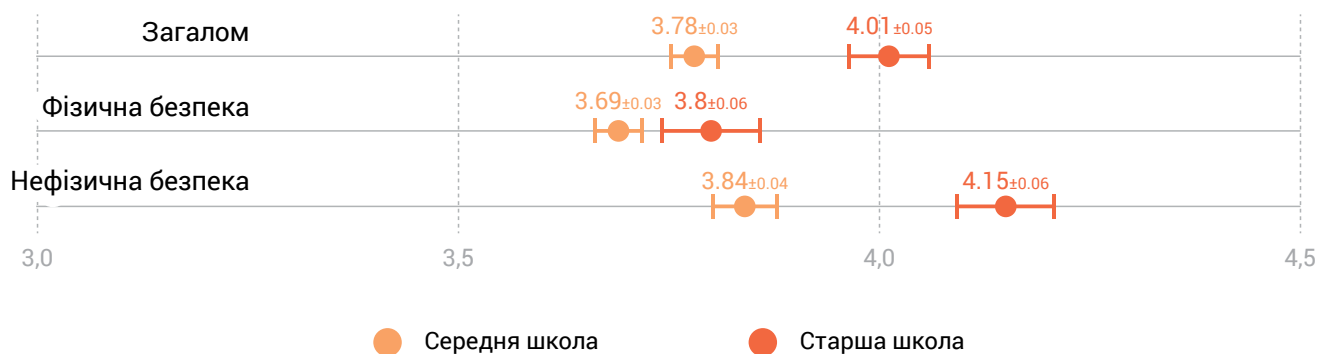

Відмінностей між рівнем безпеки за районом Львівської громади не зафіксовано. Також не фіксуємо відмінностей у досвіді за статтю учнів. Натомість спостерігаємо різницю в рівні безпеки за роком навчання. Згідно з опитуванням дітей, старша школа дещо більш безпечна за середню.

Учні 5-9 класів частіше спостерігають ситуації фізичної та нефізичної небезпеки [Детальніше див. Фізичний простір та Нефізичний простір], аніж учні 10-11 класів. Опитування батьків не виявило відмінностей між оцінками батьків молодших та старших школярів.

Оцінка рівня безпеки в школі в розрізі року навчання

ДІТИ

ОСОБИСТЕ ВІДЧУТТЯ БЕЗПЕКИ

★ довідка

Особисте відчуття спокою – інтегрований показник, розрахований на основі індивідуального відчуття спокою / тривоги в різний час, із різними учасниками навчального процесу та в різних просторах. Наша команда обрала поняття спокою / тривоги для кращого сприйняття дітьми почуття “безпеки”. Відтак, ми ототожнюємо цей показник з особистим відчуттям безпеки.

Показник має 5 поділок на шкалі:

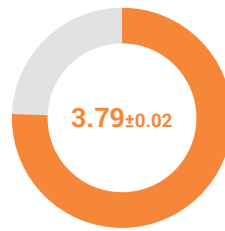

Виділяємо три групи на основі показника:

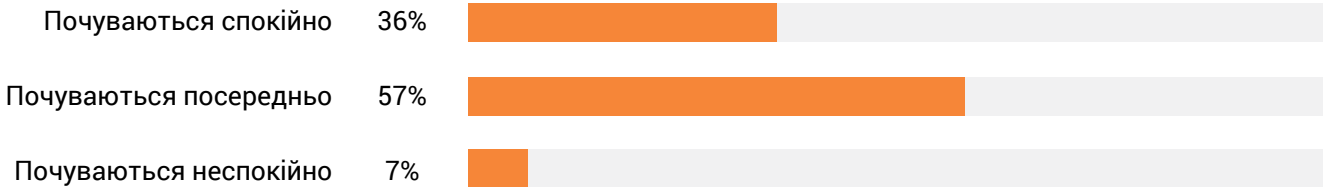
- **Учні, що почуваються неспокійно** [1.00-2.99] – постійно або часто відчують тривогу в різних просторах школи, у будь-який час та з усіма учасниками освітнього процесу
- **Учні, що почуваються посередньо** [3.00-4.00] – іноді відчують тривогу в різних просторах школи, в деякий час та з деякими учасниками освітнього процесу.
- **Учні, що почуваються спокійно** [4.01-5.00] – завжди або часто почуваються спокійно у всіх просторах, у будь-який час та з усіма учасниками освітнього процесу.

У середньому особисте відчуття спокою учнів Львівської громади складає 3.79 ± 0.02 . 7% школярів відчують постійну тривогу в різних ситуаціях упродовж навчального дня.

Оцінка особистого відчуття спокою

Середнє значення

Різниця в оцінці особистого відчуття спокою між різними категоріями учнів незначна, втім певні відмінності наявні.

Дівчата почуваються більш тривожно в школі, аніж хлопці. Район⁶ розташування школи також має певний вплив на відчуття тривоги, зокрема, учні шкіл Сихова мають порівняно найбільше відчуття тривоги в школі (3.74 ± 0.06), учні шкіл Личакова – найнижче (3.91 ± 0.06).

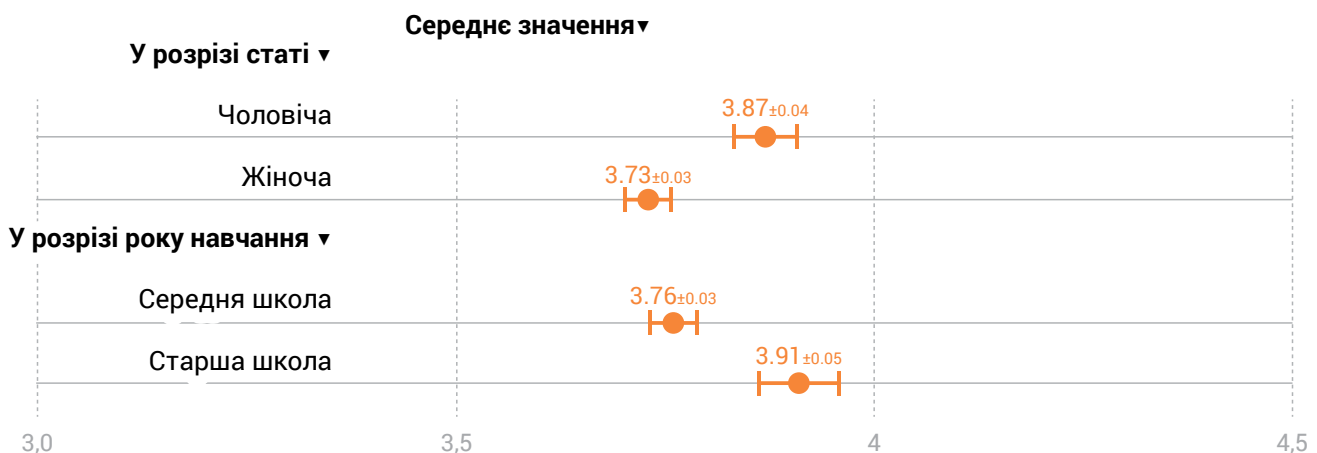
Подібно до індексу оцінки рівня безпеки, наявний зв'язок між роком навчання та особистим відчуттям спокою: учні середньої школи почуваються

більш тривожно порівняно з учнями, що навчаються в старшій школі.

Фіксуємо певний зв'язок між особистим відчуттям спокою та емоційним і фізичним станами. Іншими словами, діти, що відчувають тривогу, частіше оцінюють свій настрій та самопочуття негативно.

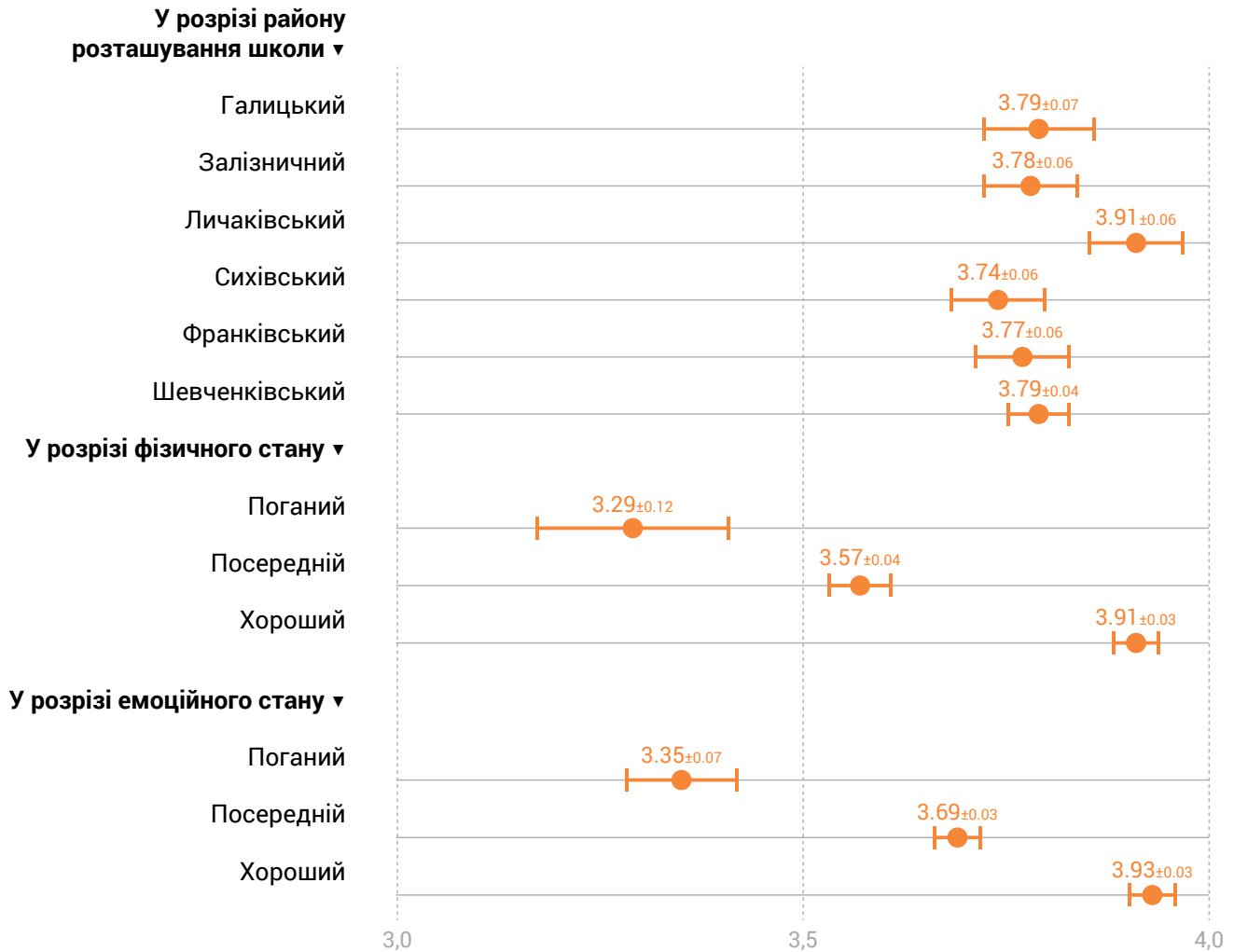
У межах дослідження ми не виявили зв'язку між особистим відчуттям спокою та внутрішніми переміщеннями через повномасштабне вторгнення. Учні, що переїхали до Львівської громади після початку повномасштабної війни, не декларують вищого почуття тривоги під час навчального дня.

Оцінка особистого відчуття спокою

⁶Тут і надалі в тексті звіту поняття “район” ми використовуємо на позначення страти, яка охоплює адміністративний район Львова та населені пункти Львівської МТГ, які з ним межують.

Середнє значення ▾

Зонами, що зумовлюють найбільше відчуття тривоги, виявилися кабінет директора (21% опитаних учнів задекларували відчуття тривоги в приміщенні), туалети (16%) та укриття (15%).

Одна з імовірних причин негативного іміджу кабінету директора – асоціації з покараннями. Під час якісного дослідження школярі згадували про випадки, коли їхніх однокласників через неприйнятну поведінку чи порушення правил учителі відводили на бесіду до директора школи. Нерідко саме директори залучають до таких бесід батьків порушників.

За винятком кабінету директора, основні названі причини тривоги в найбільш небезпечних місцях – неналежний технічний стан та погане оснащення.

Для туалетів – наявність шпарин у дверцятах та великих проміжків між дверцятами й підлогою. Згадували також про задимленість у туалетах. За словами опитаних, учні часто там палять, а впоратись із цією проблемою доволі складно. Туалети є певною зоною приватності й у деяких школах учителі в цілому не заходять до учнівських вби-

ралень, адже мають окремі. Якщо ж учителі й можуть зайти до вбиральні, то кабінки залишаються поза їхнім доступом, тому зловити курців “на гарячому” не вдається.

”Не дуже комфортні для мене місця – це... туалет, якщо так можна сказати. Бо в нас, на жаль, у школі (мені здається, що у всіх школах є така проблема) діти дозволяють собі курити в шкільних закладах”, – учениця, 10 клас, комунальна школа

В укритті учні пояснюють тривогу також здебільшого через неналежне облаштування та технічний стан приміщень. Учасники якісного модуля дослідження згадували, що в укриттях зазвичай брудно, тож, коли піднімається пил, стає важко дихати. Інші опитані також скаржились на задуху в укритті через слабку провітрюваність і переповненість приміщення.

”Ми в школі спускаємося в укриття і там чекаємо на відбій. Для мене це так не дуже, бо в мене є якась невелика алергія на пил. І трохи так некомфортно себе почуваю”, – учениця, 10 клас, комунальна школа

У деяких школах немає облаштованих власних укриттів, тож його роль виконують коридори, гардероби тощо. У таких випадках учні зазначають, що їм незручно протягом довгого часу там знаходитись.

„Некомфортно, бо в гардеробі сидіти мені не дуже зручно. От перевдягнутися – це раз-два і все, а от сидіти годину мені не дуже зручно. Навіть якщо ми там бавимось, там незручно сидіти“, – учень, 3 клас, комунальна школа

12% учнів зазначили, що почуваються тривожно в роздягальнях. Опитані під час якісного модуля учениці повідомляли про те, що за наявності роздільних роздягальень хлопці заради розваг могли забігати до дівчат, створювати їм некомфортні умови перевдягання, наприклад, вимикати світло. Водночас зазначають, що вчителі реагують на такі випадки, проводячи виховні бесіди.

„Учителі ніколи не заходили до нас ніколи в роздягальню, а хлопці деколи забігали, вимикали світло спеціально“, – учениця, 8 клас, комунальна школа

Один із десяти учнів також почувається неспокійно в кабінеті психолога. Одна з причин, яку згадали батьки в межах якісного дослідження, – використання з боку вчителів психолога як інструменту залякування.

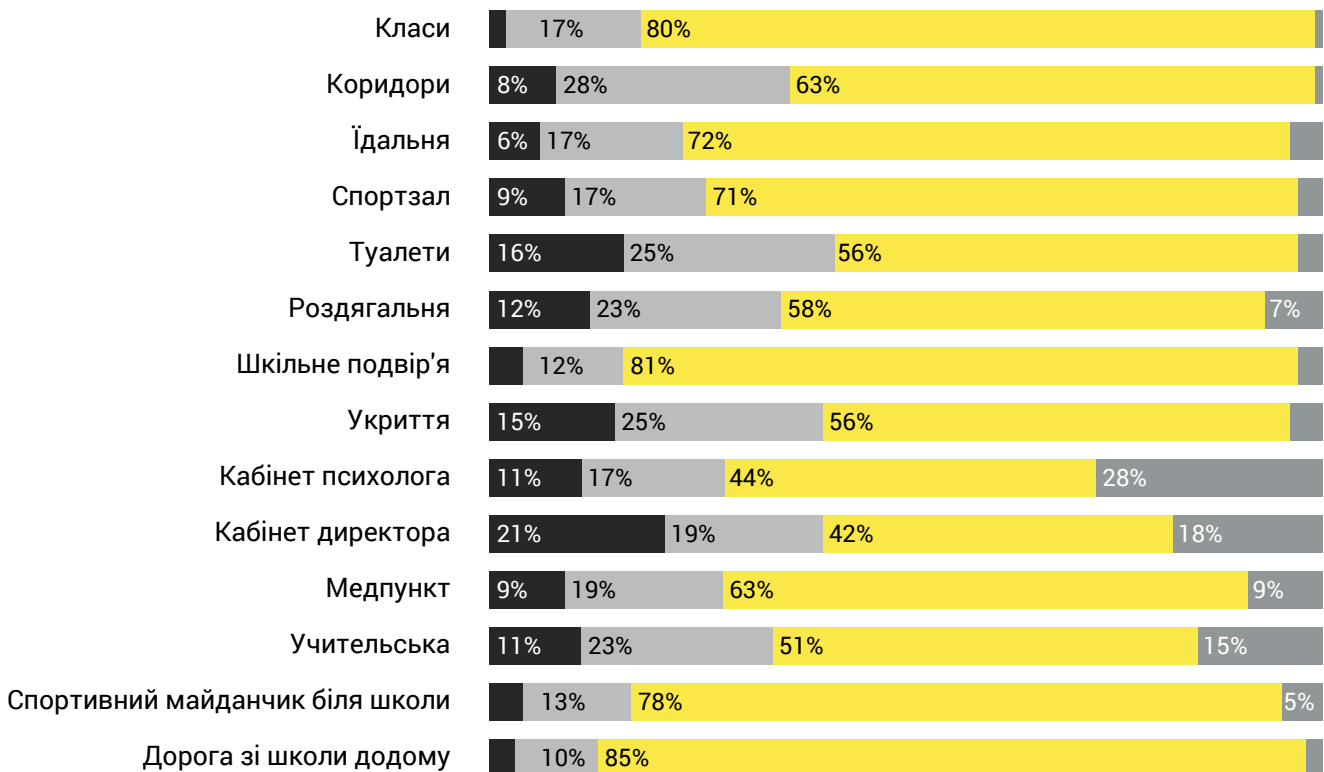
„І в нас лякають психологом. Тобто, коли погана поведінка, вчителька лякає, каже: “Я до вас приведу психолога». Ми записувалися з дитиною на консультацію до приватного психолога, але нам перенесли, ми наразі не були на цій консультації з певних причин і малий налякався. “Мамо, чому ти мене... (тобто з ним щось не так), чому ти мене ведеш до психолога?” – ФГД, батьки, молодша школа

Натомість найбільш спокійними середовищами школи для опитаних школярів стали класи та шкільне подвір'я. Відповідно 2% та 4% зазначили, що відчувають тривогу, перебуваючи у цих зонах.

Деякі учні середньої школи в межах якісного модуля розповідали, що відчувають себе в небезпеці, перебуваючи в класі на перервах. Пояснюють це тим, що під час перерв у класі часто відбуваються конфліктні ситуації.

„Скоріш саме клас, в якому ми перебуваємо з однокласниками на перервах, це, напевно, те місце, де мені найбільш некомфортно, тому що там насправді відбувалось дуже багато, скажем так, поганих ситуацій, поганих конфліктів, дуже багато сварок було. Тобто останнім часом я там майже не перебуваю, тому що мені просто незручно через те, що я знаю, що за тупих причин мене можуть зачепити“, – учениця, 7 клас, сільська школа

Особисте відчуття спокою в різних зонах школи

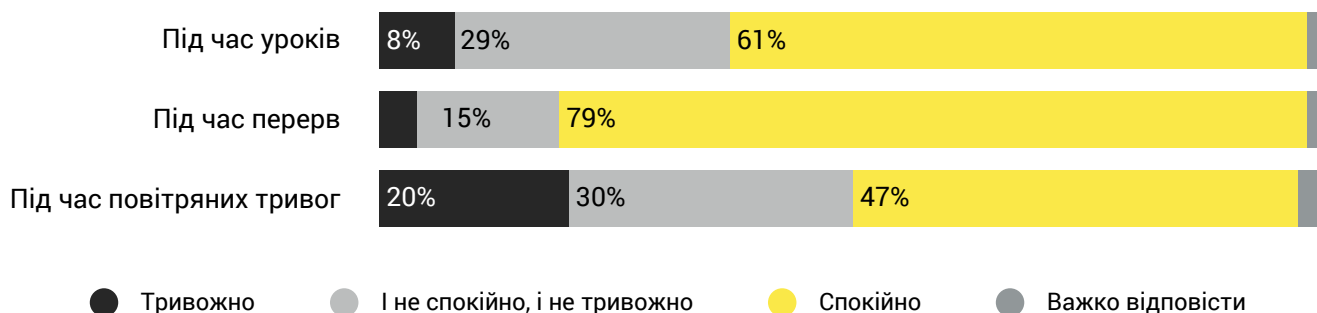

● Тривожно ● І не спокійно, і не тривожно ● Спокійно ● Важко відповісти

Кожен п'ятий учень відчуває неспокій під час повітряних тривог. Під час якісного модуля дослідження опитані школярі згадують про те, що крім відчуття фізичного дискомфорту в укритті, можуть подекуди гостро реагувати на гучні звуки, що свідчить про певний рівень напруги дітей у ситуаціях повітряних тривог.

Особливо гостро, за словами опитаних учителів, на сигнали тривоги реагують діти внутрішньо переміщених осіб. Що ж до навчання поза сигналами тривоги, оцінка відчуття безпеки під час уроків та перерв різниться не дуже суттєво. Учні відчувають дещо спокійніше на перервах – 79% опитаних задекларували спокій у цей час; під час уроків – 61%.

Особисте відчуття спокою в різних ситуаціях

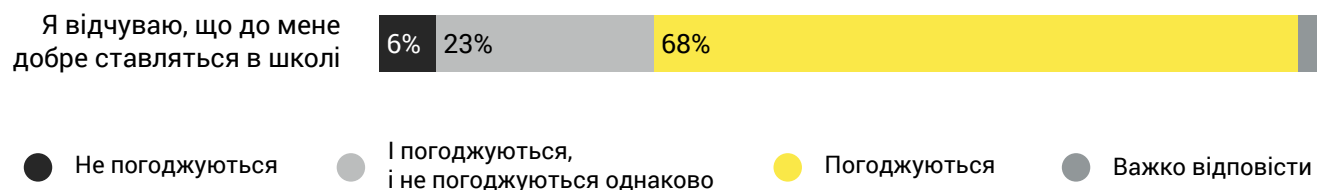

Більше половини (68%) опитаних учнів зазначили, що відчувають добре ставлення до себе в школі. Лише 6% учнів відповіли навпаки. Здебільшого опитані школярі відчувають спокійно з більшістю учасників освітнього процесу. Серед усіх осіб порівняно найбільше тривоги в дітей зумовлюють сторонні люди, що перебувають на території школи, – такі емоції декларує один із п'яти опитаних учнів. Дещо більше тривоги порівняно з іншими

учасниками навчального процесу зумовлює взаємодія із завучами та директорами – тривожно поруч із ними відчуваються 16% та 14% відповідно. Натомість зоною комфорту в спілкуванні для учнів виступає найближче оточення – класний керівник та однокласники.

Кожен десятий учень відчуває тривогу поруч зі старшокласниками.

Рівень згоди з твердженнями

Особисте відчуття спокою під час взаємодії з різними учасниками освітнього процесу

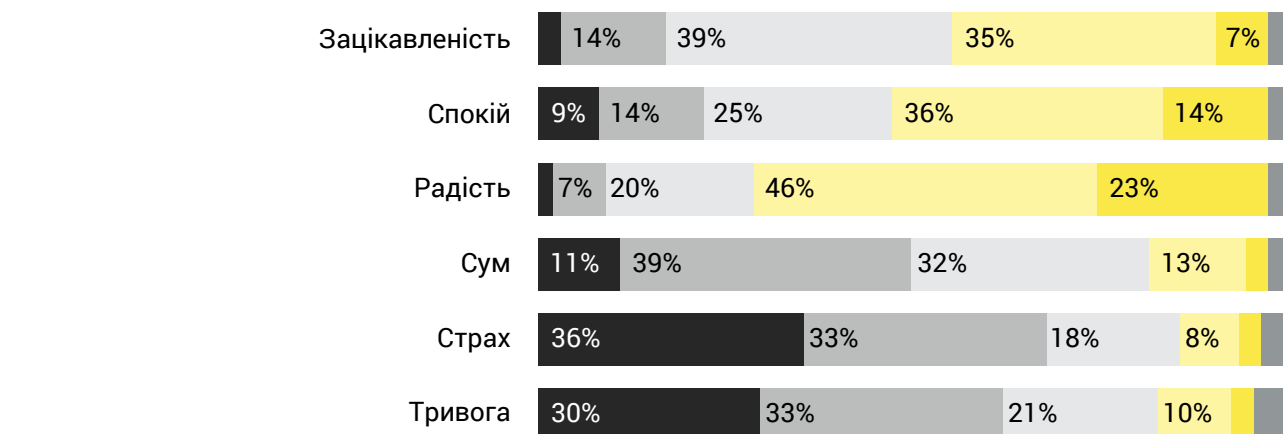

● Тривожно ● І не спокійно, і не тривожно ● Спокійно ● Важко відповісти

Ми запропонували учням оцінити частоту відчуття різних емоцій – негативних та позитивних. Негативні емоції опитані учні декларували вкрай рідко. Третина школярів ніколи не відчувала в школі

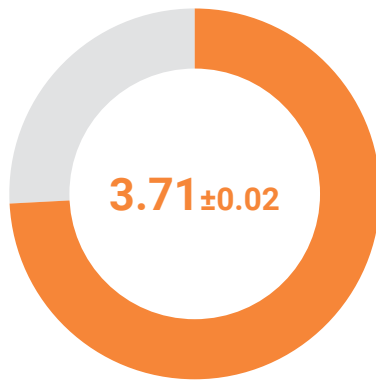
страху чи тривоги. Сумують здебільшого рідко або іноді. Натомість позитивні емоції – зацікавленість, спокій та радість – декларують значно частіше.

Емоційні стани дітей упродовж навчального дня

● Ніколи ● Рідко ● Іноді ● Часто ● Завжди ● Важко відповісти

ФІЗИЧНА БЕЗПЕКА

Більшість опитаних учнів Львівської громади вказала наявність усіх елементів простору для створення фізичної безпеки. Найменш поширений елемент фізичної безпеки – огорожа території школи – її наявність задекларували 64% учнів.

Водночас фіксуємо й випадки відсутності базових елементів безпеки та необізнаності щодо них серед школярів – порівняно висока частка (14%) учнів не обізнана з наявністю аварійних виходів зі школи, 3% не знають, чи є в школі укриття. 5% учнів також зазначили, що укриття в їхній школі відсутнє.

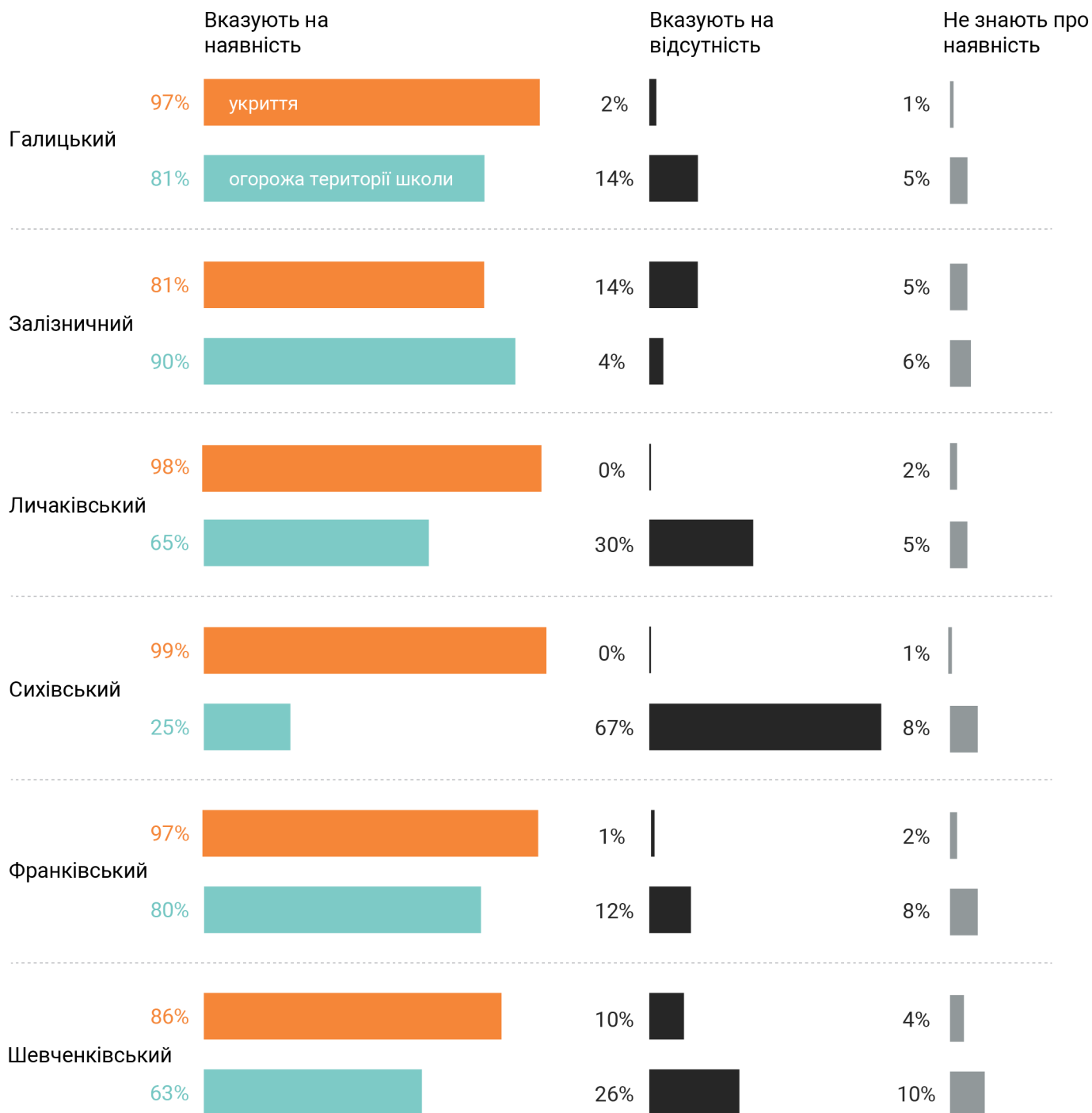
Наявність елементів простору для створення фізичної безпеки

Фіксуємо відмінності в наявності окремих елементів простору в різних районах громади. Найбільша частка учнів, що задекларували відсутність укриттів, навчається в Залізничному та Шевченківському районах. У решті районів такі відповіді здебільшого відсутні.

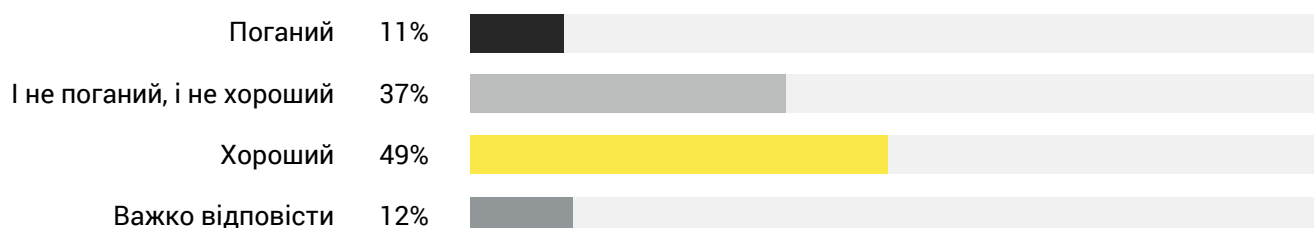
Суттєво різняться громада й за наявністю огорожі території школи. У більшості районів вона здебільшого наявна. А ось у Сихівському районі про наявність огорожі сказала лише чверть учнів, у Шевченківському районі – 63%.

Окремі елементи фізичного простору в розрізі району розташування школи

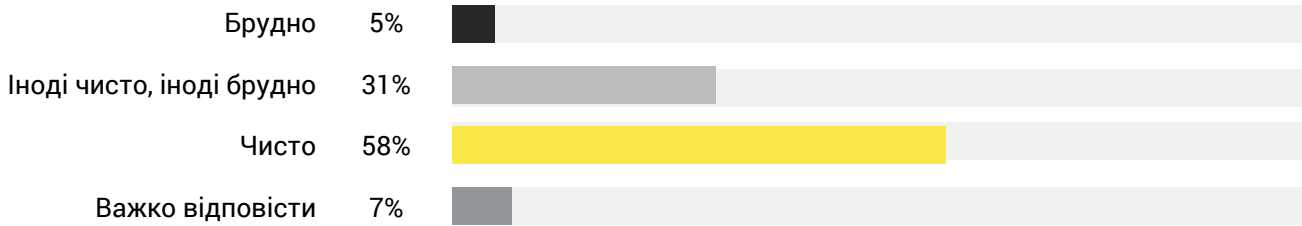

Стан ремонту приміщень та рівень чистоти школи та подвір'я опитані учні оцінили радше добре.

Оцінка стану ремонту приміщень у школі та шкільного подвір'я

Оцінка чистоти приміщень у школі та шкільного подвір'я

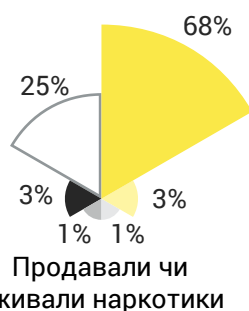
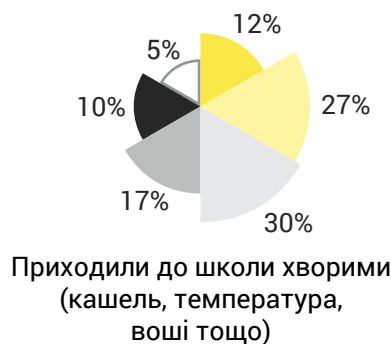
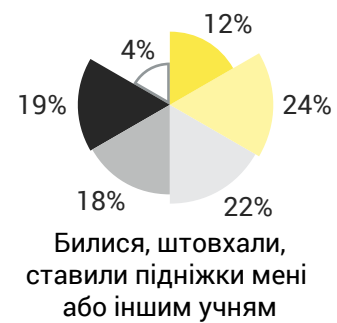
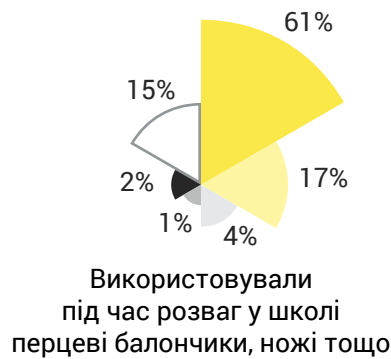
Серед ситуацій фізичної небезпеки, які створили учні, найчастіше за останній рік засвідчували різні форми фізичного насилля: бійки, штовхання, підніжки тощо. Один із п'яти учнів бачив або ставав жертвою подібних ситуацій щодня за останній рік.

Дещо рідше помічали, що інші учні приходили до школи хворими та курили протягом навчального дня.

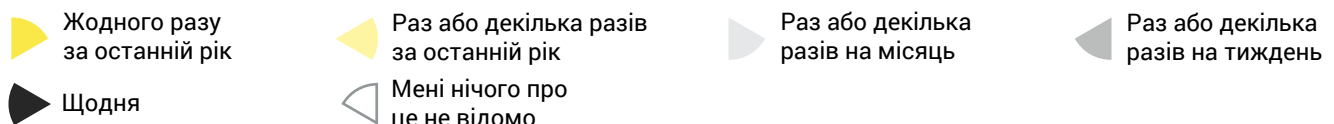
Решта запропонованих ситуацій траплялася з опитаними вкрай рідко. До прикладу, більше половини опитаних не бачили, щоб за останній рік використовували небезпечні предмети з метою розваги або ж шкільні прилади чи хімічні реактиви без нагляду вчителів.

Близько 3% учнів щодня помічають торгівлю чи вживання наркотиків у школі.

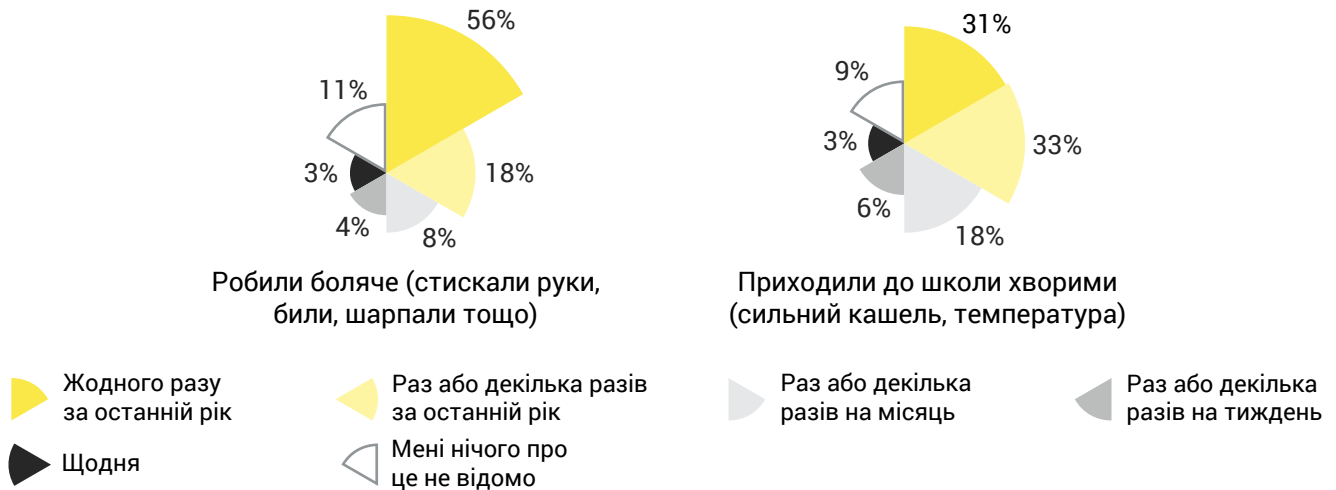
Засвідчення небезпечних ситуацій, які створювали інші учні

Ситуації фізичної загрози з боку вчителів або інших працівників школи опитані учні спостерігали вкрай рідко. Зокрема, більше половини опитаних жодного разу за останній рік не бачили, щоб учителі робили учням боляче будь-яким способом.

Засвідчення небезпечних ситуацій, які створювали учителі або інші працівники школи

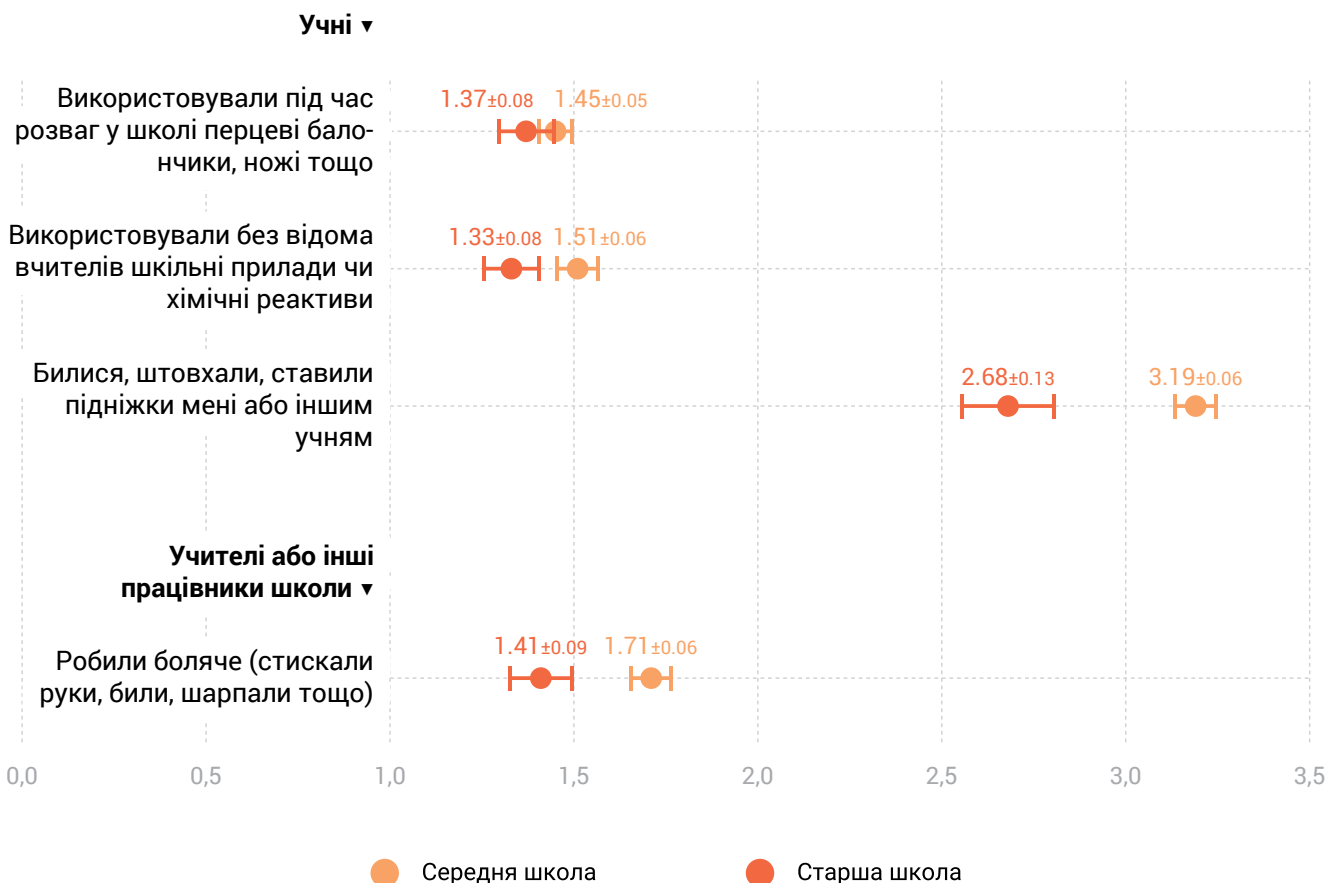

Примітно, що учні середньої школи частіше стикаються з небезпечними для фізичного здоров'я ситуаціями, аніж учні старшої школи. Поміж іншого, частіше помічають фізичне насилля щодо інших

дітей. Також учні середньої школи дещо частіше декларували фізичне насилля з боку вчителів чи інших працівників школи.

Середня частота засвідчення небезпечних ситуацій у розрізі року навчання

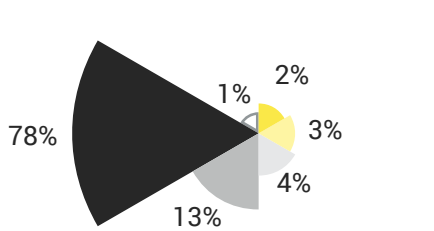
[у таблиці наведено лише ситуації, середня частота засвідчення яких має статистично значимі відмінності серед учнів, які навчаються у середній та старшій школі]

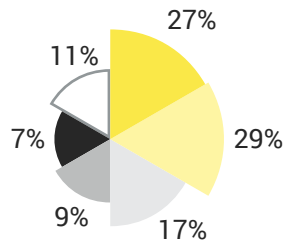
22% опитаних учнів завжди або часто помічають, що їжа в їдальні виглядає несвіжою. Близько 13% учнів також зазначили, що завжди або часто мож-

на легко вийти за межі школи або шкільного подвір'я, та / або до школи могли легко потрапити сторонні люди.

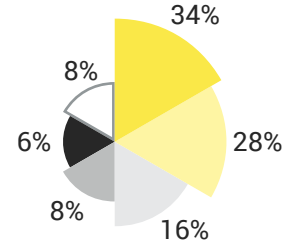
Засвідчення небезпечних ситуацій за останній рік

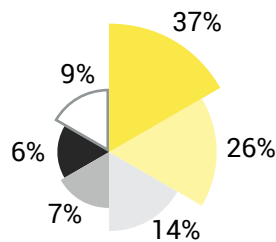
Якщо починалася повітряна тривога, вчителі одразу зупиняли урок та вели учнів в укриття

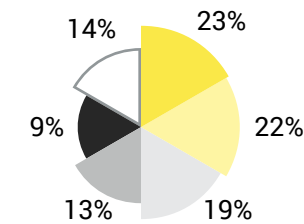
До школи могли легко потрапити сторонні люди

Із приміщення школи можна було легко вийти під час навчального дня і ніхто на це не зважав

Учні могли легко вийти за межі шкільного подвір'я під час навчального дня і ніхто на це не зважав

Їжа в їдальні виглядала несвіжою

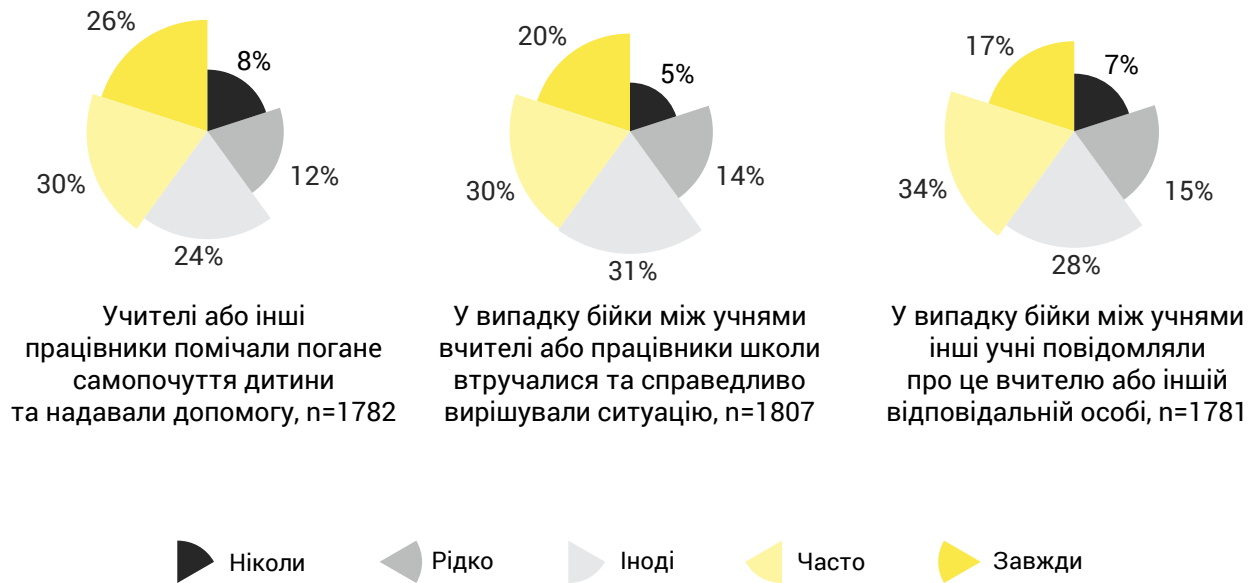

Показники реагування на запропоновані небезпечні ситуації дещо вищі від середніх: за спостереженнями учнів, на ситуації фізичної небезпеки (травмування або бійки) реагують часто або завжди. Проте траплялися й згадки про повне ігнорування поганого самопочуття чи фізичного насил-

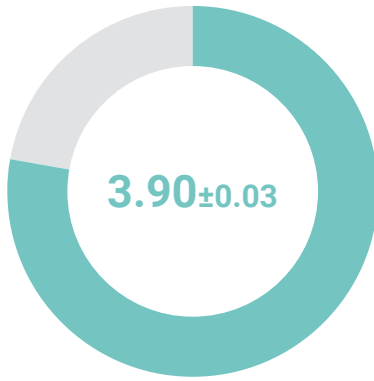
ля щодо учнів. Так, 8% учнів зазначили, що вчителі або інші працівники жодного разу не реагували на погане самопочуття дитини, якщо таке ставалося; 5% вказували на постійне ігнорування бійок між учнями.

Випадки реагування учасників навчального процесу на фізичні загрози протягом останнього року

[серед тих, хто стикався із запропонованими ситуаціями]

НЕФІЗИЧНА БЕЗПЕКА

Порівняно з наявністю базових елементів фізичної безпеки, учні Львівської громади дещо рідше вказували наявність елементів простору для створення нефізичної безпеки.

Один із п'яти опитаних школярів зазначив, що в його школі відсутні роздільні роздягальні для хлопців та дівчат та / або туалети з надійними непрозорими перегородками та дверцятами.

5% учнів задекларували відсутність кабінету шкільного / практичного психолога. Примітно, що один із п'яти школярів не знає про його наявність. Зазначимо що під час якісного модуля дослідження учні висловлювали думку про те, що у випадках булінгу шкільний психолог – та особа, котра мала б захищати жертв цькування. Утім, школярі, які зазнали психологічного тиску, стверджували, що залишились наодинці з цією ситуацією та не отримали підтримки ні від кого.

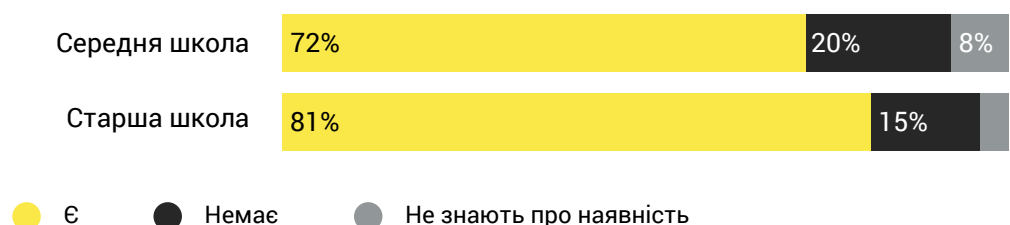
”Є шкільний психолог і також може в чомусь допомогти, якщо говорити про той самий булінг чи щось у плані цього. Класні керівники, потім уже дирекція школи так само [прим. мають захищати дітей]. Проте цього в нас у школі не відбувається, тобто, якщо трапляються якісь ситуації, скажем так, захищаюсь, можна сказати, я сама, тому що насправді за останній час жодної підтримки від людей у школі я зовсім не отримала”, – учениця, 8 клас, комунальна школа

Наявність елементів простору для створення нефізичної безпеки

Примітна знахідка – туалети з надійними непрозорими перегородками та дверцятами учні середньої школи мають рідше, аніж учні старшої.

Окремі елементи фізичного простору в розрізі року навчання

Більшість із запропонованих ситуацій нефізичної загрози трапляються, за спостереженнями учнів, доволі рідко. Більше половини респондентів зазначили, що не помічали більшості ситуацій за останній рік. Найпоширенішими виявилися випадки вживання ненормативної лексики, дещо частіше за решту окремі ситуації психологічного насилля – присоромлення, зокрема, за допомогою вигадування принизливих прізвиськ.

Ситуації економічного насилля (відбирання та псування особистих речей) фіксують учні рідко.

Загалом, один із двадцяти школярів засвідчує принаймні один із випадків систематичного цькування щодня.

Засвідчення небезпечних ситуацій, які створювали інші учні

	Жодного разу за останній рік	Раз або декілька разів за останній рік	Раз або декілька разів на місяць	Раз або декілька разів на тиждень	Щодня	Мені нічого про це невідомо
Вимагали гроші в мене або інших учнів	67%	8%	3%	2%	3%	17%
Відбирали, брали без дозволу або псували особисті речі в мене або інших учнів	40%	25%	12%	8%	5%	11%
Крали гроші чи особисті речі в мене або інших учнів	58%	16%	7%	3%	2%	14%
Присоромлювали мене або інших учнів (наприклад, давали принизливі прізвиська)	36%	24%	15%	10%	8%	8%
Ображали мене або інших учнів через зовнішній вигляд (одяг, пірсинг, зачіску тощо)	45%	19%	13%	7%	5%	11%
Ображали мене або інших учнів через особливості тіла (риси обличчя, спитіння, вроджені особливості, хвороби тощо)	51%	16%	11%	6%	5%	12%
Ображали мене або інших учнів через особливості поведінки (замкнутість, активність, розсіяність тощо)	47%	19%	11%	7%	5%	11%
Погрожували мені або іншим учням	55%	14%	8%	4%	4%	16%

	Жодного разу за останній рік	Раз або декілька разів за останній рік	Раз або декілька разів на місяць	Раз або декілька разів на тиждень	Щодня	Мені нічого про це невідомо
Примушували робити щось проти моєї волі або волі інших учнів	56%	14%	7%	4%	3%	15%
Навмисне не хотіли спілкуватися зі мною або іншими учнями	48%	19%	12%	5%	4%	13%
Поширювали образливі повідомлення, інформацію або фотографії, які принижували мене або інших	52%	16%	9%	5%	3%	16%
Показували чи надси- лали мені або іншим учням фотографії та відео з відвертими сценами або страшни- ми зображеннями	59%	12%	6%	3%	3%	17%
Заходили до туалетів або роздягалень іншої статі, коли там були люди	48%	16%	10%	6%	4%	15%
Матюкалися та лая- лися	12%	12%	12%	13%	45%	6%
Порушували правила іншим способом	38%	3%	4%	4%	4%	47%

Зривали уроки (15)⁷, псували шкільне майно (13), кричали (9), хамили вчителям (7), забруднювали туалети (5), бігали по школі (4).

Натомість ситуації нефізичної загрози з боку вчителів та інших працівників школи, за спостереженнями опитаних, траплялися дещо частіше.

20% опитаних школярів за останній рік щодня бачили, як учителі не випускають учнів у туалет під час уроків та / або кричать на учнів. 16% щодня засвідчували випадки фаворитизму з боку

вчителів. Один із 10 опитаних вказав, що шкільні вчителі щодня не вірили, коли хтось з учнів казав правду та / або ставилися неввічливо у відповідь.

Така тенденція, зокрема, може пояснювати вищий рівень тривоги в дітей під час уроків, аніж на перервах.

⁷Тут і надалі таким способом позначаємо частоту згадок певного явища. Якщо цифра в дужках відсутня – явище згадано лише один раз.

Засвідчення небезпечних ситуацій, які створювали учителі або інші працівники школи

	Жодного разу за останній рік	Раз або декілька разів за останній рік	Раз або декілька разів на місяць	Раз або декілька разів на тиждень	Щодня	Мені нічого про це невідомо
Ставилися неввічливо у відповідь (не вітали, не усміхалися, говорили холодно тощо)	24%	24%	21%	16%	10%	5%
Не вірили, коли я або інші учні казали правду	18%	24%	23%	18%	11%	6%
Кричали на мене або інших учнів	15%	20%	20%	22%	20%	3%
Присоромлювали (наприклад, давали принизливі прізвиська, обговорювали)	40%	19%	15%	11%	8%	8%
Ображали через зовнішній вигляд (одяг, пірсинг, зачіску тощо)	60%	15%	8%	4%	3%	10%
Ображали через особливості тіла (риси обличчя, спитіння, вроджені особливості, хвороби тощо)	71%	9%	5%	2%	2%	12%
Ображали через особливості поведінки (замкнутість, активність, розсіяність тощо)	53%	18%	10%	6%	4%	10%
Лякали фізичними покараннями	64%	12%	6%	5%	4%	10%
Ставилися до одних учнів значно краще, аніж до інших	20%	21%	22%	15%	16%	7%
Заходили до роздягальень без потреби, коли там перевдягалися учні	59%	9%	6%	5%	4%	17%

	Жодного разу за останній рік	Раз або декілька разів за останній рік	Раз або декілька разів на місяць	Раз або декілька разів на тиждень	Щодня	Мені нічого про це невідомо
Застосовували жорсткі методи виховання (ставили в кут, виганяли з класу)	45%	19%	13%	9%	5%	9%
Не відпускали в туалет під час уроку	13%	18%	22%	25%	20%	3%
Залишали клас під час уроків без нагляду на довгий час	34%	24%	17%	11%	5%	8%

Засвідчення ситуацій нефізичної загрози більше притаманна учням середньої школи, аніж старшої. Найбільш суттєва різниця стосується методів виховання, які застосовують учителі: учні 5-9 класів частіше засвідчують заборону виходити в туалет під час уроку, застосування жорстких методів виховання (практики ставити в кут, виганяти з класу), полишення класу під час уроків без нагляду на довгий час, крик на учнів.

Середній школі також більше притаманне економічне насилля з боку учнів, а саме відбирання або псування особистих речей.

За спостереженнями працівників шкільних адміністрацій, які вони висловлювали в межах якісного

модуля дослідження, більшість конфліктних ситуацій у школах відбувається серед учнів 5-9 класів. Мовляв, старшокласники вже дорослі і здебільшого зайняті підготовкою до підсумкових іспитів на відміну від своїх молодших колег. Крім того, опитані шкільні управлінці фіксують вищий рівень тривожності в дітей, які навчаються в середній школі. Пов'язують це передусім із тим, що протягом тривалого періоду учні навчались онлайн: спершу через карантинні обмеження, згодом – через початок повномасштабного вторгнення. Дистанційне навчання, на їхню думку, зумовило недостатній рівень соціалізації, і коли учні стикнулись із великою кількістю комунікації “наживо”, вони відчують певний психологічний дискомфорт, що може проявлятися у їхній замкнутій поведінці.

Середня частота засвідчення небезпечних ситуацій у розрізі року навчання

[у таблиці наведено лише ситуації, середня частота засвідчення яких має статистично значимі відмінності серед учнів, які навчаються у середній та старшій школі]

	Середня школа	Старша школа
Учні ▼		
Вимагали гроші в мене або інших учнів	1.4±0.05	1.28±0.08
Відбирали, брали без дозволу або псували особисті речі в мене або інших учнів	2.11±0.06	1.59±0.09
Крали гроші чи особисті речі в мене або в інших учнів	1.62±0.05	1.29±0.07
Присоромлювали мене або інших учнів (наприклад, давали принизливі прізвиська)	2.34±0.06	1.9±0.12

	Середня школа	Старша школа
Ображали мене або інших учнів через зовнішній вигляд (одяг, пірсинг, зачіску тощо)	2.03±0.06	1.72±0.11
Ображали мене або інших учнів через особливості тіла (риси обличчя, спітніння, вроджені особливості, хвороби тощо)	1.87±0.06	1.64±0.11
Ображали мене або інших учнів через особливості поведінки (замкнутість, активність, розсіяність тощо)	1.96±0.06	1.74±0.11
Погрожували мені або іншим учням	1.73±0.07	1.4±0.1
Змушували робити щось проти моєї волі або волі інших учнів	1.66±0.06	1.53±0.1
Навмисне не хотіли спілкуватися зі мною або іншими учнями	1.9±0.06	1.58±0.1
Поширювали образливі повідомлення, інформацію або фотографії, які принижували мене або інших	1.74±0.06	1.56±0.1
Показували чи надсилали мені або іншим учням фотографії та відео з відвертими сценами або страшними зображеннями	1.59±0.06	1.4±0.09
Заходили до туалетів або роздягалень іншої статі, коли там були люди	1.88±0.07	1.68±0.11
Якщо мені неприємні слова або вчинки інших учнів, я скажу їм про це	3.65±0.06	4.06±0.1
Якщо мені неприємні слова або вчинки вчителів, або працівників школи, я скажу їм про це	3.21±0.07	3.6±0.12
Якщо я скажу комусь із учнів про те, що мені неприємні їхні дії, вони припинять це робити	2.77±0.06	3.16±0.11
Якщо я скажу комусь із вчителів або працівників школи про те, що мені неприємні їхні дії, вони припинять це робити	2.96±0.06	3.08±0.12
Робили боляче (стискали руки, били, шарпали тощо)	1.71±0.06	1.41±0.09

	Середня школа	Старша школа
Учителі та інші працівники школи ▼		
Не вірили, коли я або інші учні казали правду	2.87±0.07	2.45±0.12
Кричали на мене або інших учнів	3.22±0.07	2.71±0.12
Присоромлювали (наприклад, давали принизливі прізвиська, обговорювали)	2.29±0.07	1.92±0.12
Ображали через зовнішній вигляд (одяг, пірсинг, зачіску тощо)	1.65±0.06	1.53±0.1
Ображали через особливості тіла (риси обличчя, спитіння, вроджені особливості, хвороби тощо)	1.39±0.04	1.25±0.07
Ображали через особливості поведінки (замкнутість, активність, розсіяність тощо)	1.84±0.06	1.63±0.11
Лякали фізичними покараннями	1.65±0.06	1.36±0.09
Ставилися до одних учнів значно краще, ніж до інших	2.89±0.07	2.68±0.13
Заходили до роздягалень без потреби, коли там перевдягалися учні	1.68±0.06	1.48±0.1
Застосовували жорсткі методи виховання (ставили в кут, виганяли з класу)	2.12±0.07	1.54±0.1
Не відпускали в туалет під час уроку	3.37±0.06	2.57±0.13
Лишали клас під час уроків без нагляду на довгий час	2.33±0.07	1.79±0.11
Учителі або інші працівники помічали це та надавали допомогу	3.5±0.06	3.73±0.12
Учителі або працівники школи втручалися та справедливо вирішували ситуацію	3.43±0.05	3.5±0.11
Інші учні повідомляли про це вчителю або іншій відповідальній особі	3.4±0.06	3.42±0.12

В оцінці справедливості вирішення конфліктів думки учнів розійшлися. Близько третини опитаних школярів вважають, що всі конфлікти в школі

вирішують справедливо, натомість 26% вважають навпаки.

Рівень згоди з твердженнямиУсі конфлікти в школі
вирішують справедливо

● Не погоджуються ● І погоджуються, і не погоджуються однаково ● Погоджуються ● Важко відповісти

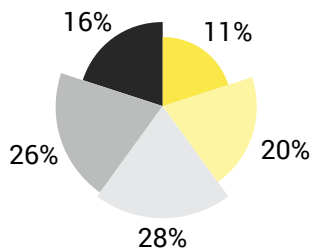
На протипагу реагуванню на травмування чи бійки, вирішення ситуацій психологічного насильства учні спостерігають дещо рідше. Так, один із десяти школярів ніколи не бачив, щоб інші учні, вчителі або інші працівники школи втручалися в ситуації цькування чи публічного приниження й справед-

ливо їх вирішували.

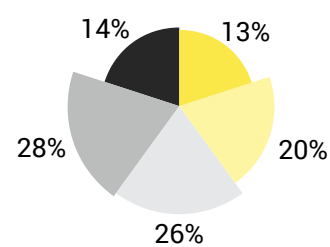
Завжди вирішення ситуацій із булінгом із боку вчителів помічають 16% опитаних школярів, 14% завжди бачили, щоб інші учні повідомляли про цькування інших.

Випадки реагування учасників навчального процесу на нефізичні загрози протягом останнього року

[серед тих, хто стикався із запропонованими ситуаціями]

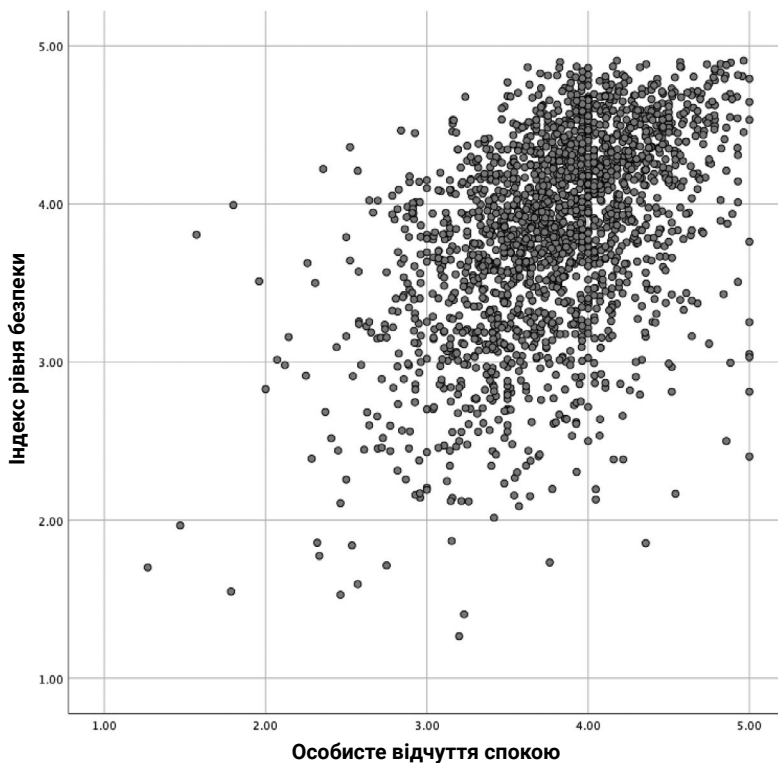
У випадку цькування або публічного приниження когось із учнів учителі або інші працівники школи втручалися та справедливо вирішували ситуацію, n=1563

У випадку цькування або публічного приниження когось із учнів інші учні повідомляли про це вчителю або відповідальній особі, n=1543

■ Ніколи ■ Рідко ■ Іноді ■ Часто ■ Завжди

ЩО ВПЛИВАЄ НА ВІДЧУТТЯ НЕБЕЗПЕКИ?

Загалом, існує прямопропорційний зв'язок між особистим відчуттям спокою та індексом рівня безпеки в школі. Іншими словами, діти, що рідко фіксують небезпечні ситуації в школі або їхнє ігнорування, декларують вищий спокій упродовж навчального дня й навпаки.

Нефізичні загрози мають сильніший зв'язок з особистим відчуттям спокою за фізичні. Таким чином, учні, які бачать або переживають психологічне, економічне чи сексуальне насильство в школі, більш імовірно відчуватимуть тривогу в школі, аніж ті, хто бачили або переживали травмування чи бійки.

За джерелом створення небезпеки, ситуації, які створили вчителі, мають сильніший зв'язок з особистим відчуттям безпеки, зокрема, учні, що почуваються тривожно, частіше засвідчують загрозливу поведінку з боку вчителів, аніж інших школярів.

Індекс оцінки рівня безпеки в школі в розрізі груп за особистим відчуттям спокою

	Почуваються тривожно	Почуваються посередньо	Почуваються спокійно
Оцінка рівня безпеки з боку інших учнів	3.28+0.18	3.92+0.04	4.33+0.04
Оцінка рівня безпеки з боку вчителів	3.01+0.15	3.65+0.05	4.12+0.05
Оцінка рівня фізичної безпеки в школі	3.23+0.1	3.62+0.03	3.95+0.04
Оцінка рівня нефізичної безпеки в школі	3.15+0.15	3.79+0.05	4.24+0.05

Загалом, наявна статистично значуща різниця в частоті засвідчення небезпечних ситуацій чи ігнорування небезпеки між групами та рівнем особистого відчуття спокою. Діти, що почуваються

впродовж навчального дня тривожно, частіше за інших спостерігають небезпечні ситуації. Вони також нижче оцінюють стан ремонту та чистоту приміщень у школі.

Кореляція між особистим відчуттям спокою та різними загрозливими ситуаціями є середньою. Примітно, що значущий зв'язок наявний здебільшого між особистим відчуттям спокою та нефізичною загрозливою поведінкою з боку учнів та вчителів. Єдиний виняток – фізичне насилля з боку інших школярів.

Найвищий коефіцієнт кореляції фіксуємо для ситуацій крику вчителів або інших працівників школи на учнів та оцінкою простору (стан ремонту та чистоти приміщення).

Примітно, що ситуації ігнорування конфліктів або булінгу з боку вчителів також має значущий зв'язок з особистим відчуттям спокою у дітей. Таким чином, на тривожність дітей може впливати не лише спостереження загроз, а й ігнорування небезпек з боку працівників школи.

Серед перелічених загрозливих ситуацій, що мають статистично значущу кореляцію з особистим відчуттям спокою у дітей у школі:

	 Статистично значуща кореляція⁸	Статистично незначуща кореляція
З боку учнів	- Фізичне насилля (бійки, штовхання, підніжки тощо) - Присоромлення (наприклад, за допомогою принизливих прізвиськ) - Навмисне ігнорування чи уникнення учнів	- Використання під час розваг перцевих балончиків, ножів тощо - Використання без відома вчителів шкільних приладів чи хімічних реактивів - Поширення хвороб - Куріння у школі та / або пропозиції закурити - Відбирання та / або псування особистих речей - Крадіжки особистих речей - Висміювання через зовнішній вигляд, особливості тіла чи поведінки - Погрози - Примус робити щось проти волі - Поширення образливих повідомлень чи особистої інформації - Поширення чутливого контенту - Порушення особистих кордонів - Ненормативна лексика - Продаж або вживання наркотиків - Ігнорування конфліктів та булінгу
З боку вчителів	- Крик на учнів - Неввічливе ставлення до учнів у відповідь - Недовіра до учнів, коли ті казали правду - Присоромлення (наприклад, за допомогою принизливих прізвиськ, публічне обговорення) - Фаворитизм (краще ставлення до одних учнів, ніж до інших) - Ігнорування конфліктів та булінгу	- Фізичне насилля - Поширення хвороб - Висміювання через зовнішній вигляд, особливості тіла чи поведінки - Погрози фізичними покараннями - Застосування жорстких методів виховання - Заборона виходити в туалет під час уроку - Порушення особистих кордонів - Полишення класу під час уроків без нагляду на довгий час
Простір	- Стан ремонту - Чистота приміщення та шкільної території	

⁸Коефіцієнт кореляції між особистим відчуттям спокою та частотою спостереження загрозливих ситуацій для запропонованих тверджень складає >0.3.

ДО КОГО УЧНІ ЗВЕРТАЮТЬСЯ В РАЗІ ПРОБЛЕМИ

61% опитаних учнів зазначили, що в школі є люди, яким вони можуть довірити свою проблему. Ми запропонували учням поміркувати, до кого вони б звернулися, якби з ними сталися різні ситуації. Майже ніхто не вказав, що ігноруватиме проблему, окрім ситуації, де проблема стосується дому.

Здебільшого класний керівник має більший авторитет у зверненні, ніж усі інші учасники освітнього процесу: учні радше повідомлять про проблему класному керівникові, ніж будь-кому іншому, включно з батьками та опікунами. Для порівняння, у випадку, якщо учень стане жертвою побиття чи цькування з боку інших, 69% опитаних звернуться до класного керівника, натомість до батьків чи опікунів – 57%. 26% також готові повідомити класному керівникові про проблеми вдома. Одна з імовірних причин – вища ефективність звернення саме до класного керівника як представника шкільного середовища, здатного вплинути на ситуацію.

Повідомити про проблему друзям у школі готові трохи менше, ніж класному керівникові – за винятком проблем удома. Натомість із ними більш охоче готові ділитися різними тривогами, ніж із батьками чи опікунами. Відтак, у дітей може не виникати потреби звернення до батьків.

Та у випадку, якщо учні зазнають побиття чи цькування з боку вчителів, першими, кому повідомлять про це, стане сім'я – таку відповідь дали 76% опитаних школярів.

Серед учнів непоширеною є практика звернення з проблемами нефізичної безпеки до шкільних психологів – у випадку побиття чи цькування до психолога звернеться лише один із десяти учнів.

Близько третини учнів також готові самостійно вирішувати більшість із перелічених проблем.

Рівень згоди з твердженням

У школі є люди, яким я можу довірити свою проблему

● Не погоджуються ● І погоджуються, і не погоджуються однаково ● Погоджуються ● Важко відповісти

Особи, до яких учні звернуться по допомогу у випадку запропонованих ситуацій

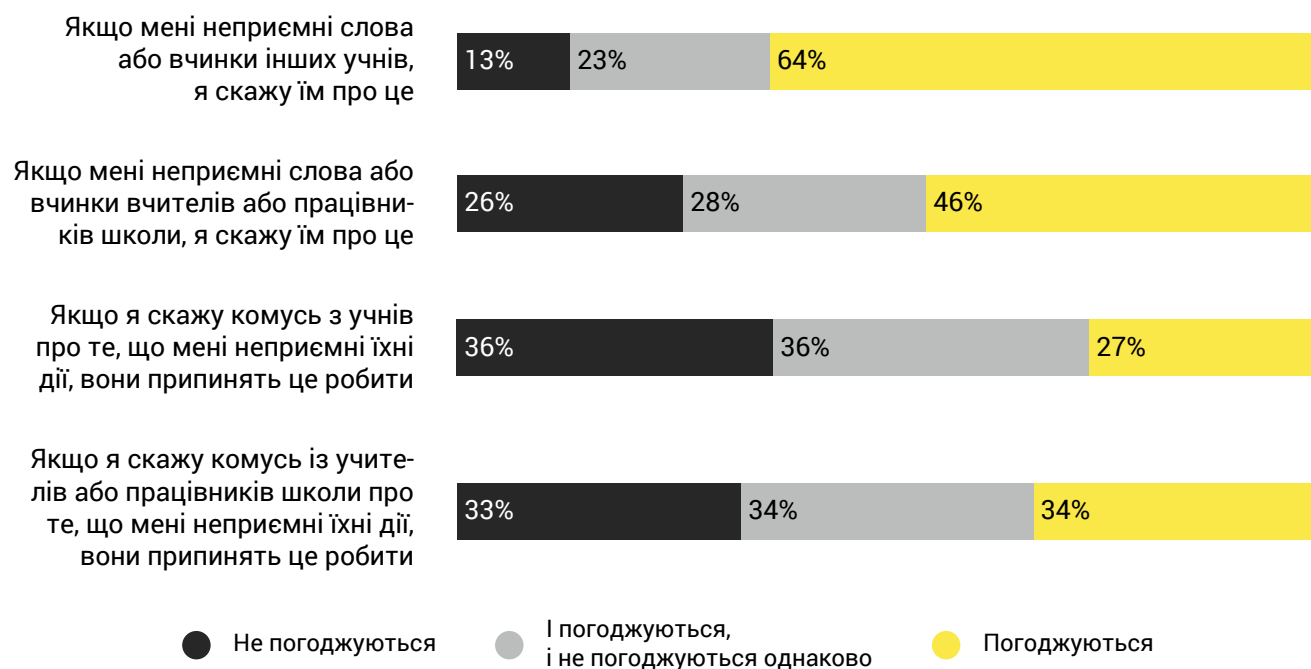
	При травмуванні або поганому самопочутті	Побиття чи цькування з боку учнів	Побиття чи цькування з боку вчителів	Засвідчення побиття чи цькування	Проблеми вдома
Друзі в школі	72%	30%	50%	41%	37%
Учитель	58%	41%	19%	60%	9%
Класний керівник	82%	69%	59%	75%	26%
Директор або завуч	11%	26%	51%	40%	9%
Шкільний / практичний психолог	6%	15%	12%	12%	20%
Медичний працівник	77%	8%	7%	10%	3%

	При травмуванні або поганому самопочутті	Побиття чи цькування з боку учнів	Побиття чи цькування з боку вчителів	Засвідчення побиття чи цькування	Проблеми вдома
Охоронець	6%	11%	11%	20%	4%
Батьки чи опікуни	68%	57%	76%	22%	31%
Самостійно вирішу проблему	27%	36%	21%	24%	40%
Нікому не скажу й не звертатиму уваги на проблему	0%	2%	1%	2%	7%

Висловлювати своє незадоволення учням готові дещо більше, ніж учителям або іншим працівникам школи – 64% проти 46%. Та ефективність звернення

оцінюють нижче. Менше третини учнів (27%) вважають, що інші школярі зреагують на їхню претензію, 34% вважають, що їхню скаргу почують учителі.

Рівень згоди з твердженнями

БАТЬКИ

ОСОБИСТЕ ВІДЧУТТЯ БЕЗПЕКИ

Попри те, що здебільшого в уявленні опитаних їхні діти перебувають у безпеці в школі, ця задекларована думка не дає можливості батькам повністю позбутись хвилювань. Лише 3% учасників дослідження вважають, що їхні діти відчують небезпеку в шко-

лі, натомість майже третина (30%) опитаних батьків зазначила, що хвилюється за свою дитину в школі. Припускаємо, що причиною тривоги може виступати не саме середовище школи, а радше зовнішні загрози (як-от, ракетні обстріли чи сторонні люди).

Рівень згоди з твердженнями

Я хвилююся за свою дитину, коли вона в школі

47%

24%

30%

Не погоджуються

І погоджуються,
і не погоджуються однаково

Погоджуються

★ довідка

Оцінка відчуття безпеки дитини – інтегрований показник, розрахований на основі уявлень батьків щодо того, як дитина почувається в різний час, із різними учасниками навчального процесу та в різних просторах.

Показник має 5 поділок на шкалі:

Виділяємо три групи на основі показника:

- **Учні, що почуваються в небезпеці [1.00-2.99]** – на думку батьків, постійно відчують тривогу в різних просторах школи, у будь-який час та з усіма учасниками освітнього процесу
- **Учні, що почуваються у відносній безпеці [3.00-4.00]** – на думку батьків, іноді відчують тривогу в різних просторах школи, в деякий час та з деякими учасниками освітнього процесу.
- **Учні, що почуваються в повній безпеці [4.01-5.00]** – на думку батьків, завжди почуваються спокійно у всіх просторах, в будь-який час та з усіма учасниками освітнього процесу.

Оцінка рівня безпеки в школі в розрізі року навчання

Почуваються в повній безпеці

51%

Почуваються у відносній безпеці

46%

Почуваються в небезпеці

3%

Примітно, що опитані батьки, на думку яких діти перебувають у небезпеці в школі, частіше оцінюють фізичний та емоційний стани дітей негативно.

Оцінка відчуття безпеки дитини

У розрізі фізичного стану ▼

	Середнє значення
Поганий	3.66±0.20
Посередній	3.75±0.08
Хороший	4.06±0.04

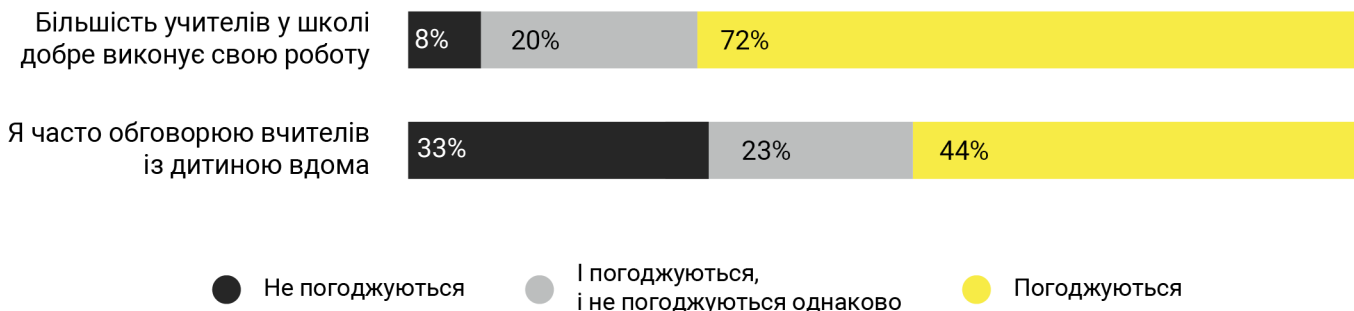
У розрізі емоційного стану ▼

Поганий	3.48±0.23
Посередній	3.72±0.07
Хороший	4.10±0.04

Частка батьків, які потенційно можуть ставити авторитет учителя під сумнів, складає 4% опитаних. Зокрема, ці респонденти декларують, що вчителі

в школі виконують свою роботу недобре, а водночас у їхній сім'ї нормалізована практика обговорювати вчителів із дитиною вдома.

Рівень згоди з твердженнями

Найменш безпечними зонами школи, на думку батьків, є туалети (10% опитаних батьків вважають цю зону школи небезпечною) та шкільне подвір'я (10%). Частіше небезпеку в шкільних вбиральнях декларують ті респонденти, які вказують на відсутність у туалетах надійних непрозорих перегородок та дверцят.

Опитані батьки школярів, які нижче оцінюють безпеку шкільного подвір'я, частіше зазначають про наявність на шкільній території аварійних об'єктів (руїн, решток конструкцій тощо). Також низькі оцінки безпеки подвір'я пов'язані з відсутністю огорожі шкільної території та камер відеоспостереження.

Однією з ключових проблем багатьох укриттів, за словами батьків, є погане вентилявання приміщення. Це спричиняє підвищений рівень вологості, а також задуху, коли до укриття спускається багато дітей. Переповненість укриття, зі свого боку, також деколи виникає через те, що одним укриттям можуть користуватись учні сусідніх шкіл.

Відсутність вбиралень в укриттях також зумовлює в батьків стурбованість. У випадку тривалої повітряної тривоги учні не можуть потрапити до вбиральні, адже єдиний спосіб – повернутись до школи, а це небезпечно та страшно для дітей. Подекуди респонденти зазначають, що саме через відсутність туалетів в укритті, забирають дітей додому під час тривоги.

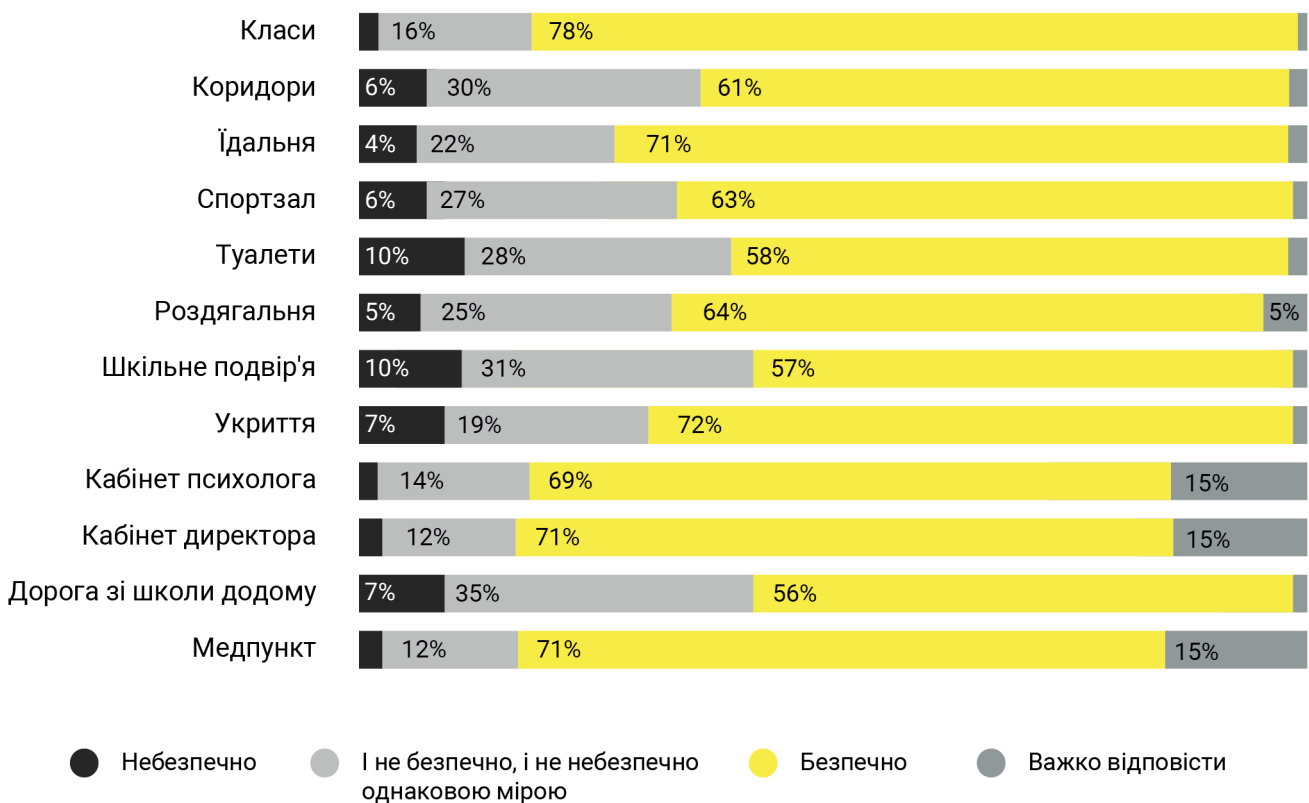
Замала кількість місць для сидіння в укритті також непокоїть батьків. Якщо стільців або лав бракує, то дітям доводиться сидіти деінде, на тому, що знаходиться в укритті, і це може бути небезпечним для їхнього здоров'я.

Іншим недоліком укриттів опитані батьки називають у цілому його невелику площу. За наявності малого укриття учням доводиться вчитись у дві зміни, що для молодших школярів та їхніх батьків виявляється непростим завданням. Учасники дослідження наголошують на тому, що особливі труднощі виникають у менших учнів, коли їхні заняття розпочинаються в другій половині дня, адже до цього часу вони вже є втомленими та не можуть повноцінно сконцентрувати увагу на уроках.

„Тобто і ще одна проблема – це 3 клас навчається в 2 зміну, і діти йдуть в школу приблизно о 13, деколи о 14 навіть годині, і повертаються в 16:30– 17:30. Це важко. Це пов'язано з укриттям, я так розумію, і з малою кількістю класів, тому що коли всі учні є, вони просто не поміщаються в укриття. Але для молодшої школи це важко. Дитина така вже зовсім не сконцентрована в такий період, він зранку чекає вже, коли б то вже йти до школи, йому вдома нудно. Тобто поки ми виконуємо ті домашні завдання, тобто є плюс домашнє завдання, яке потрібно виконувати весь час”, – ФГД, батьки, молодша школа

У деяких школах укриттям також можуть користуватись не лише учні, вчителі та інші працівники. Респонденти згадують про те, що шкільним укриттям можуть користуватись і сторонні люди.

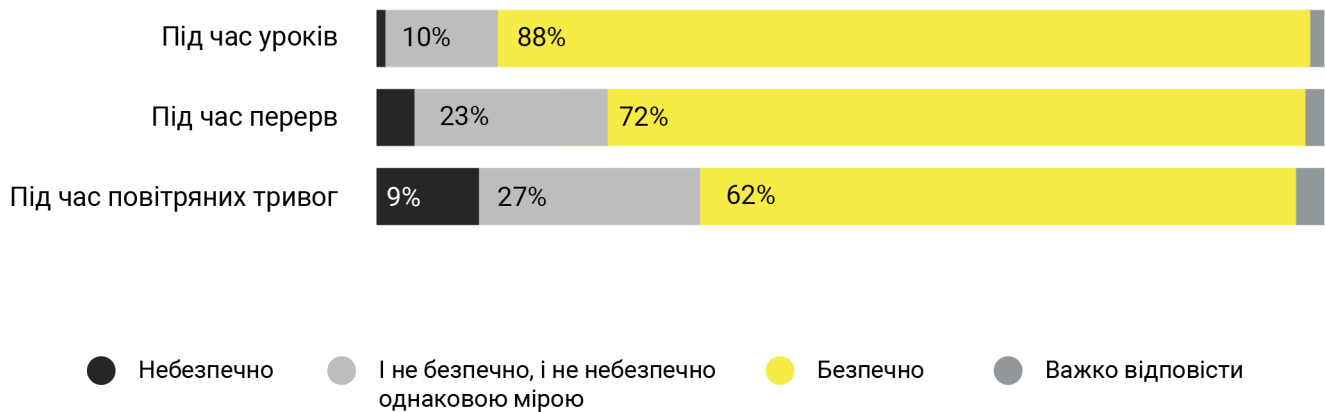
Оцінка безпеки різних зон школи

На думку опитаних батьків, їхні діти почуваються більш безпечно під час уроків, аніж під час перерв

– 88% оцінили відчуття безпеки дитини під час занять позитивно, натомість після дзвінка – 72%.

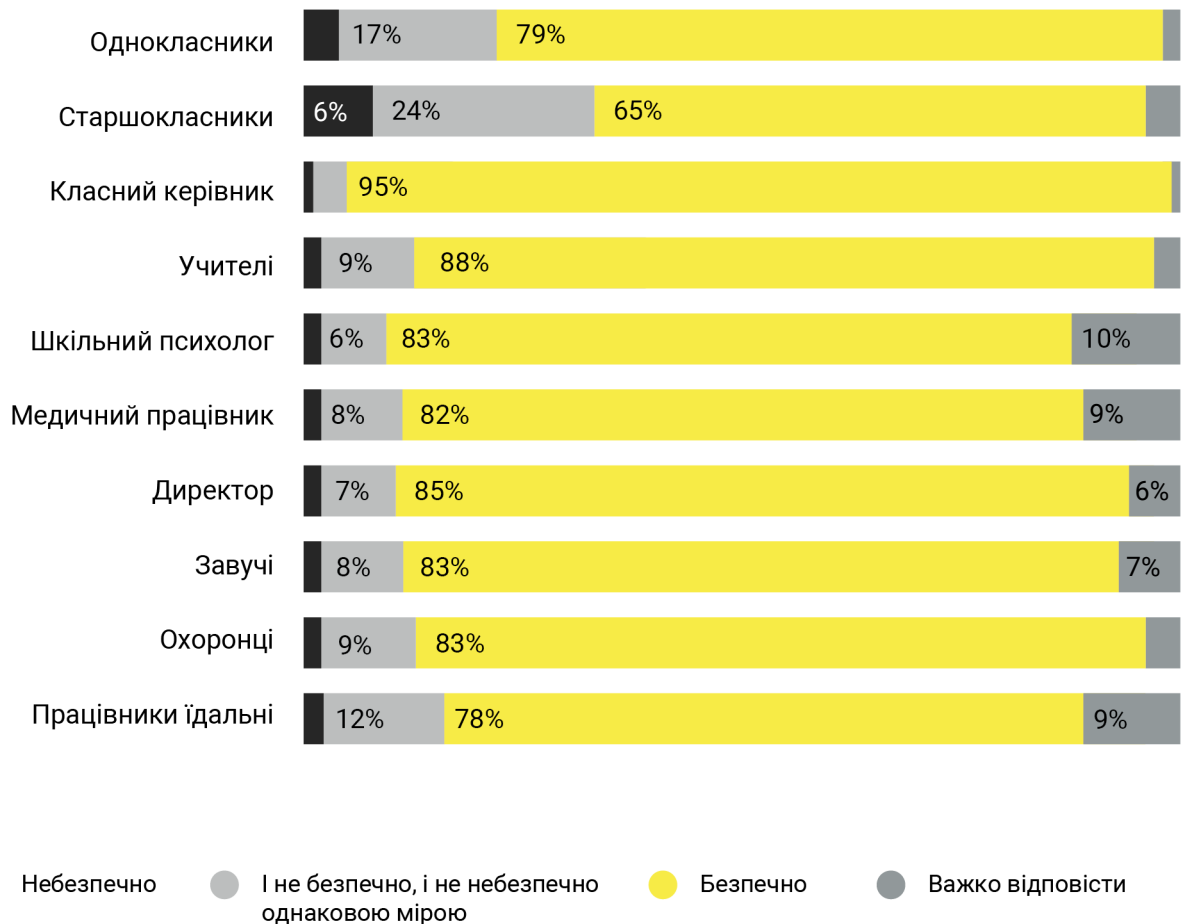
Уявлення батьків про особисте відчуття безпеки дитиною в різних ситуаціях

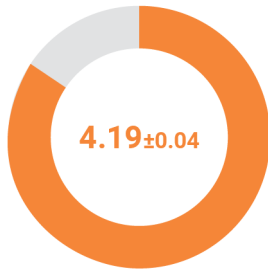
Подібно, батьки переважно вважають, що серед учасників освітнього процесу жоден не викликає в дітей відчуття небезпеки. Відносно найбільшу загрозу для дітей в уявленні опікунів становлять

старшокласники. Порівнюючи частку тих, хто оцінює безпеку дітей поруч із більшістю учасників освітнього процесу, становить 1-2%, поруч зі старшокласниками – 6%.

Уявлення батьків про відчуття безпеки в дитини щодо різних учасників освітнього процесу

ФІЗИЧНА БЕЗПЕКА

Опитані батьки здебільшого вказували на наявність усіх або більшості елементів простору для підтримання фізичної безпеки. Найменша частка відповідей стосується камер відеоспостереження та огорожі території школи. Примітно, що один із десяти опікунів не обізнаний з наявністю в школі аварійних виходів та систем сповіщення про повітряну тривогу.

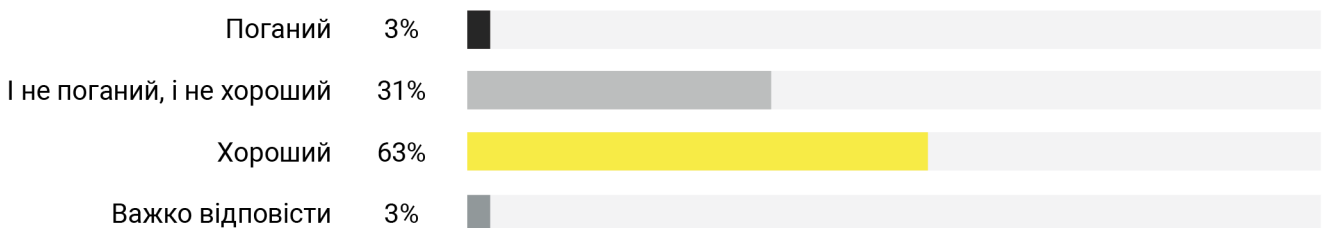
Наявність елементів простору для створення фізичної безпеки

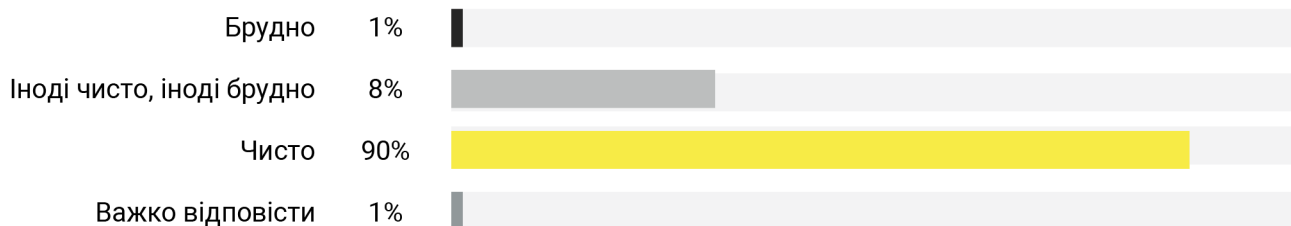
Більшість опитаних батьків позитивно оцінює стан ремонту та чистоту шкільних приміщень та подвір'я. Водночас на підтримку чистоти в школі

учасники дослідження вказують частіше, ніж на належний стан ремонту: 90% проти 63% відповідно.

Оцінка стану ремонту приміщень у школі та шкільного подвір'я

Оцінка чистоти приміщень у школі та шкільного подвір'я

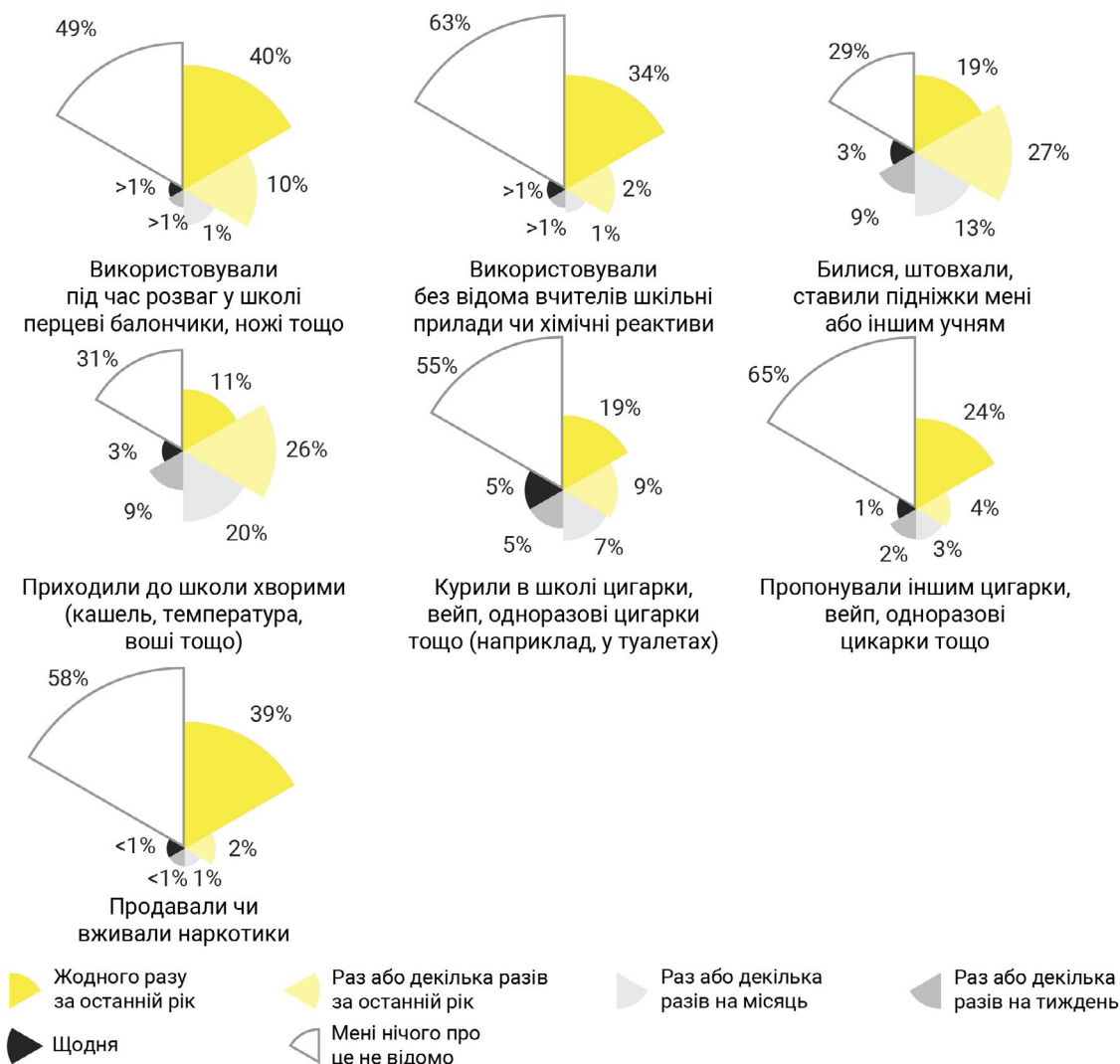
Батьки здебільшого мало обізнані з небезпечними ситуаціями в школі їхньої дитини: більше половини опитаних вказали, що нічого не знають про загрози, які траплялися в школі за останній рік. Це може вказувати на низький рівень поінформованості батьків про події в школі. Подібні результати також можуть свідчити про відсутність перелічених явищ у школі, проте певна частка батьків вагається з цього приводу.

Серед обізнаних найчастіше повідомляють про випадки бійок, штовхань та інших форм фізич-

ного насилля між учнями – 3% учасників дослідження зазначили, що бійки чи штовханина між школярами в навчальному закладі їхньої дитини трапляються щодня. Примітно, що відповіді учасників кількісного та якісного модулів свідчать про те, що батьки вкрай рідко розглядають поодинокі бійки як вагомні загрози для дитини в школі.

5% батьків також зазначили, що учні в школі їхньої дитини щодня курять. Решта небезпечних ситуацій за останній рік траплялася вкрай рідко.

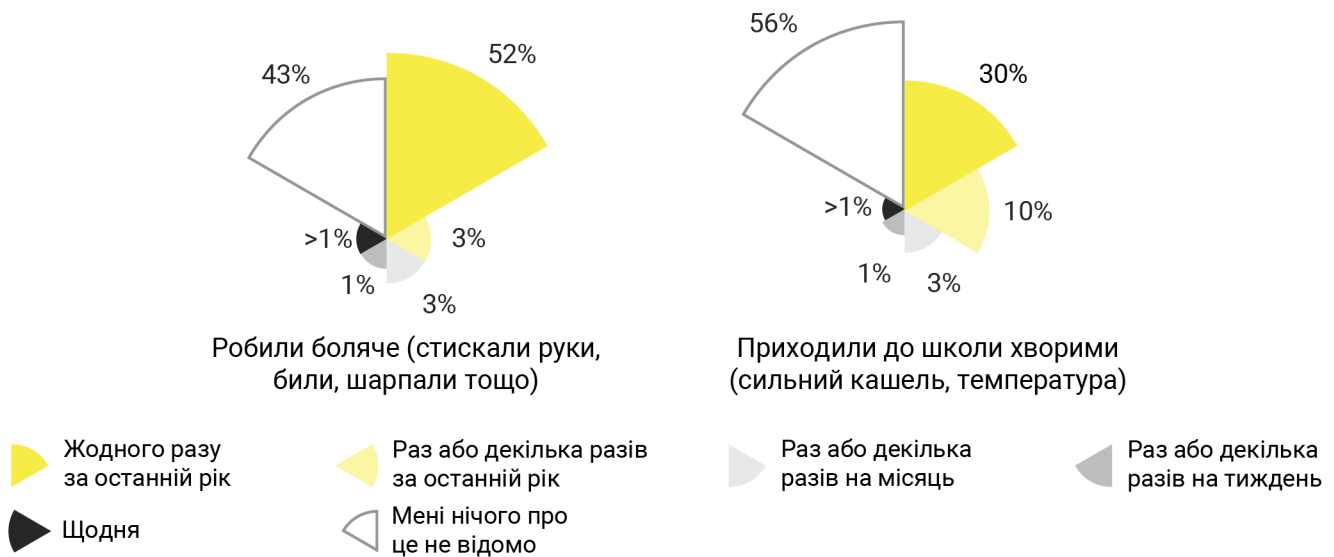
Засвідчення небезпечних ситуацій, які створювали інші учні

Небезпека фізичного характеру з боку вчителів, за спостереженнями батьків, – явище більш рідкісне. Лише одиниці серед опитаних вказали на регуляр-

ні випадки фізичного насилля вчителів щодо учнів. Здебільшого ж зазначають, що таких ситуацій не траплялося або самі батьки нічого про це не чули.

Засвідчення небезпечних ситуацій, які створювали вчителі або інші працівники школи

Близько третини опитаних батьків декларує власну необізнаність щодо потенційно небезпечних ситуацій, пов'язаних із факторами зовнішнього середовища. Зокрема йдеться про випадки потрапляння до школи сторонніх осіб або безперешкодний вихід учнів за межі школи чи шкільного подвір'я під час навчального дня. Інша третина учасників дослідження вказує на те, що ці ситуації не відбувались у школі їхніх дітей ніколи. Водночас частка респондентів, яким нічого невідомо про ре-

агування вчителів на сигнали повітряних тривог, є незначною. 90% опитаних зазначають, що вчителі одразу зупиняють урок та ведуть дітей в укриття у відповідь на кожне повідомлення про небезпеку. Відсутність такого механізму дій з боку вчителів є винятковим явищем. Із запропонованого переліку загроз, найчастіше опитані батьки фіксують несвіжий вигляд їжі у шкільній їдальні. 7% респондентів зазначають, що їжа в школі їхніх дітей виглядає несвіжою часто або завжди.

Засвідчення небезпечних ситуацій за останній рік

	Ніколи	Рідко	Іноді	Часто	Завжди	Мені нічого про це невідомо	Не стикався з такою ситуацією
Якщо починалася повітряна тривога, вчителі одразу зупиняли урок та вели учнів в укриття	1%	1%	1%	4%	90%	4%	1%
До школи могли легко потрапити сторонні люди	34%	13%	10%	4%	1%	28%	10%
Із приміщення школи можна було легко вийти під час навчального дня і ніхто на це не зважав	36%	12%	9%	3%	1%	26%	13%
Учні могли легко вийти за межі шкільного подвір'я під час навчального дня і ніхто на це не зважав	37%	12%	7%	3%	1%	29%	12%
Їжа в їдальні виглядала несвіжою	26%	11%	10%	5%	2%	35%	12%

Згідно з відповідями опитаних батьків, учителі або інші працівники школи майже завжди реагують, якщо їхня дитина має погане самопочуття. Реагування учнів, вчителів чи інших працівників школи на бійки декларували дещо рідше – близько третини опитаних вказали, що хтось завжди

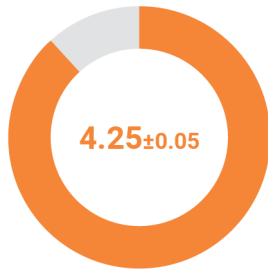
втручався в конфлікт між дітьми, та були й такі, що стикалися з ігноруванням фізичного насилля. Зокрема, один із десяти опитаних вказав, що бійки в школі їхньої дитини та інших учнів учителі або інші працівники школи завжди ігнорують.

Випадки реагування на фізичні загрози з боку вчителів або інших учнів протягом останнього року

[серед тих, хто стикався із запропонованими ситуаціями]

	Ніколи	Рідко	Іноді	Часто	Завжди
Вчителі або інші працівники ігнорували поганий стан дитини або її скарги на погане самопочуття, n= 491	69%	18%	10%	2%	1%
У випадку бійок, штовханини між учнями вчителі або інші працівники школи втручались та справедливо вирішували ситуацію, n=348	9%	12%	25%	22%	33%
У випадку бійок, штовханини між учнями інші учні повідомляли про це вчителю або відповідальній особі, n= 348	9%	8%	22%	25%	35%

НЕФІЗИЧНА БЕЗПЕКА

На противагу фізичній, опитані батьки декларують меншу обізнаність щодо елементів простору для створення нефізичної безпеки. 23% не знають, чи є в школі роздільні роздягальні для хлопців та дівчат, 15% опитаних не знають, чи є кабінет психолога в школі їхньої дитини.

Такі показники, крім відображення реальної не обізнаності, можуть сигналізувати й про те, що діти респондентів не стикались із суттєвими труд-

нощами, які пов'язані з відсутністю такої інфраструктури.

83% респондентів задекларували наявність кабінету психолога в школі їхньої дитини. Та, за словами батьків, у межах фокус-групових дискусій у деяких школах діти не мають доступу до психолога, коли в них з'являється така потреба. Зазначають, що його здебільшого залучають до проведення просвітніх заходів.

„У них є психолог, який вчить, фактично проводить такі семінари з ними час від часу. Але він прийшов, відпрацював і пішов. Тобто немає контакту з цим психологом“, – ФГД, батьки, молода школа

Примітно, що 15% респондентів вказали відсутність роздільних роздягалень.

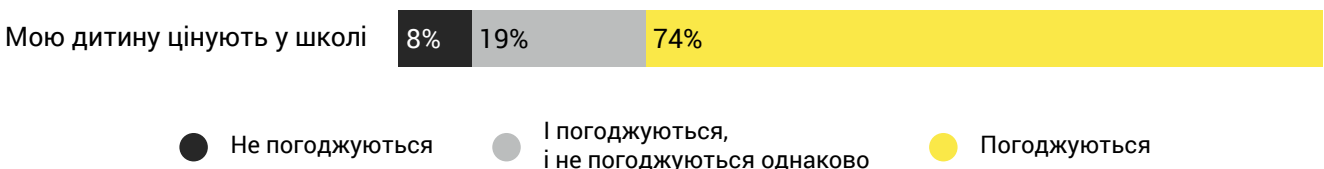
Наявність елементів простору для створення нефізичної безпеки

Більшість опитаних батьків згодні з твердженням про те, що їхню дитину цінують у школі. До того ж, багато хто не обізнаний щодо ситуацій економічного, психологічного чи сексуального насильства. Та серед тих, кому відомо про стан справ, одиниці зазначали, щоб якась із нефізичних загроз тра-

плялася регулярно. 13% опитаних вказали, що в школі їхніх дітей щодня вживають ненормативну лексику, 3% – щодня присоромлюють інших дітей. Більше третини опитаних батьків вказали, що запропоновані ситуації в їхній школі за останній рік не траплялися.

Рівень згоди з твердженням

Засвідчення небезпечних ситуацій, які створювали інші учні

	Жодного разу за останній рік	Раз або декілька разів за останній рік	Раз або декілька разів на місяць	Раз або декілька разів на тиждень	Щодня	Мені нічого про це невідомо
Вимагали гроші у Вашої дитини або інших учнів	47%	4%	1%	1%	>1%	47%
Відбирали, брали без дозволу або псували особисті речі у Вашої дитини або інших учнів	39%	19%	5%	2%	>1%	34%
Крали гроші чи особисті речі у Вашої дитини або в інших учнів	46%	9%	1%	1%	>1%	43%
Присоромлювали (наприклад, давали принизливі прізвиська, обговорювали поведінку чи успішність у присутності класу, інших чи вчителів)	30%	18%	7%	5%	3%	38%
Ображали через зовнішній вигляд (одяг, пірсинг, зачіску тощо)	39%	10%	4%	3%	1%	42%
Ображали через особливості тіла (риси обличчя, спитіння, вроджені особливості, хвороби тощо)	38%	9%	3%	3%	1%	45%
Ображали через особливості поведінки (замкнутість, активність, розсіяність тощо)	35%	12%	6%	5%	1%	40%
Погрожували Вашій дитині або іншим учням	45%	6%	3%	2%	>1%	43%
Примушували робити щось проти волі Вашої дитини або волі інших учнів	45%	4%	2%	1%	>1%	46%

	Жодного разу за останній рік	Раз або декілька разів за останній рік	Раз або декілька разів на місяць	Раз або декілька разів на тиждень	Щодня	Мені нічого про це невідомо
Навмисне не хотіли спілкуватися з Вашою дитиною або іншими учнями	38%	12%	5%	3%	1%	42%
Поширювали образливі повідомлення, інформацію або фотографії, які принижували Вашу дитину або інших учнів у соціальних мережах	47%	5%	3%	1%	>1%	44%
Показували чи надсилали Вашій дитині або іншим учням фотографії та відео з відвертими сценами або страшними зображеннями (наприклад, із пораненими людьми, обстрілами тощо)	46%	3%	2%	>1%	>1%	49%
Заходили до туалетів або роздягалень іншої статі, коли там були люди	36%	4%	3%	1%	>1%	56%
Матюкалися та лаялися	15%	18%	11%	9%	13%	34%
Порушували правила іншим способом	14%	12%	5%	4%	2%	63%

Зривали уроки або хамили вчителям (7), втікали з уроків (5), користувались іграшками або гаджетами під час уроків (2), пошкоджували шкільне майно, давали один одному копняки під час ігор, плювали на дитину, звинувачували дитину в тому, що зробили самі.

Про нефізичне насилля з боку вчителів батьки також не знають багато. Подібно, такі результати можуть свідчити про низьку поінформованість батьків або й відсутність перелічених явищ, за спостереженнями опитаних. 5% батьків вказали, що

вчителів їхній школі щодня ставляться до одних учнів краще, ніж до інших, 4% задекларували щоденне підвищення голосу на учнів. У решті ситуації траплялися, за спостереженнями батьків, або не систематично або й жодного разу за останній рік.

Засвідчення небезпечних ситуацій, які створювали вчителі або інші працівники школи

	Жодного разу за останній рік	Раз або декілька разів за останній рік	Раз або декілька разів на місяць	Раз або декілька разів на тиждень	Щодня	Мені нічого про це невідомо
Кричали на Вашу дитину або інших дітей	26%	21%	13%	9%	4%	26%
Ставилися неввічливо у відповідь (не вітали, не усміхалися, говорили холодно тощо)	37%	11%	5%	4%	1%	42%
Не вірили, коли Ваша дитина або інші учні казали правду	28%	17%	7%	4%	1%	43%
Присоромлювали (наприклад, давали принизливі прізвиська, обговорювали поведінку чи успішність у присутності класу, чи вчителів)	38%	8%	5%	4%	1%	44%
Ображали через зовнішній вигляд (одяг, пірсинг, зачіску тощо)	45%	4%	2%	1%	0%	47%
Ображали через особливості тіла (риси обличчя, спитіння, вроджені особливості, хвороби тощо)	47%	1%	2%	1%	0%	49%
Ображали через особливості поведінки (замкнутість, активність, розсіяність тощо)	43%	5%	3%	3%	1%	45%
Лякали фізичними покараннями	46%	3%	1%	1%	0%	49%
Ставилися до одних учнів значно краще, аніж до інших	22%	15%	10%	5%	5%	43%

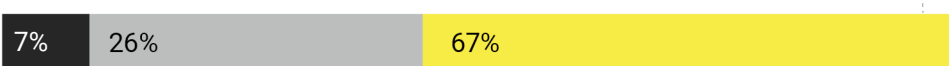
	Жодного разу за останній рік	Раз або декілька разів за останній рік	Раз або декілька разів на місяць	Раз або декілька разів на тиждень	Щодня	Мені нічого про це невідомо
Заходили до роздягальень без потреби, коли там перевдягалися учні	36%	1%	2%	0%	0%	62%
Застосовували жорсткі методи виховання (ставили в кут, виганяли з класу тощо)	41%	8%	2%	1%	0%	48%
Не відпускали в туалет під час уроку	37%	9%	4%	3%	1%	46%
Залишали клас під час уроків без нагляду на довгий час	33%	8%	4%	2%	0%	52%
Скаржилися Вам на поведінку Вашої дитини	47%	21%	7%	2%	0%	23%

Більше половини опитаних батьків зазначили, що всі конфлікти в школі їхньої дитини вирішують справедливо. Оцінка частоти реагування у випадку цькування дітей різняться. 26% вказали, що в їхній школі вчителі або інші працівники завжди втручалися та справедливо вирішували ситуацію,

29% – що учні завжди повідомляли про подібні ситуації відповідальній особі. Утім, кожен п'ятий респондент серед тих, хто стикався з випадками булінгу, зазначив, що подібні ситуації ігнорували як учні, так і вчителі чи інші працівники школи.

Рівень згоди з твердженнями

Усі конфлікти в школі вирішують справедливо

Не погоджуються

І погоджуються, і не погоджуються однаково

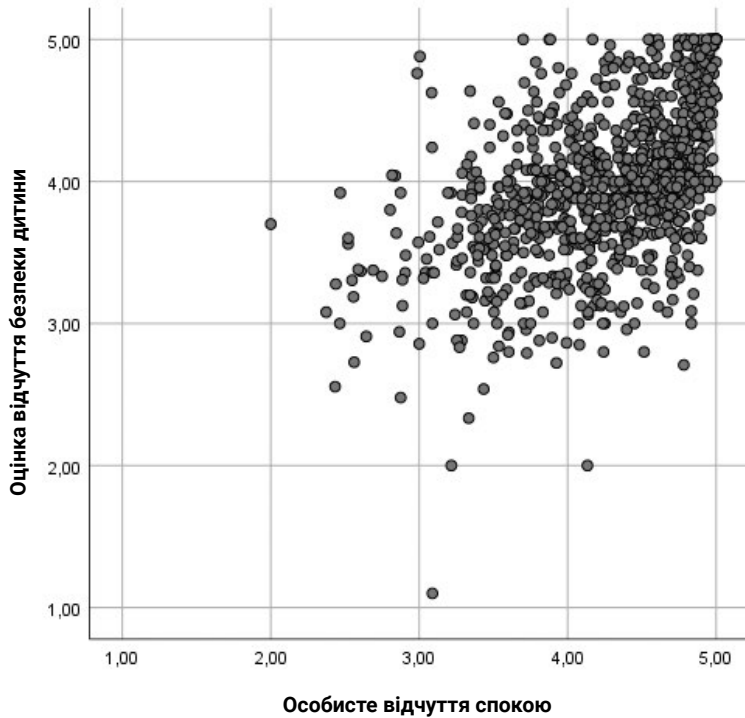
Погоджуються

Випадки реагування з боку учасників навчального процесу на нефізичні загрози протягом останнього року

[серед тих, хто стикався із запропонованими ситуаціями]

	Ніколи	Рідко	Іноді	Часто	Завжди
У випадку цькування або публічного приниження когось з учнів вчителі або інші працівники школи втручалися та справедливо вирішували ситуацію, n=243	21%	14%	19%	17%	29%
У випадку цькування або публічного приниження когось з учнів інші учні повідомляли про це вчителю або відповідальній особі, n=243	22%	13%	18%	18%	29%

ЩО ВПЛИВАЄ НА ВІДЧУТТЯ НЕБЕЗПЕКИ В ШКОЛІ?

Спостерігаємо прямий зв'язок між уявленнями батьків про безпеку дитини в школі та індексом оцінки рівня безпеки в школі. Іншими словами, батьки, що оцінюють особисту безпеку їхньої дитини протягом навчального дня високо, більш імовірно не стикалися з жодними загрозливими ситуаціями в школі за останній рік.

Загрозлива поведінка з боку вчителів та інших працівників школи має статистично сильніший зв'язок з уявленнями батьків про безпеку їхньої дитини в школі. Таким чином, батьки з песимістичними уявленнями про безпеку дитини частіше спостерігають випадки фізичного чи нефізичного насилля з боку вчителів. Натомість загрози з боку інших учнів не мають впливу на безпекові уявлення опитаних.

	Почуваються в небезпеці	Почуваються в посередній безпеці	Почуваються в безпеці
Оцінка безпеки з боку інших учнів	3.73±0.30	4.00±0.14	4.35±0.06
Оцінка безпеки з боку вчителів	3.60±0.34	4.02±0.15	4.37±0.06
Оцінка фізичної безпеки в школі	3.57±0.21	3.92±0.08	4.28±0.04
Оцінка нефізичної безпеки в школі	3.52±0.29	3.97±0.13	4.35±0.06

Кожен п'ятий серед опитаних батьків вказав, що в школі їхньої дитини є багато некомпетентних учителів. Здебільшого батьки мають зв'язок із дитиною протягом навчального дня. Абсолютна біль-

шість респондентів також зазначила, що класний керівник достатньою мірою інформує їх та дитину. Ми не зафіксували зв'язку між цими аспектами й відчуттям у батьків безпеки за дитину в школі.

Рівень згоди з твердженнями

	Не погоджуються	І погоджуються, і не погоджуються однаковою мірою	Погоджуються
У школі є багато некомпетентних учителів	60%	21%	19%
Моя дитина постійно на зв'язку в школі	9%	10%	81%
Класний керівник моєї дитини надає батькам усю необхідну інформацію	2%	4%	94%

ДО КОГО УЧНІ ЗВЕРТАЮТЬСЯ В РАЗІ ПРОБЛЕМИ

Більшість опитаних батьків згодні з твердженнями, що в школі є люди, до яких їхня дитина може звернутися в разі проблеми. Ми запропонували учасникам дослідження поміркувати, до кого звернулася б їхня дитина в різних ситуаціях. Значна частина опитаних вказала, що в усіх випадках першими, кому дитина повідомить про проблему, будуть батьки чи опікуни.

До вчителів, в уявленні опитаних, діти звертатимуться здебільшого в разі побиття чи цькування з боку інших учнів або засвідчення таких конфліктів – 62% та 50% відповідно дали такі відповіді.

Опитані батьки школярів під час якісного модуля також фіксують високий рівень довіри до вчителів, особливо в учнів молодшої школи.

„Ми, наприклад, нещодавно сиділи, читали книжку „Малечі про інтимні речі“. І там є розділ про те, які є незнайомці і тобі завжди треба знати там 5 людей, яким можеш довіряти, до кого ти підійдеш, як тільки буде якась небезпечна ситуація, наприклад. То він мені кілька

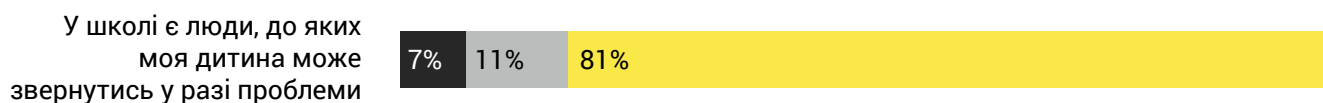
разів назвав учителька, учитель, і вчитель. Ну, тобто, він насправді дуже сильно довіряє людині і якщо є якісь спірні питання, навіть там у класі, чи ще щось, він піде з нею радитись”, – ФГД, батьки, молодша школа

Шкільні друзі, в уявленні батьків, не мають високої довіри в питаннях повідомлення про проблеми. 27% вказали, що їхня дитина розкаже друзям, якби стала жертвою побиття чи цькування з боку інших учнів, 13% – з боку інших учителів.

Половина опитаних батьків (51%) упевнена, що їхня дитина захистить жертву, якщо засвідчить побиття чи цькування, а за потреби – вдарить у відповідь. Та у випадку, якщо агресором буде вчитель, лише 9% батьків зазначили, що їхня дитина зможе захистити себе.

Незначна частка опитаних вважає, що дитина проігнорує конфлікт. 7% вказали, що вона проігнорує ситуацію, якщо стане не жертвою, а свідком побиття чи цькування.

Рівень згоди з твердженнями

● Не погоджуються ● І погоджуються, і не погоджуються однаково ● Погоджуються

Особи, до яких учні звернуться по допомогу в разі запропонованих ситуацій⁹

	Побиття чи цькування з боку учнів	Побиття чи цькування з боку вчителів	Засвідчення побиття чи цькування
Учителі або інші працівники школи	62%	30%	50%
Друзі	27%	13%	19%
Батьки чи опікуни	78%	85%	59%
Захистить себе / жертву, за потреби – вдарить або образить у відповідь	30%	9%	51%
Намагатиметься самостійно вирішити конфлікт у мирний спосіб	34%	17%	12%
Проігнорує конфлікт	1%	0%	7%

Опитані батьки, чиї діти навчаються в молодшій, середній та старшій школі, демонструють певні відмінності, вказуючи на ймовірні способи реагування дітей на небезпечні ситуації. Зокрема, з переходом до наступного освітнього етапу (від молодшої до середньої і від середньої до старшої школи) учні, на думку батьків, рідше звертатимуться по допомогу до вчителів або інших працівників школи, якщо зазнають фізичного насильства чи цькування з боку інших учнів. 76% опитаних батьків учнів 1-4 класів припускають, що їхні діти звернуться до вчителів по допомогу, якщо хтось з учнів їх скривдить. Батьки учнів середньої та старшої школи вважають такий розвиток подій менш реалістичним – серед них 55% і 47% відповідно зазначають, що дитина звернеться до вчителів або

інших працівників школи в разі побиття чи булінгу з боку інших учнів.

Подібним чином відповіді батьків указують на те, що для молодших учнів вони частіше слугують джерелом допомоги в ситуаціях насильства з боку інших учасників освітнього процесу, а старшокласники рідше шукатимуть допомоги від батьків чи опікунів.

Водночас серед згаданих груп батьків суттєво зростає частка тих, хто вважає, що їхні діти не звертатимуться по допомогу у випадках побиття чи цькування з боку школярів, учителів або інших працівників школи, а натомість намагатимуться самостійно вирішити проблему мирним способом.

Частка тих, хто вважає, що їхні діти будуть намагатись самостійно вирішити конфлікт мирним шляхом у зазначених ситуаціях

	Батьки учнів молодшої школи	Батьки учнів середньої школи	Батьки учнів старшої школи
Побиття чи цькування з боку учнів	24%	39%	44%
Побиття чи цькування з боку вчителів	10%	21%	24%

⁹Респондентам було надано можливість обрати декілька варіантів відповідей.

**ЩО МОЖЕ
ЗРОБИТИ ШКОЛИ
БІЛЬШ БЕЗПЕЧНИМИ?**

03

ЩО МОЖЕ ЗРОБИТИ ШКОЛИ БІЛЬШ БЕЗПЕЧНИМИ?

За словами учасників дослідження, досягти абсолютної безпеки в школах неможливо, та потенціал до розвитку й покращення наявний завжди. У цьому розділі зібрано інформацію про уявлення учасників освітнього процесу щодо заходів, що можуть підвищити рівень безпеки в школі.

ДІТИ

Уявлення учнів щодо заходів підвищення безпеки в школі різняться. Значна частка опитаних дітей не змогла дати відповіді на це запитання. Найбільшої згоди дійшли щодо осучаснення ремонту – 78% учнів відчуватимуть себе більш спокійно за такої умови. Близько половини також зазначили, що безпеку в школі підвищать спеціально підготований учитель, який стане посередником у конфліктах між учнями, та безперешкодний доступ до консультацій у психолога.

На думку учнів, спеціально підготований учитель, відповідальний за безпеку, матиме більше позитивного впливу на спокій у школі, ніж поліцейський – 59% проти 31% вказали їх як ефективні заходи.

Найменш ефективний захід серед запропонованих, за результатами опитування, – встановлення більшої кількості камер відеоспостереження. Його обрали лише 24% учнів.

Заходи з підвищення безпеки в школі в уявленні дітей

	Підвищить безпеку	Не підвищить безпеки	Не знають
Поліцейський	31%	38%	31%
Спеціально підготований учитель чи працівник, відповідальний за безпеку	59%	19%	22%
Більше камер відеоспостереження	24%	58%	18%
Анонімна скринька для звернень із проблемами	49%	28%	23%
Номер телефону для звернень із проблемами	41%	29%	30%
Заняття з психологами чи вчителями про емоції, образи та вирішення конфліктів між людьми	47%	29%	24%
Спеціально підготований учитель чи працівник, який буде посередником у конфліктах / вирішує конфлікти між учнями	54%	23%	24%

	Підвищить безпеку	Не підвищить безпеки	Не знають
Безперешкодний доступ до консультацій у психолога, якщо в учня виникає така потреба	55%	19%	25%
Заняття з учителями або фахівцями про дотримання техніки безпеки	44%	27%	28%
Сучасний ремонт у школі	78%	9%	13%

Крім вище зазначених заходів із підвищення безпеки в школі, учні могли запропонувати власні варіанти. Однією з найбільш поширених пропозицій учнів є зменшення контролю та послаблення тих безпекових заходів, які вже існують у школі (20 відповідей респондентів стосувались таких змін у школі). Зокрема, згадували про можливість вільно виходити на шкільне подвір'я та за межі шкільної території під час перерв, а також про можливість вільно користуватись мобільними телефонами впродовж навчального дня.

Водночас деякі із запропонованих заходів стосувались удосконалення охорони (17), встановлення систем відеонагляду (6) та огорожі шкільної території (4).

Іншим впровадженням, яке посилить безпеку в школі, є створення або ремонт укриття (11).

Частина відповідей учнів стосується покращення технічного стану різних шкільних приміщень. Зокрема, позитивний вплив на відчуття безпеки учнів матиме покращене оснащення шкільних вбиралень та роздягалень (19), облаштування навчальних класів, спортзалів та їдалень (13), загальне осучаснення ремонту в школі (9) та підтримка комфортного температурного режиму (2).

Деякі учні під час якісного модуля висловлювали думку про те, що створенню безпечних умов сприяє розмежування молодших та старших учнів у шкільному просторі. Обидві групи школярів створюють одна для одної певні загрози та дискомфорт. Для учнів початкової школи властива велика активність під час перерв – під час своїх розваг вони нерідко можуть спричиняти травмування інших учнів. Ключовою ж загрозою з боку старших учнів називають куріння та прояви фізичного насильства, а подекуди й ризики булінгу.

Створенню безпечних умов у школі сприятиме також наявність смачних та недорогих обідів або перекусів (30).

У контексті заходів, які можуть зробити школу більш безпечною, учні згадують про певні зміни, які вони хотіли б внести до навчального процесу. Зокрема, це збільшення кількості сучасних молодих учителів (8), збільшення кількості уроків із фізичної культури (2) та англійської, подовження перерв (4) та проведення деяких уроків на вулиці (2).

За словами опитаних школярів, позитивний вплив на безпеку в у школі матиме можливість відпочивати у спеціально відведених зонах (17). Водночас учні мають різні вимоги до таких місць, зважаючи на вид відпочинку, якому надають перевагу. Так, одні учні хотіли б мати можливість побути на самоті або в тиші, інші – навпаки, відпочивати компанією та слухати музику чи грати в ігри, а дехто використовував би такий простір для чаювання. Крім того, опитані школярі зазначали, що вони почувалися б безпечніше в школі, якби мали можливість спілкуватись наодинці з учителем (2). Згадували і про наявність мережі Wi-Fi у школі як чинник покращення безпеки в школі (5).

Серед інших заходів із покращення безпеки в школі є також наявність професійного медичного працівника (6), а також працівника, який стежив би за дотриманням порядку та відповідав за проведення інструктажів із техніки безпеки (8).

Більш безпечною школу, на думку учнів, може зробити привітне ставлення та відсутність психологічного тиску з боку вчителів та працівників школи (40), робота психолога з учителями (3), доброзичливі стосунки між учнями в класі (17), відсутність цькування серед учнів (14), справедливе вирішення всіх конфліктів (3) та наявність підтримки в школі (2).

БАТЬКИ

Найбільш ефективними заходами підвищення безпеки серед запропонованих опитані батьки назвали безперешкодний доступ до консультацій у психолога, якщо в учня виникає така потреба, заняття з психологами чи вчителями про емоції, образи та вирішення конфліктів між людьми та заняття з вчителями або фахівцями про дотримання техніки безпеки.

Серед усіх запропонованих порівняно найменш ефективним виявилось запровадження чергувань поліцейського в школі. Дієвішим, на думку батьків, видається спеціально підготований учитель, відповідальний за безпеку. Порівнюючи, 69% вказали необхідність запровадження посади спеціально підготованого вчителя, натомість мати поліцейського вважають за необхідне 54% опитаних батьків.

Заходи щодо підвищення безпеки в школі в уявленні батьків

	Підвищить безпеку	І так, і ні однаковою мірою	Не підвищить безпеки
Наявність поліцейського в школі	54%	20%	26%
Наявність спеціально підготованого вчителя чи працівника, відповідального за безпеку в школі	69%	17%	14%
Збільшення кількості камер відеоспостереження	72%	15%	13%
Анонімна скринька для звернень із проблемами	68%	14%	17%
Номер телефону для звернень із проблемами	68%	16%	16%
Заняття з психологами чи вчителями про емоції, образи та вирішення конфліктів між людьми	85%	11%	4%
Наявність спеціально підготованого вчителя чи працівника, який стає посередником у конфліктах / вирішує конфлікти	72%	19%	9%
Безперешкодний доступ до консультацій у психолога, якщо в учня виникає така потреба	85%	11%	4%
Заняття з учителями або фахівцями про дотримання техніки безпеки	82%	13%	5%
Осучаснення ремонту в школі	78%	14%	9%

Крім зазначених шляхів підвищення рівня безпеки в школі, респондентам було запропоновано вказати інші заходи, які, на їхню думку, будуть ефективними в цьому напрямку. Найчастіше, відповідаючи на це запитання, батьки школярів зосереджували увагу на взаємодії учнів та вчителів, а також на ролі останніх у створенні умов для безпечного перебування в школі.

Так, на думку батьків, підвищити рівень безпеки в школі можливо завдяки **наявності постійного нагляду за дитиною з боку вчителів та інших працівників школи (23), доброзичливого ставлення вчителів та їхньої уважності до проблем та потреб дитини (22)**. У цьому контексті згадують про необхідність постійного **вдосконалення навичок учителів**, зокрема, щодо вирішення конфліктів та підтримки нормального емоційного стану учнів (11). Останнє, за словами батьків, є особливо актуальним у час війни, адже діти стикаються з різними травматичними ситуаціями, як-от, служба батьків у Силах оборони, релокація з прифронтових областей тощо, і тому можуть мати нестабільний емоційний стан і потребувати підтримки педагога.

”Я б дуже хотіла, щоб було впроваджено курси-роз’яснення для вчителів на тему сприйняття, заспокоєння дітей чинних та загиблих військовослужбовців. Буває, що дитину накривають емоції під час або після уроків і потрібно правильно підібрати слова, щоб її заспокоїти й вивести зі стресового стану”, – учасниця кількісного модуля дослідження

Водночас учасники якісного модуля дослідження справедливо підкреслюють, що ресурс учителя є обмеженим. Один працівник не може весь час забезпечувати контроль за дітьми, оскільки банально також потребує відпочинку. Крім того, робота з дітьми часом спричиняє емоційне виснаження вчителів, що впливає на їхню здатність вчасно виявляти та реагувати на прояви негативного психологічного стану учнів, а також стежити за дотриманням порядку.

Відповіддю на такий виклик, на думку опитаних батьків, може стати **поява в школі додаткових працівників, які будуть забезпечувати нагляд за дітьми**, надавати їм допомогу за потреби, реагувати на конфліктні ситуації тощо. Аргументуючи позитивний вплив таких впроваджень у школі, опитані батьки апелюють до закордонного досвіду:

”У британській школі, де ми вчилися, окрім учителів, є дуже великий штат власне оцих LSA. Це розшифровується як *learning support assistant*. Таким я працювала. Тобто це асистент із навчання. І от власне оці асистенти з навчання допомагають як у навчанні, так і в емоційному такому благополуччі дитини. Я пам’ятаю, на пе-

рерві жодної хвилини діти в англійській школі не лишалися одні. Завжди був хтось із дорослих”, – ФГД, батьки, молодша школа

Опитані в межах якісного модуля вчителі наголошують на тому, що внаслідок війни рівень тривожності у дітей суттєво зріс. Крім уже зазначених травматичних ситуацій, деякі учні мають інший досвід, який став причиною їхнього стресу, як-от, виїзд за кордон та повернення до України. Утім, за словами учасників дослідження, впливи війни простежуються й у поведінці решти учнів, які нібито не стикались із суттєвими змінами після початку повномасштабного вторгнення. З огляду на це, опитані вчителі та працівники шкільних адміністрацій фіксують зростання потреби у фаховій психологічній допомозі серед дітей. Значним викликом тут є **забезпечення шкіл достатньою кількістю відповідних фахівців**.

”Є дуже підвищений рівень тривожності в учнів, у нашій школі є один лише психолог, який працює з тими дітьми. Цього справді замало, тому що стало більше дітей, яким треба надати психологічну допомогу”, – ФГД, вчителі початкових класів

Із метою превенції конфліктних ситуацій між учнями, а також інших загроз для фізичного й психологічного здоров’я дітей опитані батьки вважають за доцільне **впровадження чітких правил поведінки в школі й санкцій за їхнє порушення (18)**. У межах якісного модуля дослідження опитані батьки школярів, учителів та працівників шкільних адміністрацій позитивно відгукуються про наявні в школах системи регулювання поведінки учнів. Такі системи, як правило, передбачають винагороду дітей за те, що вони дотримуються встановлених правил, а також за ініціативність, наприклад, у вирішенні конфліктних ситуацій. Крім заохочень, функціонують і певні “штрафи” на випадок неприйнятної поведінки. Стимулювання й покарання здебільшого відбувається за допомогою використання певної системи знаків, зокрема, згадували про існування в деяких школах внутрішньої “валюти”, яку школярі можуть накопичувати та наприкінці року витратити на щось у шкільній крамниці або на шкільному ярмарку. Роль таких знаків можуть виконувати й різнокольорові стікери. У такому разі колір стікера символізує певне попередження і, до прикладу, після отримання червоної картки учні матимуть розмову з директором та залученням батьків для вирішення проблемної ситуації.

Серед способів зробити школу безпечнішою називають **більш рішучі дії адміністрації в напрямку вдосконалення системи безпеки в школі (12)**. Відповіді стосуються не лише вдосконалення фізичного простору, а й змін кадрової політики, яка має передусім орієнтуватись на безпеку та комфорт учнів. З іншого боку, на думку батьків, адміністра-

ція школи має гідно оплачувати працю вчителів, мотивуючи таким чином педагогів бути більш уважними та чуйними до дітей.

Іншою запорукою посилення безпеки в школі визначають **покращення взаємодії між учителями, адміністрацією та батьками учнів** (10). Деякі респонденти зазначають, що поведінка дітей у школі, зокрема, ненормативна, багато в чому залежить від батьківського виховання. За словами респондентів, самі батьки нерідко потребують участі в просвітницьких заходах, консультаціях психологів та педагогів щодо принципів виховання школярів. Зокрема, залучені до дослідження вчителі зазначають про те, що часом особливості батьківського виховання стають основою конфліктних ситуацій між учнями.

”Батьки, як тільки щось стається, одразу починають звинувачувати школу – а що було проведено, а які заходи було проведено, що ви зробили, аби цього не сталося. Хоча коли ти дитину питаєш, як мама чи тато тобі кажуть вирішувати конфлікт, то: ”Тато казав бити”, ”Мама казала бити”, – ФГД, вчителі 5-11 класів

Водночас батьки також акцентують на важливості постійної комунікації з класними керівниками щодо стану дитини, її успішності тощо. Опитані вчителі також поділяють цю думку. За їхніми словами, як неправильне виховання, так і відсутність залучення батьків до навчально-виховного процесу мають однаково негативні наслідки.

Частина пропозицій батьків щодо покращення безпеки в школах стосується **захисту школярів від зовнішніх загроз**. Зокрема, зробити школу більш безпечною може наявність укриття (30), надійної охорони (30) та огороження шкільної території (23). Чинником, який здатний вплинути на рівень безпеки, батьки називають посилення контролю за доступом сторонніх осіб на територію школи та подвір'я (17). Реалізувати це, на думку батьків, можливо шляхом встановлення електронних пропускних систем та систем ідентифікації осіб, які заходять до школи. Деякі респонденти також убачають потребу в оснащенні шкіл металодетекторами (2). Важливим є **своєчасне реагування на небезпечні ситуації**, чому може посприяти встановлення в школах різних систем безпеки (3), представлених сигналізаціями, тривожними кнопками тощо.

На думку опитаних батьків, заходи щодо підвищення безпеки в школі можуть також бути спрямовані на **вдосконалення фізичного простору школи та подвір'я**. Йдеться передусім про створення більш безпечного середовища на території шкільного двору (9): прокладання травмобезпечного покриття на території спортивних майданчиків, ліквідація аварійних об'єктів тощо. Також

батьки згадують про безпеку вбиралень (5). Зокрема, на думку батьків, варто забезпечити роздільні вбиральні для учнів молодшої та старшої школи у випадку, якщо вони користуються спільним простором у школі; розташувати вимикачі світла всередині вбиральні, аби не було можливості вимкнути світло з коридору; забезпечити вбиральні надійними дверима тощо. Позитивний вплив на безпеку в школі матиме створення окремих роздягалень для хлопців та дівчат (2), а також поліпшена інклюзивність простору (2) – наявність пандусів та інших необхідних елементів безбар'єрного середовища.

Опитані вчителі та шкільні управлінці також підкреслюють важливість інклюзивної інфраструктури в школах. За їхніми словами, непристосованість простору до потреб учнів із фізичними порушеннями призводить до того, що їхні батьки ухвалюють рішення залишати дитину на домашній формі навчання або відкладати час вступу до школи. Недостатня інклюзивність простору також обмежує доступ до школи для батьків з інвалідністю.

Окрім того, зростання рівня безпеки в школах дехто з опитаних батьків пов'язує зі **створенням умов для підтримки та зміцнення фізичного та психологічного здоров'я дітей**: забезпечення здорового та смачного харчування (7), а також можливостей для проведення дозвілля (7).

Важливими елементами фізичної безпеки, яких бракує в деяких школах, називають дотримання санітарно-гігієнічних норм у школі (4) та наявність кваліфікованого медичного працівника (3).

WE FIND BRIGHT DATA FOR RIGHT DECISIONS

ЗНАХОДИМО ВІДПОВІДІ ДЛЯ ЛЮДЕЙ,
ЯКІ СТВОРЮЮТЬ СЬОГОДЕННЯ

Дослідницька агенція Fama

@fama.agency

info@fama.agency

032 247 2912

fama.agency

Центр гідності дитини

@childdignitycenter

cdc@ucu.edu.ua

096 730 1926

ucu.edu.ua